NIDA PODERIENĖ
AURELIJA TAMULIONIENĖ

ĮVEIKTI ATSKIRTĮ:
GRĮŽUSIŲ IŠ UŽSIENIO VAIKŲ KALBINĖ INTEGRACIJA

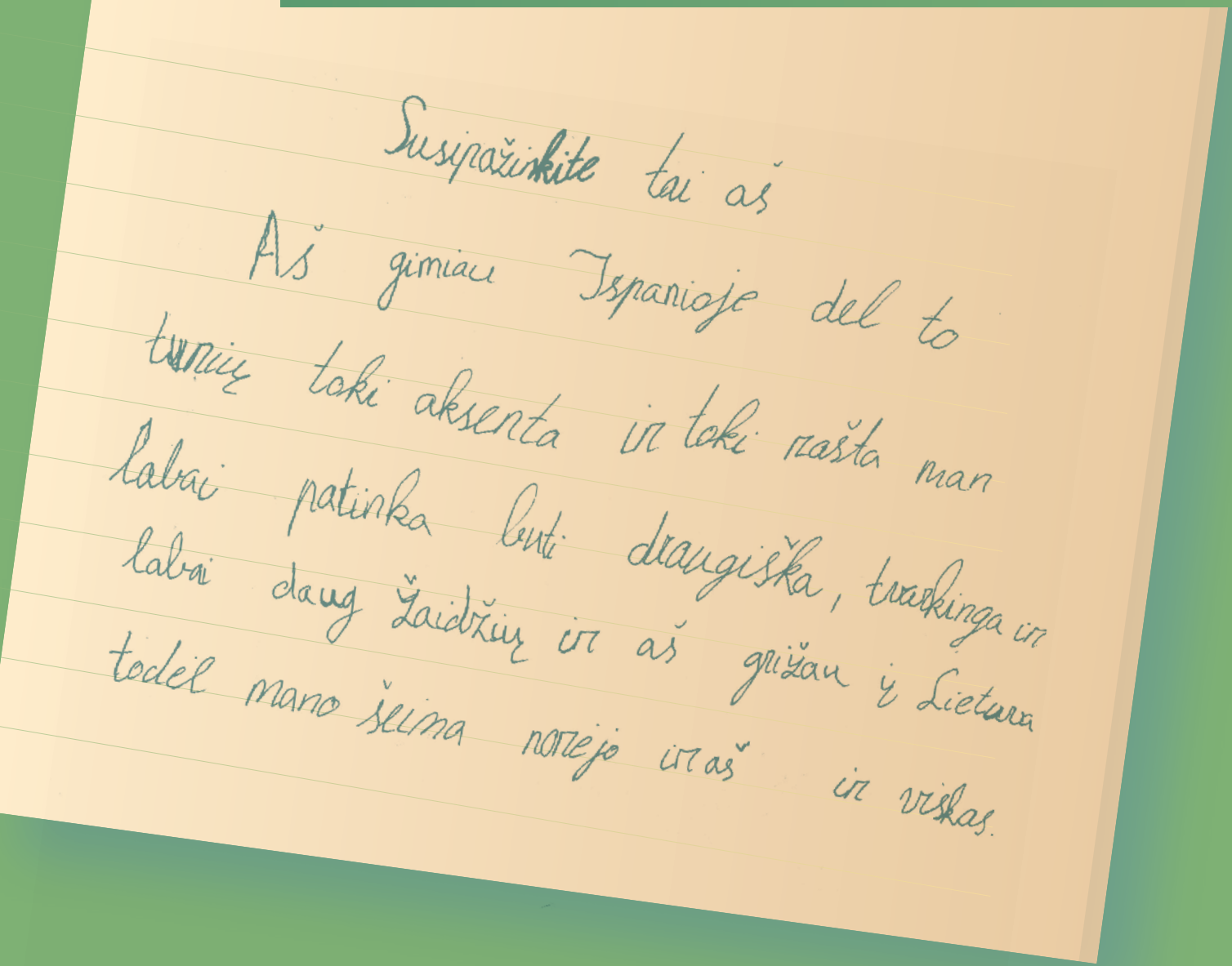
Susipažinkite tai aš
Aš gimiau Ispanioje del to
turiu toki aksenta ir toki rašta man
labai patinka leti draugiška, traukinga ir
labai daug žaidžiu ir aš grižau į Lietuva
todel mano šeima norejo ir aš ir viskas.

NIDA PODERIENĖ
AURELIJA TAMULIONIENĖ

ĮVEIKTI ATSKIRTĮ:
GRĮŽUSIŲ IŠ UŽSIENIO VAIKŲ KALBINĖ INTEGRACIJA

Mokslo studija

Vilnius 2020

Mokslo studija apsvarstyta Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centro 2020 m. gruodžio 16 d. posėdyje (protokolas Nr. 12.) ir patvirtinta spausdinti Lietuvių kalbos instituto Mokslo tarybos 2020 m. gruodžio 30 d. posėdyje (protokolas Nr. 50).

Recenzentės:
Prof. dr. Daiva Jakavonytė-Staškuvienė (Vytauto Didžiojo universitetas)
Doc. dr. Daiva Vaišnienė (Valstybinė lietuvių kalbos komisija)

Mokslo studija iš dalies (medžiagos rinkimas, 1,5 aut. l. teksto rašymas) rengta Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuojamo projekto *Kitų kalbų poveikis mokinių lietuvių kalbai ir savimonei: situacija, tendencijos ir galimybės* (vadovė dr. Aurelija Tamulionienė) lėšomis pagal *Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–2020 metų programą*. Mokslo studija rengta pagal ilgalaikės institucinės mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros 2017–2021 metų programą *Fundamentalieji ir taikomieji šiuolaikinės bendrinės lietuvių kalbos pokyčių bei inovacijų tyrimai ir sklaida*.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Nida Poderienė, 2020
© Aurelija Tamulionienė, 2020
© Jūras Barauskas, santraukos vertimas į anglų kalbą, 2020
© Lietuvių kalbos institutas, 2020

doi.org/10.35321/e-pub.7.grizusiuju-kalbine-integracija
ISBN 978-609-411-277-5

TURINYS

PRATARMĖ 6

ĮVADAS 8

1.1. Problematika, situacija, aktualumas 12

1.2. Tyrimų apžvalga 13

1.3. Tyrimo metodologija 17

GRĮŽĘ IŠ UŽSIENIO MOKINIAI: SOCIOKULTŪRINĖ APLINKA IR KALBŲ VARTOJIMAS 25

2.1. Sociokultūrinė aplinka 26

2.1.1. Šeimos aplinkybės 28

2.1.2. Kalbos išlaikymas ir ugdymas užsienyje 31

2.1.3. Mokyklos kontekstas 38

2.1.4. Sociokultūrinė aplinka. Apibendrinimas 44

2.2. Kalbos pasirinkimas ir vartojimas 47

2.2.1. Kalbos pasirinkimą lemiančios priežastys 48

2.2.2. Kalbų pasirinkimas ir vartojimas namuose 53

2.2.3. Kalbų pasirinkimas žiūrint filmus 57

2.2.4. Kalbų pasirinkimas skaitant knygas 60

2.2.5. Kalbų pasirinkimas naršant internete 63

2.2.6. Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių kalbinė aplinka 66

2.2.7. Kalbos pasirinkimas ir vartojimas. Apibendrinimas 70

GRĮŽUSIŲ IŠ UŽSIENIO MOKINIŲ KALBINĖ TAPATYBĖ: KALBINĖS NUOSTATOS IR MOTYVACIJA MOKYTIS LIETUVIŲ KALBOS 73

3.1. Kalbinės nuostatos 74

3.1.1. Socialinė lietuvių kalbos vertė 75

3.1.2. Kalbos mokėjimo ir kalbinės sąveikos ryšys 75

3.1.3. Lietuvių kalbos prestižas 79

3.1.4. Santykis su lietuvių kalba kaip tapatybės dalimi 83

3.1.5. Kalbinės nuostatos. Apibendrinimas 88

3.2. Lietuvių kalbos mokymasis 90
3.2.1. Mokytojų patirtys dėl lietuvių kalbos mokymo(si) 91
3.2.2. Motyvacija mokytis lietuvių kalbos 95
3.2.3. Lietuvių kalbos mokėjimo vertinimas 103
3.2.4. Grįžusių iš užsienio mokinių užsienio kalbos mokėjimo vertinimo lyginimas 106
3.2.5. Sąsaja tarp lietuvių kalbos mokymosi rezultatų ir pamokų vertinimo 109
3.2.6. Lietuvių kalbos mokymasis. Apibendrinimas 113
IŠVADOS 116
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS 121
LENTELIŲ SĄRAŠAS 123
LITERATŪRA 124
SUMMARY 130
1 PRIEDAS. Mokinio klausimynas 136
2 PRIEDAS. Mokytojų klausimynas 139

PRATARMĖ

Sparčiai augantys reemigracijos procesai paskatino imtis grįžusių į Lietuvą emigrantų vaikų kalbinės integracijos klausimų: kaip šie vaikai jaučiasi Lietuvoje, kas jiems sunkiausia, kurios sociokultūrinės aplinkybės daugiausia lemia mokinių kalbinės integracijos procesus, kaip juos sutinka Lietuvos mokyklos, su kokiais iššūkiais susiduria jau mokiniai ir mokytojai, kaip kalbinės mokinių nuostatos sąveikauja su lietuvių kalbos mokymusi.

Ši studija bus naudinga ne tik tyrėjams, bet ir mokytojams, grįžusių į Lietuvą vaikų tėvams, užsienio lietuvių bendruomenėms. Tikimasi, kad atliktas žvalgomasis tyrimas padės dar geriau suprasti grįžusių iš užsienio vaikų kalbinę padėtį, kuri iki šio laiko beveik buvo netirta. Studijoje parodomas visas kalbinės integracijos paveikslas, pradedant nuo sociokultūrinės ir kalbinės aplinkos analizės bei baigiant kalbinių nuostatų ir lietuvių kalbos mokymosi ryšiu.

Sudarant klausimynus ir kitą tyrimui reikalingą medžiagą, taip pat renkant duomenis, dirbo ne tik šios studijos autorės, bet ir kolegės dr. Sonata Vaičiakauskienė ir dr. Monika Skerytė-Kazlauskienė – esame labai dėkingos joms už bendrą darbą.

Nuoširdžiai dėkojame visiems tyrime dalyvavusiems mokiniams, mokytojams, mokyklų administracijai.

Už vertingas ir taiklias pastabas dėkojame studijos recenzentėms prof. dr. Daivai Jakavonytei-Staškuvienei ir doc. dr. Daivai Vaišnienei. Už gerus žodžius ir palaikymą dėkojame Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centro vadovei dr. Jurgitai Jaroslavienei, už naudingus patarimus esame dėkingos Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centro kolegoms Agnei Aleksaitei, dr. Anželikai Gaidienei, dr. Aurelijai Gritėnienei, dr. Danutei

Liutkevičienei, dr. Ritai Miliūnaitei, dr. Daivai Murmulaitytei, dr. Veslavai Čižik-Prokaševai, dr. Loretai Vaičiulytei-Semėnienei, dr. Ramunei Vaskelaitei, dr. Mindaugui Strockiui, dr. Jolitai Urbanavičienei, doc. dr. Rasuolei Vladarskienei.

Už paramą atlikti tyrimą dėkojame Valstybinei lietuvių kalbos komisijai.

Autorės

1

ĮVADAS

***

Studijos įvade pristatoma tyrimo problematika ir aktualumas, pateikiama tyrimų apžvalga, aprašoma tyrimo metodologija, apibrėžiamos pagrindinės studijoje vartojamos sąvokos.

***

Lietuvių migracijos bangų būta ne viena, tačiau pastaruoju metu ji yra itin intensyvi, todėl labai svarbu skirti deramą dėmesį šiam procesui ir nagrinėti įvairius jo aspektus. Paskutinių metų reemigracijos polinkiai rodo, kad daugelis į Lietuvą sugrįžusių mokyklinio amžiaus vaikų patiria sunkumų dėl sudėtingos adaptacijos Lietuvos mokyklose. Viena iš esminių priežasčių, dėl kurių grįžę iš užsienio mokiniai patiria socialinę ir kultūrinę atskirtį, – nepakankamas lietuvių kalbos mokėjimas. Šioje studijoje siekiama ne tik aptarti grįžusių iš užsienio mokinių kalbos mokėjimo, vartojimo, mokymo ir mokymosi polinkius, bet ir parodyti psichologinius, socialinius, kultūrinius adaptacijos aspektus, svarbius ne tik kalbinei integracijai, bet ir įsitvirtinimui – „įsišaknijimui" – Lietuvoje.

Sąvokos *grįžęs iš užsienio vaikas* ir *grįžęs iš užsienio mokinys* studijoje vartojamos sinonimiškai, jomis apibendrintai apibūdinama reemigrantų vaikų grupė. Mokslo darbuose sąvoka *grįžę* dažnai taip pat vartojama kaip apibendrinanti, nusakanti iš užsienio į gimtąją šalį grįžusių emigrantų šeimos padėtį (Flores, Snape 2020). Emigrantų vaikų, su tėvais grįžusių į jų kilmės šalį, situacija apibūdinama sąvoka *grįžę*. Ši sąvoka nėra taikoma kiekvienam reemigrantų vaikų atvejui, nes dalis vaikų niekada negyveno Lietuvoje, nepatyrė emigracijos, yra gimę užsienio valstybėje, tad Lietuvą pažįsta tik iš tėvų pasakojimų ar viešnagių pas senelius. Šių vaikų su tėvų šalimi nesieja kultūrinė, egzistencinė gyvenimo joje patirtis, socialiniai ryšiai ir gyvenamoji vieta.

Studijos empirinis pagrindas – analizuojami Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuojamo projekto *Kitų kalbų poveikis mokinių kalbai ir savimonei: situacija, tendencijos ir galimybės* (2018–2020 m.) duomenys[1]. Vykdant projektą buvo atlikta anketinė apklausa[2], kurioje dalyvavo dvi respondentų, besimokančių lietuvių mokomąja kalba mokyklose, grupės: 534

[1] Plačiau apie tyrimo medžiagą žr. 1.3 skyriuje.

[2] Duomenis rinko ir klausimynus sudarė Monika Skerytė-Kazlauskienė, Nida Poderienė, Aurelija Tamulionienė, Sonata Vaičiakauskienė.

žemesniųjų – 3–8 – klasių visą laiką Lietuvoje gyvenę mokiniai ir 86 tose pačiose klasėse besimokantys iš užsienio grįžę mokiniai (į grįžusių iš užsienio respondentų imtį įtraukti ir išlyginamosios klasės 12–15 metų mokiniai). Duomenys rinkti iš įvairių Lietuvos apskričių: Druskininkų, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių, Vilniaus[3] (tikslas – atlikti mokinių kalbinių nuostatų, lietuvių kalbos vartojimo, mokymo ir mokymosi tyrimą)[4]. Studijoje nagrinėjami klausimyno teiginiai, atskleidžiantys mokinių kalbos vartojimo, mokėjimo ir mokymosi polinkius, kalbinės ir etninės tapatybės aspektus. Be kiekybinių duomenų, grįžusių iš užsienio mokinių kalbinė integracija tirta remiantis ir kokybinio tyrimo medžiaga. Atskirais aspektais lyginti grįžusių vaikų ir Lietuvoje augusių mokinių grupių kiekybiniai duomenys.

Studijos tikslas – nustatyti grįžusių iš užsienio į Lietuvą emigrantų vaikų kalbinės integracijos problemų sprendimo galimybes.

Atsižvelgiant į tikslą buvo keliami tokie uždaviniai:

1) išnagrinėti sociokultūrinės aplinkos įtaką grįžusių vaikų kalbinei integracijai;

2) ištirti kalbinį elgesį – kalbos vartojimą ir pasirinkimą kitų kalbų atžvilgiu;

3) išnagrinėti kalbines nuostatas kalbos socialinės vertės ir asmens tapatybės aspektais;

4) nustatyti lietuvių kalbos mokymo ir mokymosi sunkumus bei jų įveikos sąlygas.

---

[3] Tyrime dalyvavo mokyklos iš Druskininkų, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių ir Vilniaus savivaldybių.

[4] Duomenys rinkti dalyvaujant Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuojamame projekte *Kitų kalbų poveikis mokinių lietuvių kalbai ir savimonei: situacija, tendencijos ir galimybės* (Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininko 2018 m. sausio 16 d. įsakymu Nr. V-10 patvirtinta programa *Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų programa*, vykdančioji institucija Lietuvių kalbos institutas, sutarties sudarymo data 2018 m. liepos 16 d., Nr. K-2/2018). Projekto tyrimo tikslas – lingvistiniais ir psichologiniais aspektais ištirti ir įvertinti kitų kalbų įtaką mokinių lietuvių rašytinei ir sakytinei lietuvių kalbai bei savimonei – atitinka Programos tikslą – šiuolaikiniais kalbotyros ir psichologinių mokslų metodais sukaupti reprezentatyvių duomenų apie mokinių lietuvių kalbos funkcionavimą ir kaitą, užtikrinti tyrimų rezultatų sklaidą ir prieinamumą visuomenei. Projekto metu planuotas mokinių lietuvių kalbos tyrimas sudaro galimybes tiesiogiai įgyvendinti Programoje numatytus uždavinius – tirti kitų kalbų poveikį bendrinei lietuvių kalbai, mokinių kalbos kaitos polinkius ir galimybes.

Tiriant duomenis remtasi šiomis prielaidomis:

1) tyrimo duomenis gali lemti mokinių amžius – pasirinkta tirti 3–8 klasių mokinius[5];
2) tyrimo duomenis gali lemti mokymosi Lietuvoje trukmė – tyrime dalyvavo mokiniai, Lietuvoje besimokantys nuo pusės iki septynerių metų;
3) tyrimo duomenis gali lemti mokinių lytis – atskirais aspektais nagrinėjami skirtingų lyčių duomenys[6].

Studijos struktūra. Studiją sudaro *Įvadas*, du pagrindiniai skyriai ir *Išvados*.

Įvade pristatoma tyrimo problematika ir aktualumas, pateikiama tyrimų apžvalga, aprašomi tyrimo metodai.

Antrajame skyriuje, remiantis kiekybiniais ir kokybiniais duomenimis, nagrinėjama grįžusių mokinių sociokultūrinė aplinka, išskiriant pagrindinius veiksnius, lemiančius kalbines grįžusių iš užsienio mokinių integracijos aplinkybes, vertinamos priežastys, lemiančios vienos kalbos pasirinkimą kitų kalbų atžvilgiu.

Trečiajame skyriuje, remiantis kiekybiniais ir kokybiniais duomenimis, įvertinant kalbinių nuostatų ir motyvacijos mokytis lietuvių kalbos svarbą, nagrinėjamos grįžusių iš užsienio

---

[5] Plg., pavyzdžiui, Penelopė Eckert rekomenduoja rinktis tiriamuosius pagal tiriamųjų amžiaus tarpsnius (ne chronologiškai), priklausančius ir nuo kultūrinių, ir nuo materialinių sąlygų, gyvenimo patirčių ir pan. (žr. Eckert Penelope 1997: Age as a Sociolinguistic Variable. – *The Handbook of Sociolinguistics*, eds. Florian Coulmas, Ofxord: Blackwell, 151–167). Lyties kriterijus, analizuojant duomenis, dažnas ir perceptyviosios dialektologijos darbuose (žr. Aliūkaitė Daiva, Mikulėnienė Danguolė, Čepaitienė Agnė, Geržotaitė Laura 2017: *Kalbos variantiškumas ir jos vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla). Tiriamųjų lyties ir amžiaus kriterijus nagrinėjamas ir kituose darbuose (žr.: Vilkienė Loreta 2017: Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. – *Taikomoji kalbotyra* 9, 109–133. Prieiga internete: www.taikomojikalbotyra.lt; *Miestai ir kalbos* 2010, 2013 I, II, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla; apie lyties veiksnį dar žr. Vilkienė Loreta, Lozdienė-Vilkaitė Laura, Liseckienė-Bružaitė Justina 2019: *Lietuvių kalba Vilniaus lietuviškose, lenkiškose ir rusiškose gimnazijose: mokėjimo kokybė, kalbinės nuostatos ir motyvacija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla).

[6] Dėl socialinio lyties kintamojo išsamiai rašyta Daivos Aliūkaitės straipsnyje (žr. Aliūkaitė Daiva 2013: Kalbos variantiškumas paauglių akimis: lyties kintamasis. – *Acta Linguistica Lithuanica* 69, 219–268).

mokinių nuostatos dėl lietuvių kalbos socialinės vertės ir kalbinės tapatybės, lietuvių kalbos mokymo ir mokymosi sunkumų, jų įveikos sąlygų.

Išvadose apibendrinama, kaip tyrimo duomenys ir surinkta informacija išplečia grįžusių iš užsienio mokinių kalbinės integracijos problemų lauką, vertinant sociokultūrinės integracijos veiksnius, kalbinę aplinką, kalbinės tapatybės ir motyvacijos mokytis lietuvių kalbos nuostatas, mokymo ir mokymosi ryšį, pateikiamos įžvalgos dėl mokinių lengvesnės kalbinės integracijos Lietuvos mokykloje galimybių.

1.1. Problematika, situacija, aktualumas

Studijos naujumas ir aktualumas grindžiamas kompleksiniu požiūriu į grįžusių emigrantų vaikų kalbinės integracijos problemą. Nacionaliniuose dokumentuose – *Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“* (LPS 2012), *2014–2020 m. Nacionalinės pažangos programoje* (NPS 2012), *Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje* (LRVP 2016) – įvardytas siekis skatinti užsienio lietuvius grįžti į Lietuvą ir įtraukti juos į šalies gyvenimą. Viena iš priemonių, padėsiančių grįžusiems emigrantams įsišaknyti Lietuvoje, yra sudaryti palankias sąlygas jų vaikams integruotis į Lietuvos švietimo sistemą. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2019 m. iš užsienio atvyko 896 Lietuvos Respublikos piliečiai nuo 7 iki 18 metų (LSDD 2019). Dauguma lietuvių mokomąja kalba mokyklose besimokančių mokinių, grįžusių iš užsienio, yra augę anglakalbėse šalyse. Didžioji dalis šių vaikų mokosi pradinio ir pagrindinio ugdymo mokyklose. Deja, savo vaikų nepritapimą švietimo sistemoje Lietuvos piliečiai, pasirinkę pakartotinę emigraciją, įvardija kaip vieną iš keturių pagrindinių savo pasirinkimo vėl emigruoti priežasčių. Lietuvių kalbos nemokėjimas ar nepakankamas mokėjimas, kultūrų skirtumai vaikams yra didžiausia problema, dėl kurios jie negali sėkmingai mokytis visų dalykų, bendrauti su bendraamžiais. *Lietuvos*

Respublikos švietimo įstatyme (LRŠĮ 2011) įtvirtinta nuostata, sudaranti galimybes „lietuvių kilmės užsieniečiams ir išeiviams mokytis lietuvių kalba Lietuvos Respublikos mokyklose“ (LRŠĮ 2011 25 str. 4 d.), jų mokymui skiriamas 30 proc. didesnis mokinio krepšelis, bet iki šiol Lietuvoje nėra parengtų kalbos mokymo pagal kalbos lygius metodikų, jų pagrindu parengtų mokymo priemonių.

Ši studija yra pirmasis vaikų, grįžusių iš užsienio, kalbinės integracijos žvalgomasis tyrimas. Jos aktualumas grindžiamas ir tyrimui pasirinktomis amžiaus grupėmis, apimančiomis ir pradinio, ir pagrindinio ugdymo klases, nes jose mokosi didžiausia grįžusių mokinių dalis.

1.2. Tyrimų apžvalga

Tyrimų, skirtų į Lietuvą grįžusių iš užsienio mokinių kalbinei integracijai, nežinoma, bet yra atlikta vaikų sakytinės ir rašytinės lietuvių kalbos tyrimų taikant tekstynų lingvistikos metodus (Riekhakaynen 2019). Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkų darbuose daugiau dėmesio skiriama Lietuvoje visą laiką gyvenusių vaikų lietuvių kalbos raidai (Balčiūnienė, Kalninytė 2013; Balčiūnienė, Kamaldulytė-Merfeldienė 2018 ir kt.). Kalbų interferencijos problemos vaikų kalboje kol kas sulaukia mažiau dėmesio, nors tokių tyrimų taip pat randasi, pavyzdžiui, pradėta tirti ikimokyklinio amžiaus dvikalbių (kalbančių rusų ir lietuvių kalbomis) vaikų lietuvių kalbos kompetencija (Dabašinskienė ir kt. 2011; Krivickaitė-Leišienė 2019 ir kt.).

Suaugusių lietuvių emigrantų, gyvenančių įvairiose užsienio šalyse, kalbinio elgesio, kultūrinės tapatybės, nuostatų dėl lietuvių kalbos, lituanistinio vaikų ugdymo temos plačiai nagrinėtos kolektyvinėse monografijose ir mokslo straipsniuose (Ramonienė 2010; 2011; 2013; 2019; Jakaitė-Bulbukienė 2014; Gudavičienė 2015; Jakaitė-Bulbukienė ir kt. 2019; Vilkienė 2019 ir kt.). Užsienio šalies kalbos poveikio suaugusių emigrantų lietuvių kalbai tyrimas atskleidė, kad

daugiau nei penkerius metus užsienyje gyvenančių lietuvių kalbà patiria atriciją (Vilkienė 2019). Lietuvių emigrantų vaikų lietuvių kalbos ir gyvenamosios šalies (anglų) kalbos sąveiką tyrusi Agnė Blažienė (2015) pažymi, kad dažnesnis gyvenamosios šalies kalbos vartojimas pirmiausia daro neigiamą poveikį gimtosios kalbos žodynui. Jis siaurėja, nes lietuvių kalba dažniausiai vartojama tik namuose, anglų kalba – ugdymo įstaigoje, bendraujant su draugais, taip pat viešajame gyvenime. Dažniausiai lietuviškai tik kalbama ir klausoma, o gyvenamosios šalies kalba plėtojama visomis kalbinėmis veiklomis – kalbėjimu, klausymu, skaitymu ir rašymu. Remdamasi tyrimo duomenimis autorė teigia, kad 7–9 metų amžiaus vaikų lietuvių kalbos leksinė ir gramatinė įvairovė patiria nedidelę regresiją. Apibendrindama tyrimo rezultatus mokslininkė teigia, kad emigrantų vaikų gimtoji lietuvių kalba dvikalbėje (daugiakalbėje) aplinkoje vystosi nuosekliai, yra panaši, kaip ir vienkalbėje aplinkoje įsisavinama gimtoji kalba.

Reemigracijos, emigrantų integracijos problemos aktualios daugeliui valstybių. Grįžusiųjų integracija užsienio tyrėjų nagrinėjama kalbos, tapatybės, pedagoginės lingvistikos aspektais. Atliktame iš Vokietijos grįžusių emigrantų gimtosios portugalų ir vokiečių kalbų vystymosi tyrime (Flores 2010) buvo nagrinėta, ar amžius, kada sugrįžtama į gimtinę, turi įtakos mokėtos kalbos nykimui. Tyrime dalyvavo dvi respondentų grupės: ankstyvojoje vaikystėje (7–10 metų amžiaus) išvykusieji iš Vokietijos ir tie, kurie buvo vyresni. Remiantis duomenimis, tiriamieji, kurie buvo grįžę iš Vokietijos jaunesni nei vienuolikos metų, darė daug daugiau sintaksės klaidų nei kiti tyrimo dalyviai. Tyrėja daro išvadą, kad gyvenamosios šalies kalbos silpnėjimui turi įtakos amžius, kai paliekama kalbinė aplinka, ir tai, kad kalba nėra vartojama. Dažniausiai tik namuose vartota tėvų gimtoji kalba tampa visuomenės bendravimo kalba, o gyvenamosios šalies kalba – vaiko paveldėtąja kalba, per ją išlaiko ryšį su šalies, kurioje augo, kultūra.

Mokslininkai (Dustmann 1996; Knorr 2005; Lukošiūtė, Mažeikis, Mickutė 2009) pažymi, kad vaikai, grįžę su tėvais į jų gimtąją valstybę, susiduria su kita jiems kultūra. Europos grįžtamosios migracijos istoriją, migrantų grįžimo polinkius nagrinėjęs Cristianas Dustmannas

(1996) išskiria problemišką grįžtamosios migracijos aspektą: reemigrantų vaikai dažnai jaučiasi svetimi, tarsi užsieniečiai tėvų šalyje. Tai patvirtina ir vokiečių vaikų bei paauglių, ilgai gyvenusių ar gimusių Afrikoje ir grįžusių į Vokietiją, patirtys: „Jaustis kaip namie nėra kažkas, kas kyla būnant ten, kur yra etninės ar tautinės šaknys, atsižvelgiant į tėvų kilmę. Tai kažkas susijęs su asmeniniu ir emociniu prisirišimu“ (Knorr 2005: 65). Tyrime išskiriami esminiai grįžusių emigrantų vaikų ir visą laiką gyvenusiųjų skirtumai: nors jie atrodo tokie patys ir kalba ta pačia kalba, bet jie neturi arba turi menką gyvenimo šioje vietoje patirtį ir jų patirtis, apimanti socialinę, kultūrinę aplinką ir gyvenimo būdą, yra skirtinga: „Išeivių vaikai, net jei ir nėra labai susipažinę su savo vietos šalies kultūra, turi kitokią kultūrinę ir socialinę tapatybę nei tie, su kuriais jie susitiks grįžę į savo tėvų gimtąją šalį, kuri dažniausiai nėra jiems namai“ (Knorr 2005: 65).

Grįžtamosios migracijos teorines įžvalgas ir situaciją Lietuvoje nagrinėjo ir kiti tyrėjai (Sipavičienė, Gaidys, Dobrynina 2009). Lietuvos reemigrantų vaikų kultūrinės adaptacijos lietuviškose mokyklose problemas, tapatybės nustatymą tyrė Lina Lukošiūtė, Gintautas Mažeikis, Roma Mickutė (2009). Remdamiesi grįžusių 5–10 klasių mokinių patirčių hermeneutine analize, tyrėjai išskyrė trauminį grįžusiųjų integravimąsi lemiančias priežastis: supratimo neadekvatumą, dialogiškumo trūkumą ir egzistencinius tapatybės svyravimus. Tyrimo duomenys rodo, kad grįžę mokiniai dėl skirtingų švietimo sistemų negeba pritaikyti įgytų žinių ir sukauptos patirties naujoje kultūrinėje edukacinėje aplinkoje. Grįžę vaikai patiria tapatybės nustatymo problemą, tapatybės svyravimus, kuriuos lemia socialinio atvirumo, dialogiškumo stoka. Tokie vaikai dėl aplinkinių elgesio atsiduria susvetimėjimo rate, kuris „pasireiškia per *mes – jie* išraišką“ (Lukošiūtė, Mažeikis, Mickutė 2009: 45). Kaip vieną iš susvetimėjimo veiksnių tyrėjai išskiria ir kalbos barjerą.

Grįžusių mokinių įtrauktis į Lietuvos bendrojo ugdymo sistemą išsamiai nagrinėta grįžusiųjų ugdymo organizavimo aspektu (Žvirdauskas 2008; Ruškus 2008; Budginaitė, Mašidlauskaitė 2015; Makarevičienė, Budginaitė-Mačkinė, Erentaitė, Strauka, Valansevičiūtė 2018). Dainius Žvirdauskas (2008), nagrinėjęs grįžusių į Lietuvą vaikų ugdymo problemas,

pabrėžia užsienio šalies ir Lietuvos ugdymo sistemų nesuderinamumą, pažymi, kad grįžusiųjų ugdymas yra nepakankamai individualizuotas ir diferencijuotas. Mokytojams trūksta darbo su grįžusiais vaikais patirties, pasigendama šios grupės mokinių ugdymui pritaikytos lietuvių kalbos ugdymo programos, metodų ir mokymo priemonių, lietuvių kalbos žinių ir gebėjimų vertinimo sistemos, tikslingų mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programų.

Tas pačias problemas įvardija grįžusiųjų integracijos švietimo sistemoje situaciją nagrinėję tyrėjai (Makarevičienė, Budginaitė-Mačkinė, Erentaitė, Strauka, Valansevičiūtė 2018). Pagrindiniai grįžusiųjų poreikiai yra susiję su mokinių žinių ir gebėjimų spragomis ir taikomais mokymo metodais. Iš tyrime dalyvavusių mokyklų 78 proc. pažymėjo grįžusių mokinių nepakankamus lietuvių kalbos gebėjimus. Pristatant tyrimo rezultatus pabrėžiama, kad lietuvių kalbos nemokėjimas arba nepakankamas lietuvių kalbos gebėjimų lygis laikomas vienu pagrindinių iššūkių grįžusių vaikų integracijai. Tyrimo duomenimis, iš teisės aktuose numatytų priemonių, skirtų padėti adaptuotis grįžusiems vaikams, mokyklos dažniausiai skiria ilgalaikes ir trumpalaikes konsultacijas, papildomas lietuvių kalbos pamokas. Labai mažai mokyklų turi galimybių grįžusius mokinius mokyti mobiliosiose grupėse arba išlyginamosiose klasėse, teikti logopedo, mokytojo padėjėjo, psichologo pagalbą. Specialieji šių mokinių grupės kalbinio ugdymosi poreikiai vertinami tik kaip vieni iš atskirų integracijos aspektų, atsietai nuo psichologinės ir socialinės integracijos, mokomųjų dalykų ugdymo. Teigiama, kad „bendrojo ugdymo įstaigų teikiamos paslaugos, padedant sumažinti lietuvių kalbos gebėjimų trūkumus, atitinka iš užsienio sugrįžusių vaikų poreikius“ (Makarevičienė, Budginaitė-Mačkinė, Erentaitė, Strauka, Valansevičiūtė 2018: 64).

Mokyklinio amžiaus grįžusių vaikų ir juos mokančių mokytojų patirtys aprašytos ir kitų tyrėjų (Budginaitė, Mašidlauskaitė 2015). Siekiama išsiaiškinti emigrantų grįžimo priežastis, ugdymo įstaigos vaikui pasirinkimą, mokytojų pasirengimą ugdyti grįžusius vaikus, jiems teikiamą pagalbą. Kaip rodo tyrimo duomenys, tėvų lūkesčiai dėl vaikų mokymosi sąlygų turi

įtakos sprendimui emigruoti ir grįžti į savo šalį. Dalis tėvų susiduria su neigiamomis mokyklos administracijos nuostatomis dėl grįžusių vaikų priėmimo į mokyklą. Mokytojai pripažįsta, kad jiems stinga profesinių žinių ir patirties ugdyti grįžusius vaikus, pastebi, kad sėkminga vaikų adaptacija priklauso nuo bendrų pedagogų ir tėvų pastangų. Jie pabrėžia tėvų pagalbos reikšmę palengvinant vaikų prisitaikymą Lietuvos mokykloje – papildomą mokymąsi namuose, siekiant išlyginti akademines spragas. Mokytojų ir tėvų bendradarbiavimo, grįžusių mokinių ugdymo pagal jiems pritaikytus individualius ugdymo planus svarbą pabrėžia ir kiti (Ruškus 2008), tyrę vienos mokyklos grįžusių mokinių prisitaikymo mokykloje sunkumus. Kaip ir dauguma tyrėjų, nepakankamą lietuvių kalbos kompetenciją jie laiko vienu iš pagrindinių integraciją lemiančiu veiksniu.

Kaip matyti, paskirų tyrimų atlikta nemažai, tačiau iki šiol nuosekliai taip ir neaprašytas vienas iš esminių grįžusių vaikų adaptacijos aspektų – kalbinė integracija. Taigi šioje studijoje atliktas tyrimas ne tik papildys iki šiol atliktus darbus, bet ir dar labiau įtvirtins bei pabrėš pagrindines įžvalgas dėl emigrantų vaikų sėkmingos kalbinės integracijos.

1.3. Tyrimo metodologija

2018–2019 m. m. atliktame mokinių lietuvių kalbos ir kalbinių nuostatų tyrime dalyvavo 86 kurį laiką užsienyje gyvenę ir šiuo metu lietuviškose mokyklose besimokantys mokiniai iš Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio ir Druskininkų savivaldybių[7]. Nagrinėjant grįžusių iš užsienio mokinių kalbinės ir sociokultūrinės integracijos veiksnius bei aplinkybes, studijoje

[7] Šešių skirtingų savivaldybių mokyklos tyrimui pasirinktos neatsitiktinai – apsispręsta atlikti tyrimą mokyklose, kurios turi skirtingos darbo su grįžusiais iš užsienio mokiniais patirties. Atrinktos savivaldybės, į kurias, Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2017 m. grįžo daugiausia mokyklinio amžiaus vaikų (Vilniaus ir Kauno), grįžo mažiau (Šiaulių ir Klaipėdos) ir savivaldybės, į kurias grįžo labai mažai mokinių (Druskininkų ir Panevėžio).

atskirais aspektais lyginami grįžusių iš užsienio mokinių ir tose pačiose mokyklose besimokančių nuolat Lietuvoje gyvenančių 534 mokinių tyrimo duomenys kalbos vartojimo, kalbos pasirinkimo ir kalbinių nuostatų aspektais[8].

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 9–15 metų amžiaus iš užsienio grįžę mokiniai: 53 berniukai ir 33 mergaitės, besimokantys 3–8 klasėse ir išlyginamojoje klasėje. Bendroji tyrime dalyvavusių mokinių charakteristika pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė. Tiriamųjų imtis ir bendroji charakteristika

Savivaldybė	Druskininkai			Kaunas			Klaipėda			Panevėžys			Šiauliai			Vilnius		
Iš viso	7			10			9			2			11			47[9]		
Lytis	Mot.	Vyr.		Mot.	Vyr.		Mot.	Vyr.		Mot.	Vyr.		Mot.	Vyr.		Mot.	Vyr.	
	3	4		4	6		4	5		1	1		2	9		19	28	
Klasė	3,4	5,6	7,8	3,4	5,6	7,8	3,4	5,6	7,8	3.4	5,6	7,8	3,4	5,6	7,8	3,4	5,6	7,8
	3	2	2	3	1	6	2	-	7	-	2	-	6	4	1	9	14	10

Iš 86 tyrime dalyvavusių mokinių 72 mokiniai mokėsi įprastose klasėse kartu su Lietuvoje augusiais mokiniais pagal Lietuvos bendrojo ugdymo programas: 23 mokiniai – 3–4 klasėse, 23 mokiniai – 5–6 klasėse ir 26 – mokiniai 7–8 klasėse. Pastebėta, kad 14 mokinių dėl nepakankamų lietuvių kalbos gebėjimų buvo priimti ir mokėsi žemesniojoje klasėje nei jų bendraamžiai. Iš aštuonių tyrime dalyvavusių mokyklų vienoje – Vilniaus lietuvių namuose – grįžę iš užsienio vaikai mokėsi ir įprastose klasėse, ir išlyginamojoje klasėje. Šioje klasėje mokėsi keturiolika

[8] Kalbinių nuostatų, kalbos pasirinkimo, vartojimo ir mokymosi aspektais nuolat Lietuvoje gyvenusių mokinių duomenys plačiau nagrinėti straipsniuose: Poderienė Nida, Vaičiakauskienė Sonata 2019: Lietuvių kalbos prestižas: mokinių nuostatos dėl lietuvių kalbos švietimo politikos kontekste. – *Lituanistica* 65(3). Prieiga internete: https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica/issue/view/488; Poderienė Nida, Vaičiakauskienė Sonata 2019: Etnolingvistinis gyvybingumas mokinių santykio su kalba aspektais. – *Lituanistica* 65(4). Prieiga internete: https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica; Tamulionienė Aurelija 2019: Mokinių požiūris į lietuvių kalbą: ryšys tarp kalbos vartojimo, mokymo ir mokymosi. – *Bendrinė kalba* 92. Prieiga internete: doi.org/10.35321/bkalba.2019. Studijoje šių straipsnių medžiaga remiamasi tik tada, kai reikia palyginti grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių duomenis.

[9] Iš jų 14 mokinių mokosi išlyginamosiose klasėse.

12–15 metų paauglių. Išlyginamosiose klasėse ugdymo procesas organizuojamas kiek kitaip: pirmiausia išmokoma lietuvių kalbos iki B1 mokėjimo lygio pagal Bendruosius Europos kalbų metmenis, kad mokiniai galėtų toliau mokytis visų dalykų lietuvių kalba; lietuvių kalbai ugdyti skiriamas didžiausias pamokų skaičius (22 pamokos per savaitę). Mokinius leisti mokytis į išlyginamąją klasę, praleidžiant vienus mokslo metus, kai mokomasi visų mokomųjų dalykų pagal ugdymo programas, apsisprendžia šeimos, kurių vaikai visai nemoka lietuvių kalbos ir kurios namuose vartoja kitą kalbą arba lietuvių ir kitą kalbą. Iš 13 išlyginamosios klasės mokinių, pažymėjusių, kuria kalba jie kalba namuose, vienas nurodė, kad namuose kalba tik lietuviškai, keturi – lietuviškai ir kita kalba, šeši – tik rusiškai, du mokiniai – ispaniškai.

Šalys, iš kurių sugrįžo mokiniai. Tyrime dalyvavę mokiniai į lietuviškas mokyklas sugrįžo iš 19 šalių: Airijos, Anglijos, Danijos, Irano, Italijos, Ispanijos, Graikijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Kazachstano, Kipro, Kolumbijos, Lenkijos, Liuksemburgo, Norvegijos, Prancūzijos, Rusijos, Ukrainos, Turkijos, Vietnamo (žr. 1 pav.).

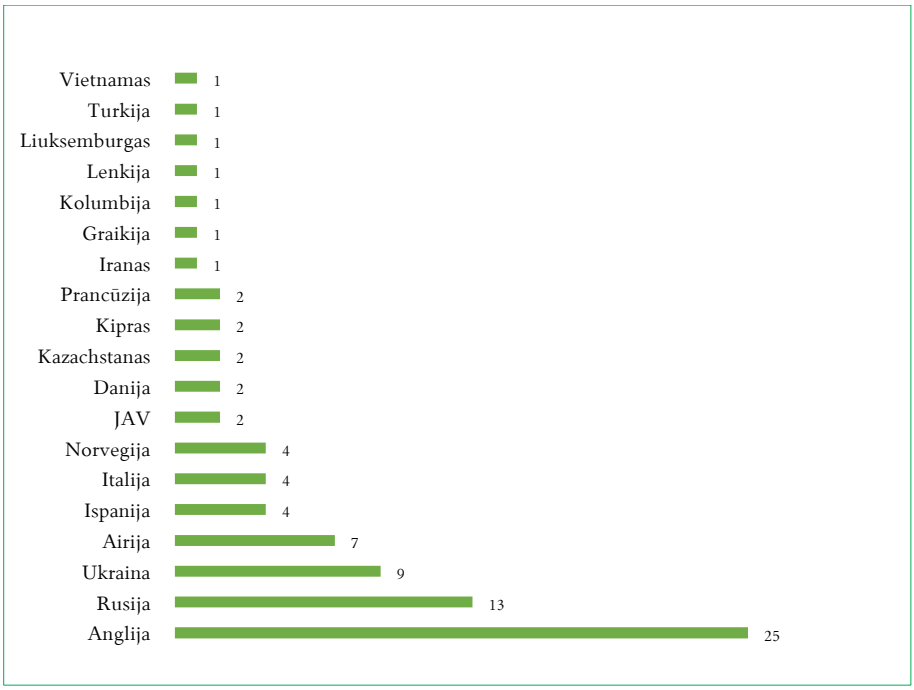

1 pav. Šalių, iš kurių sugrįžo mokiniai, sąrašas ir mokinių skaičius

Kaip matyti, iš anglakalbių šalių (Anglijos, Airijos, JAV) grįžo daugiausia mokinių – 34, t. y. daugiau kaip trečdalis (37 proc.) visų grįžusių mokinių; iš Rusijos – 13 mokinių, iš Ukrainos – 9 mokiniai (dauguma (20 mokinių) mokėsi vienoje mokykloje – Vilniaus lietuvių namuose). Iš kitų 15 šalių kalbinės aplinkos grįžę mokiniai sudaro taip pat kiek daugiau nei trečdalį (37 proc.) visų sugrįžusiųjų.

Ugdymo įstaigų užsienyje lankymas. Siekiant išsiaiškinti lietuvių ir tos šalies, kurioje mokiniai gyveno, kalbos (-ų) mokymo(si) patirtį užsienyje, mokinių buvo klausta, ar užsienio šalyje jie lankė neformaliojo ir formaliojo ugdymo įstaigas (žr. 2 pav.).

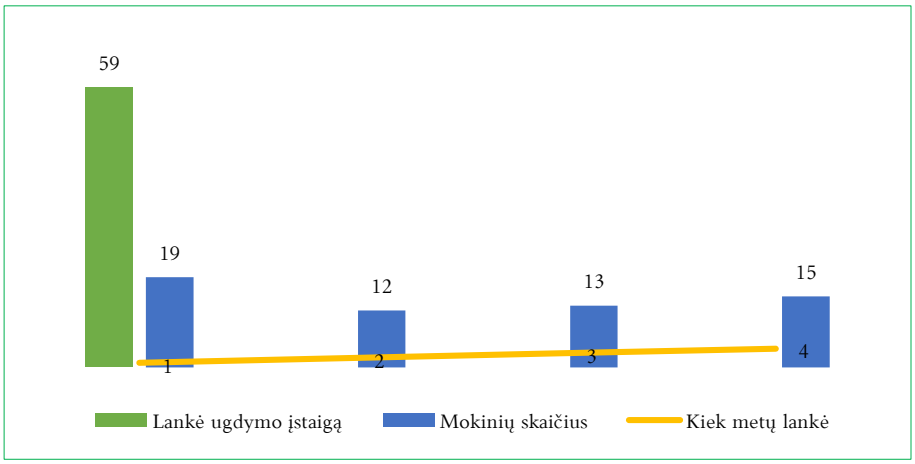

2 pav. Tiriamųjų mokinių ugdymo įstaigų lankymas užsienyje

Remiantis tyrimo duomenimis, iš 86 tyrimo dalyvių du trečdaliai (59) užsienyje yra lankę ugdymo įstaigą (mokyklą ar darželį) nuo vienų iki ketverių metų. Didžioji dalis – 19 mokinių – ugdymo įstaigas lankė vienus metus, kiek mažiau – 15 mokinių – ketverius metus, 13 mokinių – trejus metus ir 12 mokinių – dvejus metus. Atkreiptinas dėmesys, kad užsienyje ugdymo įstaigas galėjo lankyti ir dar didesnė tiriamųjų dalis, nes 37 mokiniai į šį klausimą neatsakė.

Tėvų išsilavinimas. Kaip svarbų veiksnį, lemiantį tėvų rūpinimąsi vaikų lietuvių kalbos ugdymu, tyrėjai pabrėžia tėvų socialinį statusą ir išsilavinimą (Blažienė 2015). Tyrimo

duomenimis, daugiau kaip pusės mokinių, klausimyne nurodžiusių tėvų išsilavinimą, abiejų arba vieno iš tėvų išsilavinimas yra aukštasis (žr. 3 pav.).

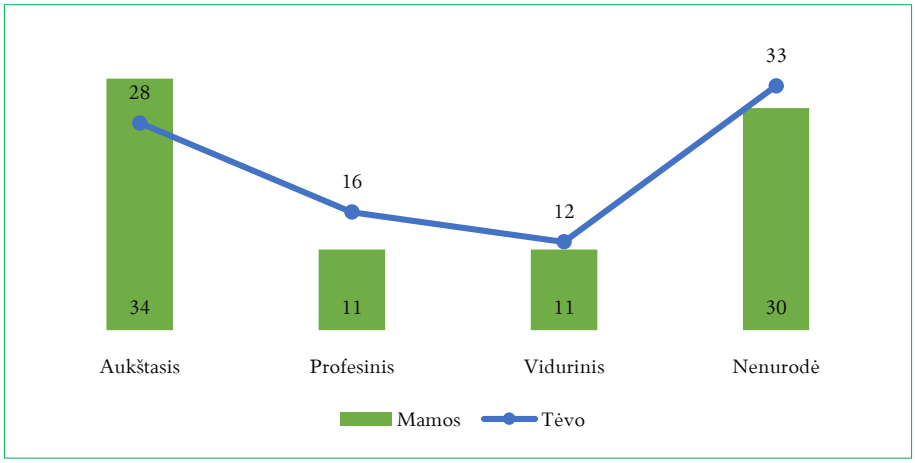

3 pav. Tiriamųjų mokinių tėvų išsilavinimas

Ši informacija yra svarbi, nes tėvų pavyzdys ir šeimos įtaka (tiesioginė ir netiesioginė) yra vienas iš labiausiai grįžusių iš užsienio mokinių kalbos integraciją lemiančių veiksnių.

Tyrimo imtis. Į tyrimo imtį buvo įtraukti visi užsienyje augę ir į Lietuvą grįžę mokiniai, neatsižvelgiant į tai, prieš kiek laiko jie grįžo į Lietuvą (žr. 4 pav.).

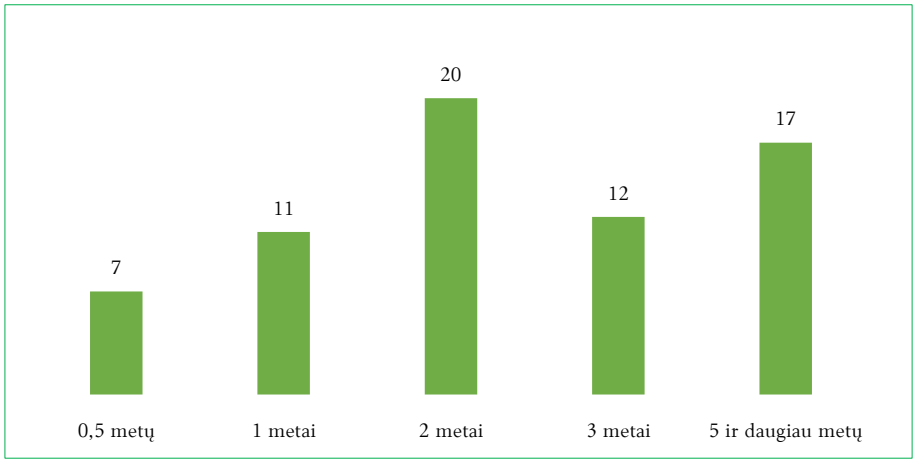

4 pav. Mokinių skaičius ir metai, prieš kiek laiko sugrįžo iš užsienio

Matyti, kad iš visų tyrimo dalyvių 7 mokiniai į Lietuvą grįžo prieš pusę metų, 11 mokinių – prieš metus, didžioji dalis – 20 mokinių – prieš dvejus metus, 12 mokinių – prieš trejus metus, 17 mokinių – prieš penkerius–septynerius metus, 9 mokiniai nenurodė, prieš kiek laiko grįžo į Lietuvą.

Tyrimo duomenys atskleidžia grįžusių iš užsienio mokinių situaciją, ypatumus, į kuriuos reikia atkreipti dėmesį tiriant mokinių kalbinės integracijos problemas ir jų sprendimo galimybes.

Duomenų rinkimo metodai. Studijoje remiamasi tiek kiekybinių, tiek kokybinių tyrimo duomenų metodologija. Tyrimas paremtas kokybine analize, kiekybiniu metodu įvertinant tyrimo rezultatų polinkius ir sąsajas, lyginamuoju metodu lyginant dvi grupes (grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių). Darbas yra sinchroninis, analitinis aprašomasis. Tyrimo metu surinkti kiekybiniai duomenys apdoroti *Microsoft Office Excel* elektronine skaičiuokle. Duomenys procentais paveiksluose pateikiami suapvalinti, todėl galima nedidelė kelių procentų paklaida.

Grįžusių iš užsienio mokinių kalbinė integracija tiriama kiekybiniu aspektu pasitelkus mokinių ir mokytojų klausimyną. Tyrimui atlikti buvo sudarytas mokinių klausimynas, kuris buvo pateiktas tyrime dalyvavusiems mokiniams iš mokyklų lietuvių mokomąja kalba[10]. Sudarant klausimyną buvo remtasi nacionalinių ir tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimuose skirtingo amžiaus mokiniams pateikiamais klausimynais. Pirmiausia buvo numatyta, kokios informacijos reikia tyrimui atlikti, pasirinktas šiai informacijai surinkti tinkamiausias būdas – klausimynas, vėliau buvo sudaryti klausimai, kurie buvo patikrinti atliekant bandomąjį tyrimą vienoje iš Vilniaus mokyklų. Prieš tyrimą buvo gauti mokinių tėvų sutikimai. Mokytojų klausimynas buvo sudarytas remiantis tyrėjų patirtimi, aiškiai numačius tyrimo tikslus ir siekiamus rezultatus.

Mokinių klausimynas. Klausimyną sudarė bendrieji klausimai, psichologiniai ir kalbinių nuostatų klausimai (žr. 1 priedą). Aukštesniųjų klasių (5–8) mokiniai savarankiškai pildė anketą,

[10] Iš viso tyrime dalyvavo 534 mokiniai (iš jų 86 grįžę iš užsienio).

žemesniųjų klasių (3–4) mokiniams anketos klausimai ir teiginiai buvo skaitomi garsiai, jie žymėjo atsakymus.

Bendraisiais klausimais buvo siekiama atskleisti kiekvienos mokinių grupės bendrąją charakteristiką, ši informacija studijoje analizuojama vertinant ir kitus veiksnius, galinčius turėti įtakos kalbos vartojimui, mokėjimui, kalbinės tapatybės lygmeniui.

Dalimi bendrųjų teiginių siekta įvertinti psichologinius kalbos vartojimo veiksnius, t. y. socialinę, emocinę adaptaciją, kaip sėkmingą prisitaikymą prie pakitusios mokymo aplinkos, apimančios draugiškus tarpasmeninius santykius, įsitraukimą į mokymąsi, vidinę motyvaciją, asmenybės išteklius (savireguliaciją, psichologinį atsparumą, problemų įveikos strategijas).

Paskutinė ir didžiausia klausimyno dalis (28 teiginiai) skirta kalbinių nuostatų – lietuvių kalbos mokėjimo, lietuvių kalbos mokymosi motyvacijos, mokinių kalbinės ir etninės tapatybės savivokos – tyrimams.

Mokytojų klausimynas. Tyrimo metu buvo apklausti 22 mokytojai, dirbantys su grįžusiais iš užsienio mokiniais. Mokytojų klausimyną (žr. 2 priedą) sudarė pusiau struktūruoti bendrieji klausimai ir atvirieji klausimai dėl lietuvių kalbos mokymo(si).

Bendraisiais klausimais buvo siekta išsiaiškinti bendrąją informaciją apie mokytojo darbo su iš užsienio grįžusiais mokiniais patirtį, apie mokinius ir mokymo(si) aplinką.

Klausimais dėl lietuvių kalbos mokymo(si) norėta sužinoti ir įvertinti mokytojų nuomonę apie lietuvių kalbos mokymą(si), kas, jų nuomone, mokiniams lengviausia, sunkiausia, kas kelia motyvaciją, su kokiomis problemomis susiduria mokytojai, kurie mokymo metodai yra paveikiausi ir pan.

Kokybinis tyrimas buvo atliktas pasitelkiant interviu ir stebėjimo metodus. Šiais metodais siekta aiškesnio supratimo apie mokinių kalbinės ir sociokultūrinės integracijos veiksnius, mokytojams kylančias problemas, pagalbą ugdant grįžusį iš užsienio mokinį. Tyrimui atlikti

pasirinktas pusiau struktūruotas interviu metodas – iš anksto buvo apgalvoti ir pasirinkti klausimai, numatyta tyrimo eiga.

Interviu su mokiniais. Pusiau struktūruotu interviu su mokiniais apklausta 20 mokinių. Šiuo tyrimu buvo siekta kelių pagrindinių dalykų: išsiaiškinti, kaip mokiniui sekasi, kaip jis jaučiasi Lietuvoje, su kokiais didžiausiais sunkumais jis susiduria lankydamas mokyklą, ar kyla problemų dėl lietuvių kalbos ir pan.

Interviu su mokytojais. Pusiau struktūruotu interviu su mokytojais apklausti 9 mokytojai. Tyrimu siekta išsamiau išsiaiškinti, kaip mokytojams sekasi dirbti su grįžusiais iš užsienio mokiniais, su kokiomis problemomis susiduria, kaip jas sprendžia, ko labiausiai trūksta ir pan.

Pamokų stebėjimas. Tyrimo metu pagal iš anksto parengtą stebėjimo protokolą tikslingai per pamokas (stebėta apie 40 pamokų) buvo stebimi iš užsienio grįžę mokiniai, tyrimo rezultatus pasižymint protokole pagal sudarytų požymių sąrašą. Buvo stebima mokinio veikla pamokos metu, mokinio kalbinė veikla, taip pat kaip mokytojas per pamoką elgiasi su stebimu (-ais) mokiniu (-iais).

Mokinių rašinėliai. Tyrimo metu užpildžius mokinių klausimynus dar viena pamoka buvo skiriama rašyti rašinėlį pasirinkta tema: *Mano įsimintiniausias nuotykis* arba *Susipažinkime – tai aš*. Šios temos buvo pasirinktos neatsitiktinai – norėta surinkti kuo daugiau informacijos apie pačius mokinius, kaip jie save pristato, kokia jų mėgstamiausia veikla ir pan. Mokinių buvo paprašyta rašyti paprastai, tarsi jie pasakotų draugui savo istoriją. Tiriamieji buvo informuoti, kad darbai bus anoniminiai, mokytojai jų neskaitys, nevertins, netaisys klaidų ir pan. Baltame lape mokiniai turėjo užrašyti klasę, datą, savo amžių, pasirinktos temos pavadinimą ir sukurti pasakojimą.

Visa tyrimo metu surinkta medžiaga yra anoniminė, todėl studijoje cituojami mokinių ir mokytojų pavyzdžiai pateikiami koduoti, mokinių rašytiniai tekstai neredaguoti.

2

GRĮŽĘ IŠ UŽSIENIO MOKINIAI: SOCIOKULTŪRINĖ APLINKA IR KALBŲ VARTOJIMAS

***

Šioje studijos dalyje nagrinėjami grįžusių iš užsienio mokinių integraciją lemiantys du svarbūs veiksniai: sociokultūrinė aplinka ir lietuvių kalbos vartojimas. Aptariamos priežastys, lemiančios mokinių, augusių užsienyje, kalbos pasirinkimą.

***

> Aš gimiau Ispanioje del to turių toki aksenta ir toki rašta man labai patinka buti draugiška, tvarkinga ir labai daug žaidžių ir aš grižau į Lietuva todėl mano šeima norėjo ir aš ir viskas (rašinys 3 kl. mokinės, prieš 6 mėn. grįžusios iš Ispanijos).

2.1. Sociokultūrinė aplinka

Užsienyje gyvenę mokiniai, ypač vyresnio amžiaus, kurie gimė kitoje šalyje ar ankstyvojoje vaikystėje su tėvais išvyko iš Lietuvos, ten lankė darželius ir mokyklas, priklauso dviem kultūroms – lietuvių ir valstybės, kurioje jie augo. Gyvenimo kitoje valstybėje patirtis yra svarbi jų kultūrinės tapatybės dalis, kuri formuojasi šeimos ir gyvenamosios vietos kultūros lauke, priklauso nuo įvairių veiksnių – šeimos gyvenimo aplinkybių ir nuostatų, laiko, gyvento kitoje valstybėje, naujai išmoktos gyvenamosios šalies kalbos, socialinių ryšių. Gyvenamosios šalies kalba, kaip ir namuose vartojama gimtoji kalba, įtraukia į ja reiškiamą kultūrą. Perėjimas prie kitos kalbos nėra tik komunikacijos instrumento, kalbinių kodų kaita. Per kalbą įgyjamos kultūros žinios – elgesio modeliai, socialiniai vaidmenys, vartojant šalies kalbą perimama jos kultūra. Kalba yra veiksnys, susijęs su psichokultūriniu prisitaikymu prie gyvenamosios aplinkos (Kmiotek, Boski 2017). Šalies kalbos mokėjimas ir kultūrai būdingos vertybės bei elgesio modeliai formuoja kultūrinę tapatybę.

Kiekvieno mokinio gyvenimo užsienyje aplinkybės yra labai skirtingos. Tie mokiniai, kurie gimė užsienyje ir kurių vienas iš tėvų yra nelietuvis, jaučia stiprų ryšį su valstybės, kurioje gimė ir kurios kalba kalbėjo, kultūra. Mokiniai, kurie į užsienį išvyko priešmokyklinio amžiaus, kurių šeimos kalba buvo lietuvių, gyvendami užsienyje, jautėsi kitokie nei gimtakalbiai bendraamžiai. Lietuvos tyrėjai, nagrinėję į Lietuvą grįžusių emigrantų vaikų pasakojimus apie gyvenimą užsienio valstybėje ir Lietuvoje (Lukošiūtė, Mažeikis, Mickutė 2009), atkreipia dėmesį į šių vaikų

patirtą svetimumą, atskirtį, traumines patirtis užsienio valstybėje, kurioje jautėsi svetimšaliai, o grįžę į Lietuvą laikomi svetimais, „užsieniečiais". Nesvarbu, kiek metų gyveno užsienyje ir kada grįžo į Lietuvą, mokiniai save sieja ir su valstybe, kurioje augo. Tai rodo ir mokinių rašytinių tekstų analizė: Lietuvoje augę vaikai rašiniuose *Susipažinkime – tai aš* kalba apie savo išvaizdą, šeimą, charakterio savybes, pomėgius. Visi grįžę iš užsienio vaikai, pasirinkę šią temą, pasakoja savo gyvenimo istoriją:

> Visa mano gyvenimą mokiausi Anglų kalbą, ir kai aš atskridau į Lietuvą man buvo labai kitaip. Sunkų mokitis, sunku apsigyventi, tiesiog viskas kitaip buvo ir man labai sunku. Dabar aš jau mokiausi 7-2 metų ir kol kas biške geriau. Aš galiu eiti į pardatuves ir nusipirkti, geriau kalbu kalbą. Kartais yra sunkuma, bet kol kas man labai linksmiai ir gerai. Aš dar stengsiu pasimokyti ir geriau dirbti, nes Lietuvių kalbai yra labai svarbi ir reikia mokėti (rašinys 7 kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Anglijos).
> Aš gyvenau Norvegijoi. 1 metus ten lankiau mokykla turėjau draugų. Bet poto mes su šeima išvažiavom į Lietuva o tiksliau į Klaipeda. Buvo sunku priprasti bet aš susipažinau su daug kitų draugų ir viskas buvo gerai. Dar aš mokų rusų kalba del to man labai sunkų būna rašyti ir kartais kalbėti Lietuviškai (rašinys 7 kl. mokinės, prieš 6 metus grįžusios iš Norvegijos).

Mokiniai rašiniuose brėžia skirtį tarp gyvenimo užsienyje ir Lietuvoje. Vyresni mokiniai, reflektuodami patirtį grįžus, pažymi, kad Lietuvoje ne tik „viskas kitaip", bet ir sunku priprasti, prisitaikyti. Tekstuose galima išskirti elementus, kurie rodo svarbius mokinių dabartinio gyvenimo dalykus – šeimą, draugus ir savo lietuvių kalbą. Pastebėtina, kad nepakankamą lietuvių kalbos mokėjimą jie linkę vertinti ne kaip vieną iš jiems kylančių problemų, bet kaip savo trūkumą. Dar vienas svarbus dalykas, kuris atsiskleidžia rašiniuose, – šių vaikų atvirumas, pozityvumas vertinant žmones ir naują aplinką. Beje, tai pabrėžia ir mokytojai, apibūdindami grįžusius mokinius:

> Kai jis atvažiavo čia mokytis pirmais metais, man asmeninė patirtis: einam, sniegas sninga, jis džiaugiasi kaip pusantrų metų vaikas. Džiaugiasi potyriais įlipti į autobusą, sėdėti šalia kažko – nu masėje. Matomai jis to negavęs. Ir viską priima labai teigiamai, emociškai jie yra pozityvūs. Tai mums būdavo klasėje labai gera (interviu su mokytoja, dirbančia su prieš 2 metus grįžusiu mokiniu).

Kiekvieno grįžusio mokinio atvejis unikalus kultūrinėmis patirtimis, įgytomis gyvenant užsienyje ir grįžus į Lietuvą. Skirtingai nei emigrantams tėvams, jiems Lietuva dažnai yra naujas kraštas, kuriame reikia save atrasti, prisitaikyti prie naujo gyvenimo būdo, tradicijų, bendravimo kultūros, lietuvių kalbinės aplinkos.

2.1.1. Šeimos aplinkybės

Nagrinėjant mokinių integravimosi Lietuvoje aplinkybes, taip pat rašinius ir interviu su mokiniais ir mokytojais, galima išskirti sunkumus, kuriuos grįžę iš užsienio mokiniai patiria dėl pokyčių jų artimoje aplinkoje: mokinys grįžęs su mama, o tėvas likęs užsienyje, į Lietuvą grįžęs mokinys gyvena su seneliais, o mama su seserimi – užsienyje, ir kitos šeimos gyvenimo aplinkybės, kurios neabejotinai veikia mokinius. Mokslininkai, tyrę grįžusiems emigrantams būdingas charakteristikas, kaip vieną iš apsisprendimo grįžti motyvų įvardijo pasikeitusias šeimines aplinkybes, kai vienas iš tėvų su vaiku grįžta į Lietuvą po skyrybų su užsienyje gyvenančiu sutuoktiniu, sudaroma nauja santuoka Lietuvoje ir kt. (Budginaitė, Mašidlauskaitė, 2015). Jeigu grįžusio į Lietuvą mokinio vienas iš tėvų yra užsienietis, jam, kaip ir vaikui, taip pat reikia adaptuotis Lietuvos kultūrinėje ir kalbinėje terpėje. Iš esmės dėl šeiminių aplinkybių pasikeitusi psichologinė, emocinė, socialinė namų aplinka tampa reikšmingu adaptaciją naujoje vietoje sunkinančiu veiksniu.

Grįžusių mokinių šeimų skirtinga ir socialinė, ir ekonominė situacija. Kaip rodo 2013 m. tyrimas (Žvalionytė 2014), dalis emigrantų grįžta jau susiradę darbą Lietuvoje (tokių yra apie 10 proc.), maža dalis pradeda savo verslą, kitiems ne visada pasiseka susirasti darbą iškart po grįžimo. 90 proc. grįžusiems emigrantams darbo paieškos truko nuo mėnesio iki trejų metų (dažniausiai 1–3 mėn.). Kad nelengva buvo rasti darbą, teigė 23 proc. visų grįžusių migrantų. Iš

pirmus metus grįžusiųjų dirbo pusė, kiti buvo darbo ieškantys bedarbiai, darbo neieškantys bedarbiai ir nedirbantys dėl kitų priežasčių (studijų, vaikų auginimo). Visi ekonominiai sunkumai, kuriuos išgyvena šeimos, neišvengiamai turi įtakos vaikų emocinei savijautai. Kita vertus, ekonominė situacija lemia ir tėvų galimybes skirti lėšų vaiką papildomai mokyti lietuvių kalbos, leisti jį į neformaliojo ugdymo įstaigas, taip sudarant daugiau galimybių lietuviškai bendrauti su bendraamžiais ir socializuotis.

Tėvų išsilavinimas – dar vienas svarbus veiksnys, nuo kurio priklauso tėvų parama vaikų kalbinei integracijai[11]. Turintys aukštesnį išsilavinimą tėvai suvokia lietuvių kalbos mokėjimo reikšmę mokantis visų dalykų lietuviškai, yra linkę labiau padėti vaikams greičiau įveikti atskirtį dėl kalbinių gebėjimų stygiaus – rūpinasi, kad vaikai mokytųsi lietuvių kalbos per vasaros atostogas prieš jiems pradedant lankyti lietuvišką mokyklą, leidžia į neformaliojo ugdymo įstaigas, samdo mokytoją, padedantį išlyginti spragas, o jeigu finansinės galimybės ribotos – patys ugdo vaikus namuose.

Kitas svarbus aspektas – tėvų nuostatos, ar šeima planuoja likti Lietuvoje. Tie, kurie apsisprendę gyventi savo valstybėje, stengiasi, kad jų vaikai greičiau įveiktų kalbos barjerą ir adaptuotųsi. Jie rūpinasi vaikų lietuvių kalbos ugdymu užsienyje ir grįžę stengiasi vaikams padėti intensyviai mokytis kalbos. Remdamiesi savo patirtimi, patys mokiniai pabrėžia, kad sugrįžus į Lietuvą reikia papildomai mokytis lietuvių kalbos:

> Kad stengtųsi. Mokintųsi rašyti per vasarą. Bet nepatiko (interviu su 3 kl. mokiniu, prieš 5 mėn. grįžusiu iš Norvegijos).
> Per vasaros atostogas dirbdavau (interviu su 4 kl. mokiniu, prieš 2 metus grįžusiu iš Airijos).
> Aš suprasdavau [kad reikia], nes aš lietuvių visiškai nemokėjau ir turėjau mokytis, aš žinau (interviu su 8 kl. mokiniu, prieš 5 metus grįžusiu iš Norvegijos).

[11] Tarptautinio skaitymo pasiekimų tyrimo PIRLS (angl. *Progress in International Reading Literacy Study*) duomenimis, tėvų išsilavinimas tiesiogiai koreliuoja su mokinių kalbinės kompetencijos ugdymosi pasiekimų rezultatais.

Dalis emigrantų grįžta, kai socialinės ir ekonominės sąlygos užsienio šalyje tampa nebe tokios patrauklios, ir vėl emigruoja, kada vietinė situacija jų nebetenkina (Celešiūtė 2008). Įsiliejimo į darbo rinką galimybės ir sąlygos dažnai lemia šeimų apsisprendimą dėl tolesnio gyvenimo Lietuvoje. Kaip rodo tyrimai, iš 2013 m. grįžusių emigrantų net trečdalis ketino pakartotinai išvykti, o penktadalis dar nebuvo tikri, ar išvyks, ar liks Lietuvoje (Žvalionytė 2014). Mokinių pasakojimuose atsispindi tėvų požiūris į gyvenimą savo šalyje, ją vertinant kaip bet kurią kitą vietą; lietuvių kalbos jų vaikai dažnai pramokę būna tik tiek, kiek buvo būtina vartoti kasdienio bendravimo reikmėms:

> Aš gimiau Lietuvoj, Klaipėdoj. Kai man buvo trys savaitės, mes išvykom į Angliją. Tada mano brolis gimė. Ir neseniai sesė gimė Anglijoj. Ir dabar prieš tris keturis mėnesius į Lietuvą išsikraustėm. Tai aš ten dešimt metų prabuvau Anglijoj. Kai man reikėjo rašyti žinutes, tai aš lietuviškai rašyti išmokau, o kalbėti – tai mes ten kalbėjom lietuviškai tarpusavy, o mokykloj tai angliškai. <...> Draugai Anglijoj, bet ir čia susiradau. Per matematiką gal angliškai galvoju. Jeigu nesiseka, nepatinka, gali grįžti. Aš tai nežadu (interviu su 3 kl. mokiniu, prieš 4 mėn. grįžusiu iš Anglijos).

Tėvų pagalba vaikams įsilieti į gyvenimą Lietuvoje yra svarbiausias veiksnys, lemiantis lengvesnę adaptaciją. Klausiami, kas padėjo įveikti sunkumus, grįžę iš užsienio mokiniai dažniausiai įvardija šeimą. Mokytojai, dirbantys su grįžusiais mokiniais, taip pat pabrėžia, kad nuo tėvų pagalbos labai priklauso kalbinės integracijos trukmė. Dalis mokytojų laikėsi nuostatos, kad mokytojas gali padėti, bet atsakomybė dėl vaiko spartaus kalbinių gebėjimų iš(si)ugdymo tenka šeimai.

> Tik individualus darbas. O jeigu neišeina individualiai, pavyzdžiui, neturi laiko, ir tėvai neieško pagalbos kitose instancijose – gi būna mokyklėlės, kur gali, ar privačios kažkokios situacijos, tada jau viskas vaikui (interviu su mokytoja, dirbančia su prieš metus grįžusiu mokiniu).
> Aš aiškinu, jeigu aš nesugebu jam išaiškinti, kad jis suprastų, ateina tada mama, ir aiškina jam ispaniškai. Bet jau po pamokų jinai ateina, tai keletą kartų taip buvo, bet šiaip išsiaiškinam kitais žodžiais, paprastesniais (interviu su mokytoja, dirbančia su prieš 4 mėn. grįžusiu mokiniu).

Mokytojai minėjo atvejus, kai tėvai prieš leisdami vaiką mokytis reikliai renkasi tinkamiausią, jų nuomone, mokyklą, prašo skirti daugiau individualių lietuvių kalbos pamokų, patys po pamokų atėję į mokyklą padeda vaikui išsiversti į gimtąją kalbą per pamokas vartojamus nežinomus lietuviškus žodžius. Pasitaiko ir tokių atvejų, kad pradėję leisti vaiką į mokyklą tėvai net nepraneša mokytojams, jog vaikas gimęs, augęs užsienyje ir yra grįžęs į Lietuvą tik prieš kelis mėnesius. Tokie mokiniai, įmesti į naują mokyklos aplinką, patiria kalbinių, socialinių, emocinių sunkumų. Taigi dalis grįžusių iš užsienio mokinių patiria ne tik kalbinius, socializacijos iššūkius, bet ir psichologinius, ekonominius šeimos gyvenimo grįžus į Lietuvą sunkumus. Atsižvelgiant į grįžusių šeimų ekonominių ir socialinių aplinkybių įvairovę, į Lietuvą iš užsienio grįžusiems mokiniams reikalingas skirtingas adaptacijos laikotarpis.

2.1.2. Kalbos išlaikymas ir ugdymas užsienyje

Mokslininkai darbuose apie emigrantų kalbos išlaikymą pabrėžia, kad lemiamas vaidmuo tenka šeimai, nes natūralus gimtosios kalbos perdavimas pirmiausia vyksta arba nutrūksta šeimoje (Ramonienė 2019). Kalbiniam elgesiui emigracijoje įtakos turi migracijos priežastys, šeimos sudėtis, socioekonominė situacija, tėvų ateities planai grįžti į Lietuvą (Celešiūtė 2008; Budginaitė, Mašidlauskaitė 2015). Remdamasi suaugusiųjų Lietuvos emigrantų interviu medžiaga vaikų lituanistinio ugdymo aplinkybes tyrusi Ingrida Celešiūtė (2008) kaip vieną iš svarbių paskatų rūpintis vaikų lituanistiniu ugdymu nurodė emigrantų nuostatas dėl gyvenimo Lietuvoje, išskirdama tris respondentų grupes pagal požiūrį į Lietuvą ir su kokia valstybe sieja šeimos ateitį. Vieni respondentai yra apsisprendę gyventi užsienyje, jiems nerūpi lituanistinis vaikų ugdymas, jie nesureikšmina lituanistinio auklėjimo šeimoje. Kitą grupę sudaro tie tėvai, kurių ateities planai dėl grįžimo į Lietuvą dar neaiškūs dėl ekonominių gyvenimo sąlygų Lietuvoje. Trečiai grupei

priklauso asmenys, kurie apsisprendę ateityje gyventi Lietuvoje, jie suinteresuoti, kad jų vaikai gerai mokėtų lietuvių kalbą, kurios prireiks iš emigracijos sugrįžus į Lietuvą.

Mokinių rašiniai ir interviu analizė rodo, kad grįžę iš užsienio mokiniai priklauso visoms trims emigrantų šeimų grupėms – planavusioms gyventi užsienyje, bet, pasikeitus gyvenimo aplinkybėms, grįžusioms į Lietuvą, tvirtai neapsisprendusioms grįžti, lietuviškai bendravusioms šeimoje, bet sąmoningai papildomai neugdžiusioms vaikų lietuvių kalbos gebėjimų, ir toms šeimoms, kurios iš anksto rengėsi sugrįžti, todėl tikslingai mokė vaikus lietuvių kalbos. Nesvarbu, kokia buvo lietuvių kalbos ugdymosi užsienyje patirtis, grįžę mokiniai, atsakydami į klausimą, kas padėtų iš užsienio grįžtantiems vaikams lengviau adaptuotis Lietuvoje, remdamiesi asmenine patirtimi pabrėžė, kad lietuvių kalbos mokymasis gyvenant užsienyje:

> Kad visada kitoje šalyje reikia daryti pratybas, uždavinius, kuriuos darysi kitoje šalyje. Ir rašyti (interviu su 4 kl. mokiniu, prieš 2 metus grįžusiu iš Airijos).
> Bandyti stengtis ir suprasti ir netingėti. Ir bandyti mokytis iš tėvų (interviu su 8 kl. mokiniu, prieš 5 metus grįžusiu iš Airijos)

Emigrantų vaikų lietuvių kalbos vystymąsi lemia kalbos vartojimas šeimoje. Mokslininkai, nagrinėję Jungtinėje Karalystėje gyvenančių emigrantų kalbinį elgesį, teigia, kad didžioji dalis (87 proc.) lietuvių emigrantų šeimoje kalba lietuviškai. Dalis lietuviškų šeimų namuose bendrauja nelietuvių kalba. Jeigu vienas iš tėvų nelietuvis, lietuvių kalba niekada nevartojama 70 proc. tyrimo dalyvių namuose, 20 proc. dalyvių nurodė, kad namuose kartais kalba lietuviškai (Jakaitė-Bulbukienė, Vaisėtaitė 2019). Grįžusių iš užsienio mokinių tyrimo medžiaga atskleidžia, kad lietuvių kalbos vartojimas šeimoje priklauso nuo kelių veiksnių: tėvų gimtosios kalbos ir nuostatų, kokia kalba bendraujama su vaikais. Remiantis šio tyrimo duomenimis, galima skirti keturis kalbinio elgesio šeimoje modelius: 1) namuose bendraujama tik lietuviškai ir vaikai tikslingai mokomi lietuvių kalbos, 2) namuose lietuvių kalba vartojama kaip patogiausia komunikacijos priemonė, bet lietuvių kalbos nemokoma nei namuose, nei lituanistinėje

mokykloje, 3) šeimoje kalbama ne lietuvių, bet kita vieno iš tėvų gimtąja gyvenamosios šalies kalba, 4) šeimoje vyrauja ne lietuvių, o kita vieno iš tėvų gimtoji gyvenamosios šalies kalba, bet kartais su vaiku kalbama lietuviškai. Iš tyrime dalyvavusių mokinių nebuvo tokių, kurie augdami lietuvių šeimose su tėvais būtų bendravę užsienio šalies kalba, tačiau su broliais, seserimis mokiniai buvo linkę kalbėti nelietuviškai, ypač tais atvejais, jei lankė toje šalyje darželį ir mokyklą. Kai vienas iš tėvų yra nelietuvis, dažniausiai šeimoje su vaiku bendraujama nelietuvių kalba arba dviem kalbomis – kita ir lietuvių kalba. Vienas iš tyrimo dalyvių, su kuriuo kartais buvo bendraujama ir lietuviškai, buvo pasyvus lietuvių kalbos vartotojas – lietuviškai suprato, bet nekalbėjo. Skirtingus gyvenusių užsienyje šeimų kalbinio elgesio modelius iliustruoja grįžusių iš užsienio mokinių pasakojimai:

> Anglijoje gyvenau 10 metų, gimiau Anglijoje. Grįžau į trečios klasės pabaigą. Ne, nesimokinau lietuviškoj. Mes tiktai namuose su tėvais lietuviškai šnekėjom. Neleido tėtis kalbėt angliškai (interviu su 4 kl. mokiniu, prieš 6 mėn. grįžusiu iš Anglijos).
> Lankiau mokyklą Ispanijoje. Su mama [kalbėjau] lietuviškai, su tėte – ispaniškai (interviu su 3 kl. mokiniu, prieš 6 mėn. grįžusiu iš Ispanijos).

Tyrimo duomenys rodo, kad didžioji dalis grįžusių mokinių gyvendami užsienyje šeimoje kalbėjo lietuviškai. Šie duomenys patvirtina suaugusių emigrantų grupėse mokslininkų atlikto kiekybinio tyrimo rezultatus, kad dauguma lietuvių šeimų namuose bendrauja gimtąja kalba (Jakaitė-Bulbukienė, Vaisėtaitė 2019). Didžioji dalis mokinių buvo sąmoningai mokomi lietuvių kalbos: tėvai juos leido į lituanistines mokyklas, samdė lietuves aukles arba patys mokė namuose, rūpinosi, kad vaikai turėtų galimybę bendrauti lietuviškai su bendraamžiais:

> Pradėjau mokyklą nuo keturių metų. Į darželį nėjau, mane mama visą laiką auklėjo. Airijoje po mokyklos mane visą laiką pasiimdavo auklė ir tada mane mama parsiveždavo namo. Airijoj aš dar šeštadieniais eidavau į lietuvių mokyklą privačią. Tiesiog ten būdavo pamokos šeštadieniais iš anksto ryto ten irgi mokintis lietuvių kalbą. Draugai irgi eidavo, nes mums reikėdavo. Auklė prašydavo, kad lietuviškai kalbėtume, nes angliškai vis tiek patogiau. Bet jeigu angliškai kalbėdavom, mes turėdavom rašyti rašinį lietuviškai, ir būdavo labai sunku. Ten būdavo geriausi draugai irgi pas auklę tą (interviu su 8 kl. mokiniu, prieš 8 metus grįžusiu iš Airijos).

> Airijoj man mama buvo nupirkus pratybų lietuvių, tai aš ten raides rašiau, sprendžiau uždavinius, ir taip man buvo lengviau čia, su mama namuose. Kiti draugai ėjo į lietuvių mokyklą, o aš tai namuose (interviu su 4 kl. mokiniu, prieš 2 metus grįžusiu iš Airijos).

Iš mokinių pasakojimų matyti didelės tėvų pastangos ne tik išlaikyti vaikų lietuvių kalbą kitakalbėje aplinkoje, bet ir plėtoti, stiprinti vaikų lietuvių kalbos rašymo, skaitymo įgūdžius. Net ir tie tėvai, kurie neplanavo grįžti į Lietuvą, buvo linkę išlaikyti bent minimalius vaikų lietuvių kalbos gebėjimus – skaitė vaikams knygas lietuvių kalba:

> O kalbėti – tai mes ten kalbėjom lietuviškai tarpusavy, o mokykloj tai angliškai. Pinokį tik turėjom, ten Anglijoj nebuvo tų lietuviškų knygų, tai nebuvo kaip nusipirkt jų. Tai Pinokį lietuviškai turėjom. I lietuvišką [mokyklą] – ne, nes dar mes dar nežadėjom varyti į Lietuvą, galvojom, Anglijoj pasiliksim (interviu su 3 kl. mokiniu, prieš 4 mėn. grįžusiu iš Anglijos).

Galima daryti prielaidą, kad leisti vaikus mokytis lituanistinėje mokykloje, jeigu tokia mieste ar gyvenvietėje yra, tėvai apsisprendžia atsižvelgdami į nuostatas grįžti į Lietuvą, koks atstumas nuo lituanistinės mokyklos iki namų, ar ugdymas toje mokykloje, tėvų požiūriu, yra naudingas. Kartais tėvai nusprendžia leisti vaikus į lituanistinę mokyklą prieš grįžtant, numatydami, kad vaikai gali susidurti su kalbiniais sunkumais. Pradėti kaupti duomenys, kiek iš užsienio grįžusių mokinių yra lankę lituanistines mokyklas, rodo, kad apie 14 proc. mokinių yra mokęsi užsienio lituanistinėse mokyklose[12]. Šio tyrimo dalyvių nebuvo prašoma nurodyti, ar lankė užsienio lituanistinę mokyklą, bet dalis mokinių interviu metu (grįžusių iš Airijos ir Anglijos) pažymėjo, kad savaitgaliais lankė lituanistinę mokyklą.

Kaip rodo tyrimo duomenys, dalis mokinių grįžta nemokėdami lietuvių kalbos arba yra pasyvūs kalbos vartotojai, t. y. supranta paprasčiausius kasdienėje kalboje vartojamus žodžius, bet nekalba lietuviškai. Lietuvių kalba dažniausiai nekalbama šeimose, kuriose vieno iš tėvų gimtoji

---

[12] Apie bendruosius polinkius, kiek grįžusių į Lietuvą mokinių yra lankę neformaliojo ugdymo lituanistines mokyklėles, galima spręsti iš Mokinių registro duomenų: iš 2020–2021 m. m. 284 pradėjusių mokytis lietuviškose mokyklose 1–8 klasių mokinių 41 (14,4 proc.) yra lankęs lituanistinę mokyklėlę.

kalba nelietuvių, dažniausiai – gyvenamosios šalies kalba. Šios šeimos paprastai savo gyvenimą apsisprendusios kurti ne Lietuvoje, todėl siekia padėti vaikams įsišaknyti užsienio valstybės kalbinėje ir kultūrinėje terpėje. Užsienyje gimę ir augę tokių šeimų vaikai gerai moka tik gyvenamosios šalies kalbą.

> [Gyvendamas Danijoje kalbėjai lietuviškai?] Ne, daniškai visą laiką. Kai mes visa šeima, kalbam angliškai, kad tėtis suprastų, ką mes kalbam ir va taip. [Danų] mokėjau iš prigimties. Paskui grįžau penkis ar keturis kai buvau į Šaulius ir ėjau pas specialius logopedes biški išmokyti. <...> Sunkiau [kalbėti] lietuviškai, nes yra daugiau taisyklės, daugiau galūnės. Ir sunku man, ir geriau sekas jau man šiais metais negu praitų (interviu su 6 kl. mokiniu, prieš 6 metus grįžusiu iš Danijos).

Dėl pasikeitusių šeimos gyvenimo aplinkybių į Lietuvą grįžę mokiniai visai nemokėdami lietuvių kalbos ne tik patenka į jiems svetimą kalbinę aplinką, bet ir patiria daug kalbinių sunkumų net ir praėjus keleriems metams po grįžimo.

Vaikų gimtosios kalbos išlaikymas kitos kalbos ir kultūros aplinkoje reikalauja sąmoningų tėvų pastangų. Pažymėtini svarbiausi su vaikų lietuvių kalbos ugdymu susiję aspektai: gyvenamosios šalies kalbos poveikis pačių tėvų kalbai ir vaikų dvikalbystė, kai jie užsienyje pradeda lankyti darželį ir mokyklą. Užsienio kalbos poveikis, kaip rodo Jungtinėje Karalystėje atliktas tyrimas suaugusių emigrantų grupėje (Jakaitė-Bulbukienė, Vaisėtaitė 2019), ryškiausias yra užsienio šalies kultūros, apimančios darbą, mokslą, kasdienį gyvenimą, srityje. Respondentai, apibūdindami užsienio kalbos įtaką savo kalbai, teigė, kad jiems pradeda stigti lietuviškų žodžių, jie vartoja daug angliškų žodžių reikšdami emocijas, įvardydami įvairias realijas, įterpdami pertarus pauzėms užpildyti ir pan. Remdamiesi suaugusių emigrantų kalbos tyrimais kalbininkai daro prielaidą, kad daugiau nei penkerius metus kitoje šalyje gyvenantys emigrantai patiria gimtosios lietuvių kalbos atriciją (Vilkienė 2019). Užsienio šalies kalba veikia ir suaugusiuosius, ir vaikus. Pirmiausia iš tėvų mokydamiesi kalbos vaikai natūraliai perima tėvų vartojamą žodyną – tokią kalbą, kokia kalbama šeimoje.

Gyvenamosios šalies kalba pradeda tiesiogiai veikti emigrantų vaikų kalbą tada, kai vaikai pradeda lankyti ugdymo įstaigas. Didžioji dalis tyrime dalyvavusių mokinių, kaip rodo kiekybiniai duomenys (žr. 2 pav.), lankė darželį ir (arba) mokyklą. Interviu medžiaga atskleidžia, kad nelietuvių kalba pradeda vyrauti svarbiose mokinio gyvenimo srityse įvairiose kalbinėse situacijose:

> Tik mokykloj angliškai ir su draugais. Turiu brolį vieną. Kai jis ėjo į mažesnę klasę, tai angliškai šnekėjo, bet vėliau, kai atvažiavo į Lietuvą jau normaliai šneka lietuviškai. Jis dabar antroj klasėj. <...> aš Anglijoj, pavyzdžiui, namuose buvo kai kurių žodžių nesupratau, tai angliškai pasakydavau, bet visus kitus suprasdavau lengvesnius kažkokius žodžius (interviu su 4 kl. mokiniu, prieš 6 mėn. grįžusiu iš Anglijos).

Pradėjus lankyti mokyklą užsienyje, gyvenamosios šalies kalba tampa antrąja vaiko kalba. Šia kalba susiformuoja mokyklinių sąvokų žodynas, sudėtingesnė leksika, vartojama socialiniame kultūriniame gyvenime, kuri paprastai nevartojama šeimos kasdienio bendravimo situacijose. Ši kalba tampa bendravimo su nelietuviais draugais kalba, ji dažniau pradedama vartoti greta lietuvių kalbos šeimoje tarpusavyje kalbant su broliais ir seserimis, nes gimtosios kalbos žodynas nebeapima platėjančio vaikų socialinio kultūrinio lauko. Antros kalbos poveikis stipriausiai pasireiškia leksikos ir semantikos lygmenimis (Vilkienė 2019). Mokantis visų dalykų antrąja kalba, ne tik plečiasi jos žodynas, bet ir sistemingai ugdomi visų kalbinių veiklų – skaitymo, rašymo, klausymo ir kalbėjimo – gebėjimai. Su amžiumi daugėja komunikavimo situacijų, kai vartojama tik antroji – gyvenamosios šalies – kalba. Mokslininkai skirtingai vertina gimtosios kalbos vystymosi pokyčius. Mokinių gimtosios ir antrosios, gyvenamosios šalies, kalbos vystymosi intensyvumą iliustruoja Agnės Blažienės, tyrusios emigrantų vaikų kalbą anglakalbėje aplinkoje (Blažienė 2015), pateikta schema (žr. 5 pav.).

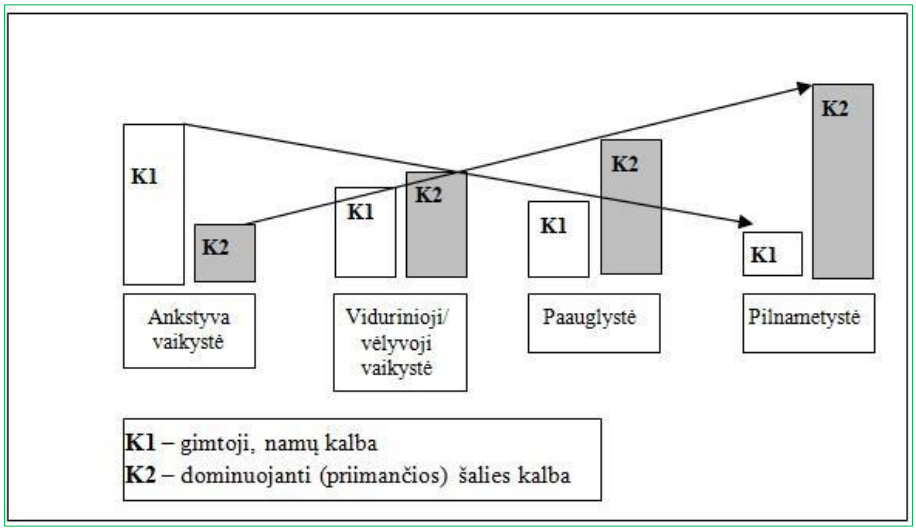

5 pav. Gimtosios ir gyvenamosios šalies kalbos vartojimo pokytis skirtingo amžiaus tarpsniais (*pagal Montrul 2012: 7*)

Remdamasi anglakalbėje aplinkoje gyvenančių lietuvių vaikų kalbos produktyvumo ir leksinės įvairovės tyrimo duomenimis, A. Blažienė teigia, kad vaikams pradėjus mokytis anglų kalbos ir vis dažniau ją vartojant vaikų lietuvių kalba vystosi nuosekliai, su amžiumi sintaksinė raiška sudėtingėja, jų kalba pasipildo nauja leksika. Daroma išvada, kad „dvikalbėje (ar daugiakalbėje) aplinkoje įsisavinama gimtoji lietuvių kalba yra panaši į vienakalbėje aplinkoje įsisavintą lietuvių kalbą“ (Blažienė 2015: 4). A. Blažienės tyrimo duomenys rodo, kad nors grįžusių vaikų kalbinė patirtis ir gebėjimai skirtingi, galima matyti polinkius – dauguma iš užsienio grįžusių mokinių, lyginant su bendraamžiais, kurių lietuvių kalba formavosi lietuviškoje aplinkoje, patiria sunkumų dėl lietuvių kalbos nepakankamo mokėjimo:

> [Nesupratau] Jo, labai daug. <...> Ir sunku iš pradžių buvo viskas, išskyru anglų – geriausiai sekėsi. O daugiau lietuvių tiesiog palikdavo mane po pamokų ir man padėdavo. Ir normaliai išmokau (interviu su 8 kl. mokiniu, prieš 6 metus grįžusiu iš Airijos).
> Rašyti nemokėjau. Lengviausia buvo kalbėti, o sunkiausia buvo išmokti taisykles visokias, raides rašyti, ten, sujungti (interviu su 4 kl. mokiniu, prieš 6 mėn. grįžusiu iš Anglijos).

Grįžę iš užsienio mokiniai interviu metu pabrėžė, kad jiems grįžus labiausiai stigo lietuviškos leksikos išteklių mokantis mokykloje. Tam, kad mokiniai galėtų mokytis visų dalykų lietuviškai, jie turi suprasti 95 proc. žodžių[13] (Alderson 2000). Mokinių lietuvių kalbos gebėjimai lemia ir klasės, į kurią priimamas mokinys, parinkimą, ir prisitaikymą prie naujos šalies kultūros bei mokyklos aplinkos. Tyrimo duomenys rodo, kad grįžusiems mokiniams nepakankami lietuvių kalbos gebėjimai buvo didžiausia problema mokantis ir bendraujant su kitais.

2.1.3. Mokyklos kontekstas

Grįžusių iš užsienio mokinių lengvesnį prisitaikymą Lietuvos mokykloje lemia daug aplinkybių: lietuvių kalbos mokėjimas, charakterio savybės, gabumai, socialiniai ir emociniai gebėjimai bei mokyklos pasirengimas juos priimti, mokytojų nuostatos dėl grįžusiųjų, jų jautrumas ir gebėjimas padėti šiems vaikams užmegzti draugiškus ryšius su klasės mokiniais. Grįžę iš užsienio šalių mokiniai turi skirtingą mokymosi patirtį: vienų dalykų mokiniai yra visai nesimokę, o kitų mokęsi daug giliau ir išsamiau. Mokiniai, pradėję lankyti lietuvišką mokyklą, pasak Dainiaus Žvirdausko, „patiria ne tik ugdymo programų skirtumo, bet skirtingų pedagoginių prieigų „šoką“ (Žvirdauskas 2008).

Vaikai, užsienyje dalykų mokęsi pagal skirtingas programas, skirtingais metodais, dažnai negeba remtis jau įgytomis žiniomis. Užsienio mokyklose „įgytos patirties neperkeliamumas yra apibrėžtas kultūrinių edukacinių limitų, <...> kai viena švietimo sistema nesugeba priimti kitos švietimo sistemos patirties dėl esamų sistemos elementų“ (Lukošiūtė, Mažeikis, Mickutė 2009: 46). Įgyta kultūrinė patirtis, kuri „užsienio šalyje jau buvo įsisąmoninta ir praktikuojama,

[13] Kitus 5 proc. žodžių galima nuspėti iš konteksto. Kad asmuo iš esmės suprastų 97 proc. teksto žodžių, jo žodyno apimtis turi būti apie 5 000 žodžių. Asmuo, kurio kalbos ištekliai yra tik 2 000 žodžių, supranta 90 proc. teksto žodžių. Toks leksikos lygis yra nepakankamas teksto elementų ryšiams ir visumai suvokti (Alderson 2000).

mokiniui grįžus į Lietuvos edukacinę aplinką, lieka anapus sienos. Reemigrantas mokinys lyg ir žino, moka, tačiau turimų žinių negali panaudoti“ (Lukošiūtė, Mažeikis, Mickutė 2009: 47).

Interviu su mokiniais ir mokytojais duomenys rodo, kad grįžusiems mokiniams panaudoti naujoje mokymosi aplinkoje žinias ir patirtį, įgytą užsienio mokyklose, sunkiausia ne tiek dėl skirtingų ugdymo metodų, kiek dėl pasikeitusios mokomosios kalbos:

> Jis gabus vaikas. Trečios klasės gana sudėtingi žodžiai, juos reikia suvokt. Jis jų nesupranta (interviu su mokytoja, dirbančia su prieš 1–2 metus grįžusiais mokiniais).
> Praeitais metais viską matematikos mokėjau. <...> Pirmus metus beveik nieko nerašiau, nes angliškai negalėjau ir lietuviškai. Dabar rašau lietuviškai (interviu su 6 kl. mokiniu, prieš 3 metus grįžusiu iš Airijos).
> Man reikia daryt, ką daro visi vaikai. Aš negalėjau suprasti. Labai greitai reikia susigaudyti (interviu su 6 kl. mokiniu, prieš 3 metus grįžusiu iš Anglijos).

Remiantis tyrimo medžiaga galima teigti, kad neužtikrinus pakankamų lietuvių kalbos gebėjimų, grįžę vaikai negali mokytis pagal savo gabumus kitų mokomųjų dalykų, remtis dalykų žiniomis, įgytomis užsienio valstybėje.

Didžiausia problema grįžusiems mokiniams, kaip rodo šio tyrimo duomenys[14], – mokinių lietuvių kalbos žodyno išteklių ir kalbinių gebėjimų stygius:

> Pradėjau mokyklą nuo keturių metų. Tada man atrodo aštuonių metų parskridau į Lietuvą. Turėjau būti antrokas, bet tapau trečiokas, nes įsiprašiau. Ir sunku iš pradžių buvo viskas, išskyru anglų – geriausiai sekėsi (interviu su 8 kl. mokiniu, prieš 5 metus grįžusiu iš Airijos).
> Sunkiau [kalbėti] lietuviškai, nes yra daugiau taisyklės, daugiau galūnės. Ir sunku man, ir geriau sekas jau man šiais metais negu praitų. Yra lengva [lietuviškai] šnekėt, bet aš turiu galūnę, kurią noriu sakyt š gale, o dažniausiai nesakau s gale visiškai. Turiu tokį akcentą. Nu vis tiek supranta, ką aš kalbu, ir tuo džiaugiuos (interviu su 6 kl. mokiniu, prieš 6 metus grįžusiu iš Danijos).

Tyrimo medžiaga atskleidžia, kad mokiniams mokymosi sunkumų dėl lietuvių kalbos, ypač tarties ir gramatikos, kyla ne tik pirmaisiais mokymosi metais, kaip įprasta manyti, bet

[14] Tai patvirtina ir kitų mokslininkų atlikti tyrimai. Plačiau žr.: Žvirdauskas, 2008; Budginaitė, Mašidlauskaitė 2015.

ir po kelerių mokymosi metų. Sudėtingiausias kalbinės integracijos laikotarpis, kaip teigia patys mokiniai ir jų mokytojai, – pirmas pusmetis lietuviškoje mokykloje, kai lietuvių kalba, pasak mokytojų, „turi sparčiai vytis užsienio šalies kalbą". Net ir tie mokiniai, kurie gyvendami kitose šalyse namuose kalbėjo lietuviškai, lankė lituanistines mokyklas, turi ribotą mokyklinių terminų žodyną, todėl daugybę žodžių turi išmokti, kad suprastų dalykų ugdymo turinį. Šie mokiniai per matematikos, gamtos ir kitų dalykų pamokas dažnai mąsto ta kalba, kuria mokėsi užsienio šalyje, todėl jiems ypač sunku nuolat verčiant iš kitos kalbos parodyti savo supratimą ir patirtis.

> Per matematiką gal angliškai galvoju (interviu su 3 kl. mokiniu, prieš 4 mėn. grįžusiu iš Anglijos).
> Ten Anglijoj viskas lengviau būdavo. Per istoriją viską rašau lietuviškai, pernai nerašiau. Nes per greitai kalbėdavo, ir aš dar nemokėjau išverst (interviu su 6 kl. mokiniu, prieš 3 metus grįžusiu iš Anglijos).

Mokiniai pasakoja, kad pirmaisiais mokymosi metais nekonspektuodavo, nepasižymėdavo užrašuose, ką aiškina mokytojas, nes iš greitos mokytojų kalbos neišskirdavo esminių dalykų arba nesuprasdavo dalies žodžių, o dėl neišlavintų rašymo įgūdžių nespėdavo užsirašyti. Mokytojai teigia, kad visi grįžę vaikai patiria lietuvių kalbos mokymosi sunkumų:

> Vis grįžta vaikai iš užsienio su tokiomis kliūtimis. Pagal vaiko gebėjimus nuo 3 mėnesių iki pusmečio, jeigu dirba individualiai tris kartus per savaitę. Po pamokų (interviu su mokytoja, dirbančia su prieš 1–2 metus grįžusiais mokiniais).
> Pirmiausia, aišku, žodynas. Per savaitę jie išmoksta skaityti puikiai, bet nesupranta, ką skaito (VilA4). Jis iki šiol nerašo raidžių rašytinių. Rašytinių raidžių toj Ispanijoj labai mažai mokėsi. Jis supranta daug žodžių, bet tarti, sakiniais kalbėti dar negali. Jis suvokia, ką skaito, bet tą žodį užmiršta, neatsimena žodžių. <...> Jo žodynas po truputį mažais žingsneliais plečiasi. Atsakinėja vienu žodžiu, bet užsikirsdamas. <...> Supranta nuo 20-35 proc. užduoties. Jis supranta taisykles, bet išreikšti nemoka, kalbos neturi. Jis neatsimena žodžių, neatsimena žodyno (interviu su mokytoja, dirbančia su prieš 1–2 metus grįžusiais mokiniais).

Ne tik pradinių klasių, lietuvių kalbos, bet ir visų kitų dalykų mokytojams, pradėjusiems dirbti su iš užsienio grįžusiais mokiniais, daugiausia laiko tenka skirti jiems padėti plėsti pamokose vartojamą žodyną. Sparčiau lietuvių kalbos įgūdžius įgyja tie mokiniai, kurių aukšti akademiniai gebėjimai. Tai rodo klausimyno duomenys apie matematikos, gamtos, lietuvių

kalbos pasiekimų įvertinimus įprastų pamokų metu: mokiniai, kuriems labai gerai sekasi matematika ir gamtos mokslai, dažniau pasižymi ir aukštesniais lietuvių kalbos pasiekimais.

Taigi daugumai mokinių siauras žodynas, nepakankami kalbiniai gebėjimai – ypač rašymo ir skaitymo – apriboja galimybes išnaudoti savo gabumus mokantis mokyklinių disciplinų. Kaip minėta, tyrimo duomenimis, iš 86 tyrime dalyvavusių mokinių trečdalis jų pradėję lankyti lietuviškas mokyklas dėl nepakankamų lietuvių kalbos gebėjimų negalėjo mokytis su bendraamžiais: 14 mokinių mokėsi žemesniojoje klasėje, 14 mokinių – išlyginamojoje klasėje. Tyrimo duomenys patvirtina ir ankstesnes mokslininkų išvadas, kad su mokinių kalbos problemomis neišvengiamai susiduria visų dalykų mokytojai, nes šiems mokiniams tenka labiau susitelkti ne į dalyko mokymąsi, o į lietuvių kalbos leksikos, žinių bei gebėjimų įgyjimą ir lavinimą (Žvirdauskas 2008; Budginaitė, Mašidlauskaitė 2015).

Pradėję lankyti mokyklą mokiniai patenka į jiems nepažįstamą mokymosi ir bendravimo kultūros aplinką. Kaip vieną iš svetimumo, patiriamos atskirties veiksnių mokslininkai (Lukošiūtė, Mažeikis, Mickutė 2009) įvardija kalbinį barjerą: nemokėdami kalbos, mokiniai nesusiranda draugų, dėl to jaučiasi izoliuoti nuo aplinkos. Tyrėjai atkreipia dėmesį, kad grįžę iš užsienio mokiniai dažnai susiduria su mokytojų diskriminacija ir neigiamu požiūriu, tampa socialinės grupės atskirties elementu. Interviu su mokiniais ir mokytojais medžiaga atskleidžia ir atsakomybe grįstą, jautrų mokytojų ryšį su grįžusiais mokiniais, ir opozicinį santykį, svetimumą, išreikštą įvardžiais „mes“ ir „jie“, pavyzdžiui, išsakant nuomonę, kad „mes turime juos toleruoti“. Yra atvejų, kai šių vaikų diskriminacija pasireiškia mokinių ignoravimu, kai tik po pusės metų mokytoja pastebi, kad vaikas per jos pamokas tyli ne todėl, kad yra specialiųjų poreikių mokinys, bet kad nė žodžio nesupranta lietuviškai. Skirtingas mokytojų laikysenas ir jų įtaką mokinių gyvenimui mokykloje rodo pokalbiai su mokiniais ir mokytojais:

> Dovydas susirūpinęs iš pradžių buvo: „Man neišeis“. Reikia pakelti savivertę. Girti (interviu su mokytoja, dirbančia su prieš 2 metus grįžusiu mokiniu).
> Tylom žiūri, daugiau stebi. Klasėje nėra tokio mokinio, kuris su juo galėtų artimai bendraut (interviu su mokytoja, dirbančia su prieš 3 mėn. grįžusiu mokiniu).
> Iš pradžių daug draugų susiradau ir dabar turiu, ir mokslai gerai sekasi. Ten gerai sekėsi mokytis. Ir čia gerai. Iš pradžių mokytoja mane supažino su vienu tokiu vaiku, ir tada dabar esu su juo geriausias draugas. Ir taip visi klasėje yra geriausi draugai mano (interviu su 4 kl. mokiniu, prieš 2 metus grįžusiu iš Airijos).
> [Reikia] bendrauti, skaityti daug knygų lietuviškų, ir kai baigiasi mokykla, eiti susirasti draugų (interviu su 3 kl. mokiniu, prieš 3 mėn. grįžusiu iš Ispanijos).

Grįžę mokiniai pradėję mokytis patenka į naują socialinę, emocinę klasės aplinką. Nuo mokytojo jautrumo ir pagalbos padedant užmegzti ryšį su klasės mokiniais priklauso grįžusio mokinio santykiai su bendraamžiais, jo psichologinė savijauta klasėje, taip pat kultūrinės ir kalbinės adaptacijos trukmė.

Vienas iš mokinių sociokultūrinės adaptacijos rodiklių – jų pasitenkinimas savimi, pozityvus savo gyvenimo ir mokyklos vertinimas. Šie rodikliai priklauso nuo įvairių aplinkybių – šeimos gyvenimo, santykių su bendraamžiais ir mokytojais, mokymosi pasiekimų, naujų teigiamų patirčių. Norint įvertinti grįžusių iš užsienio mokinių savivertę ir savijautą mokykloje, mokinių klausta, kaip jie jautėsi per paskutines dvi savaites, prašant įvertinti teiginius: *Mano kasdieniniame gyvenime buvo daug mane dominančių dalykų*, *Jaučiausi patenkintas (-a) savo gyvenimu*, *Jaučiausi patenkintas (-a) savimi*, *Man buvo gera mokykloje*. Mokinių prašyta pažymėti vieną, jų nuomone, tinkamiausią iš pateiktų atsakymų: *visą laiką, beveik visą laiką, daugiau nei pusę laiko, mažiau nei pusę laiko, kartais, niekada*. Mokinių psichologinė jausena pateikta 6 pav.

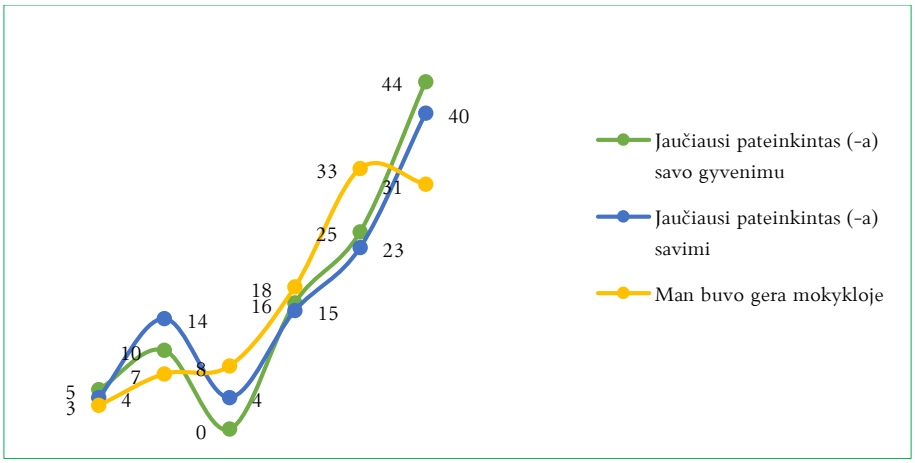

6 pav. Grįžusių iš užsienio mokinių psichologinė būsena, proc.

Duomenų analizė rodo, kad teigiamas savęs, savo gyvenimo ir savijautos mokykloje vertinimas nepriklauso nuo to, prieš kiek laiko mokiniai grįžo į Lietuvą. Pavyzdžiui, du mokiniai, pažymėję, kad mokykloje niekada nesijaučia gerai, yra grįžę iš Anglijos prieš 3–4 metus, o vienas nenurodė kada. Pastebėtina, kad šie mokiniai mažiau vertino ir bent vieną iš kitų teiginių – pasitenkinimą savimi, savo gyvenimu.

Lyginant visų trijų rodiklių vertinimą matyti, kad didžiausia dalis mokinių linkę teigiamai vertinti save ir savo gyvenimą, pažymėję, kad visą laiką per pastarąsias savaites jautėsi patenkinti savimi ir savo gyvenimu. Įvertindami savijautą mokykloje, mokiniai yra šiek tiek kritiškesni. Didžiausia dalis mokinių pabrėžė, kad jiems per paskutines dvi savaites mokykloje buvo gera beveik visą laiką, kiek mažesnė dalis tiriamųjų nurodė, kad mokykloje jautėsi gerai visą laiką. Tokius rezultatus galima būtų paaiškinti pačių mokinių pozityvumu, atvirumu, kurį interviu metu pabrėžė ir mokytojai. Remiantis duomenimis galima teigti, kad nors beveik visi grįžę į Lietuvą mokiniai patiria sunkumų dėl lietuvių kalbos ir kultūrinių skirtumų, didžioji dalis save, savo gyvenimą ir savijautą mokykloje vertina pozityviai.

2.1.4. Sociokultūrinė aplinka. Apibendrinimas

Grįžusių iš užsienio mokinių lengvesnį prisitaikymą Lietuvos mokykloje lemia daug aplinkybių: lietuvių kalbos mokėjimas, šeimos gyvenimo aplinkybės, tėvų lituanistinio ugdymo nuostatos, pagalba grįžusiam mokiniui adaptuotis Lietuvoje, ugdymosi aplinka mokykloje. Kiekvieno iš užsienio grįžusio mokinio atvejis unikalus, tyrimo medžiaga atskleidžia mokinių patirčių gyvenant užsienyje ir grįžus į Lietuvą įvairovę, bet bendra visiems mokiniams yra tai, kad jie turi įveikti ne tik mokykliniame gyvenime kylančius iššūkius, kaip ir bendraamžiai, bet ir atskirtį, kuri kyla dėl kalbinių gebėjimų ir naujos jiems kultūrinės aplinkos. Šiame studijos skyriuje grįžusių mokinių kalbinės integracijos kontekstas aptartas grįžusių mokinių įgytos kultūrinės patirties, šeimos gyvenimo socioekonominės situacijos, lietuvių kalbos ugdymosi užsienyje aspektais (žr. 7 pav.).

Augę užsienyje mokiniai priklauso dviem kultūroms – lietuviškai, kurią perėmė iš šeimos, ir šalies, kurioje gyveno. Užsienio valstybės kalba ir jos kultūrai būdingos vertybės bei elgesio modeliai formavo šių mokinių kultūrinę tapatybę. Skirtingai nei emigrantams tėvams, jiems Lietuva dažnai yra naujas kraštas, kuriame reikia atrasti save, prisitaikyti prie naujo gyvenimo būdo, tradicijų, bendravimo kultūros, lietuvių kalbinės aplinkos, gebėti pasinaudoti užsienyje įgytomis žiniomis ir kultūrine patirtimi, pritaikyti ją prie gyvenimo Lietuvoje.

Mokinių integracijai Lietuvoje turi įtakos ir šeimos gyvenimo aplinkybės. Dalis grįžusių mokinių patiria psichologinių sunkumų dėl pasikeitusių šeimos gyvenimo sąlygų: iš tyrime dalyvavusių mokinių buvo tokių, kurie grįžo į Lietuvą su vienu iš tėvų po tėvų skyrybų arba grįžo vieni gyventi su seneliais. Tokius mokinius neišvengiamai veikia ir tėvų patiriami darbo paieškos sunkumai, ekonominės, socialinės problemos, su kuriomis jie susiduria grįžę kurti savo gyvenimo Lietuvoje.

Tyrimo duomenys rodo, kad vaikų adaptacija priklauso ir nuo lituanistinio ugdymosi užsienyje patirties. Mokiniai, kurie gyvendami užsienyje buvo mokomi lietuvių kalbos namuose ar lituanistinėse mokyklose, lengviau įsiliejo į lietuviškos mokyklos kultūrą, tačiau interviu su mokiniais ir mokytojais medžiaga atskleidžia, kad dauguma mokinių, net ir prieš kelerius metus grįžusių į Lietuvą, tebeturėjo lietuvių kalbos mokymosi sunkumų. Grįžusiems mokiniams nepakankami lietuvių kalbos gebėjimai buvo didžiausia problema mokantis dalykų lietuvių kalba ir bendraujant su kitais.

Viena esminių sėkmingos integracijos lietuviškoje mokykloje sąlygų – mokytojų gebėjimas suprasti grįžusius mokinius ir jiems padėti įsitraukti į klasės bendruomenę. Didžiausias iššūkis – įveikti kalbos barjerą, kad galėtų bendrauti su kitais ir mokytis. Mokiniams teikiamos pagalbos intensyvumas ir pobūdis priklauso nuo mokinių lietuvių kalbos gebėjimų, jų žinių lygio, mokytojo nuostatų dėl grįžusių mokinių ir dėl sociokultūrinės, emocinės aplinkos klasėje.

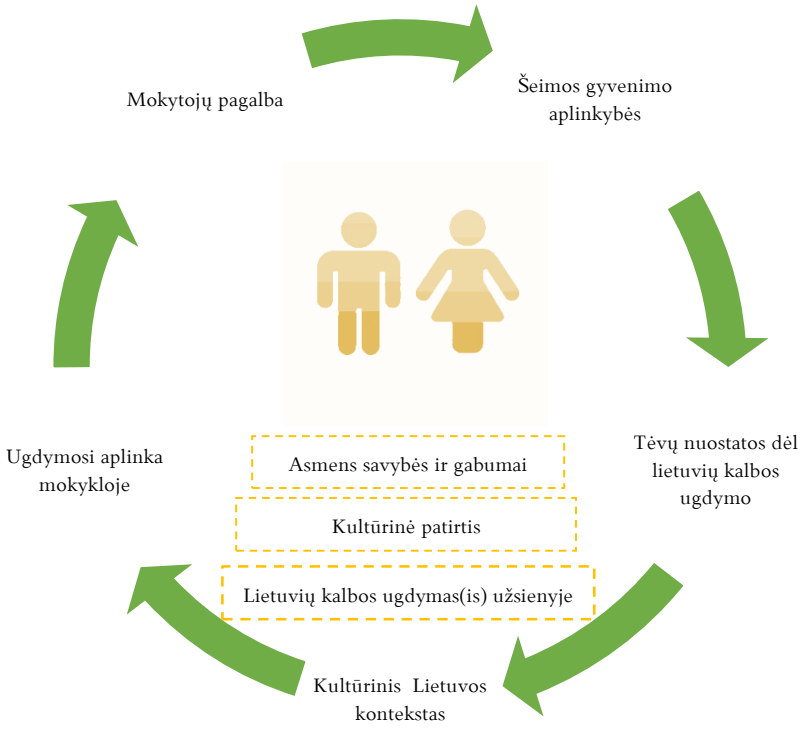

7 pav. Grįžusių iš užsienio mokinių sociokultūrinė aplinka

> Seniau aš mokėjau danų kalbėt, bet dabar nemoku. <...>. Dabar su tėvu kalbu angliškai, ne daniškai kaip seniau, nes turėjau geriau išmokt lietuvių kalbą (interviu su 6 kl. mokiniu, prieš 6 metus grįžusiu iš Danijos).

2.2. Kalbos pasirinkimas ir vartojimas

Kalbėjimas yra vienas iš labiausiai pastebimų, kalbos mokėjimą parodančių veiklų. Niekam nekyla abejonių, kad tai, kaip mes bendraujame su tėvais, šeima, draugais ir kt., formuoja mūsų kalbą. Tinkamoje kalbinėje aplinkoje kalba nuolat auga ir vystosi, ir atvirkščiai – prastėja jai nepalankiose situacijose. Kiekvienas kalbos vartojimo atvejis yra veikiamas įvairiausių aplinkybių (Tamulionienė 2020).

Lietuvoje yra atlikta nemažai įvairių visuomenės grupių kalbos vartojimo, užsienio kalbų įtakos kalbai, taip pat kalbinių nuostatų[15] tyrimų, dažniausiai tiriamos aukštesniųjų klasių mokinių nuostatos dėl lietuvių kalbos, atliekami tautinių mažumų mokyklų mokinių nuostatų dėl lietuvių kalbos tyrimai, nemažai yra tyrimų, parodančių požiūrio į bendrinę kalbą ir į tarmes sąsajas (pvz.: Aliūkaitė ir kt. 2017; Ramonienė ir kt. 2010; 2013; Ramonienė ir kt. 2011). Naujausiuose darbuose nagrinėjamos vaikų ir paauglių nuostatos dėl lietuvių kalbos ir jos prestižo. Tyrimais parodoma, kad vertybinės nuostatos dėl kalbos susiformuoja jaunesniajame mokykliniame amžiuje, deja, „lietuvių kalbos prestižas mažėja su amžiumi – kuo aukštesnė klasė, tuo mažiau mokinių vertina jos socialinę reikšmę“ (Poderienė, Vaičiakauskienė 2019: 215). Nemažai rašyta

[15] Kalbinės nuostatos – „kalbos vartotojo nusiteikimas savo gimtosios ar kitų kalbų atžvilgiu. Teigiami ar neigiami jausmai kokiai nors kalbai, tos kalbos vartotojams daro įtaką požiūriui dėl tos kalbos gražumo, lingvistinio sudėtingumo, sunkumo ar lengvumo ją išmokti, tos kalbos socialinio statuso, prestižo, išmokimo svarbos ir pan. Kalbinės nuostatos dažnai teigiamai arba neigiamai veikia svetimosios kalbos mokymąsi, jo pažangą, gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai susijusios su kalbos išmokimo lygiu, su kalbos mokymosi motyvacija, akultūracija“ (Ramonienė ir kt. 2012: 79). Apie kalbinių nuostatų sampratą žr. Miliūnaitė Rita 2018: *Kalbos normos ir jų savireguliacija interneto bendruomenėje*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 206–231.

apie mokinių požiūrį į lietuvių kalbą (Tamulionienė 2019), taip pat nagrinėta mokinių kalbinė aplinka, t. y. kokias kalbas mokiniai dažniausiai vartoja namuose (Tamulionienė 2020). Yra atlikta tyrimų ir apie emigracijoje gyvenančių lietuvių nuostatas dėl gimtosios kalbos[16] mokymosi, siekta nustatyti emigrantų kalbinį modelį, veiksnius, lemiančius kalbos pasirinkimą, gimtosios kalbos išlaikymą (Celešiūtė 2008; Šutinienė 2009, Jakaitė-Bulbukienė 2014; Blažienė 2015, Ramonienė 2019 ir kt.)[17].

2.2.1. Kalbos pasirinkimą lemiančios priežastys

Rašyti apie grįžusių iš užsienio mokinių kalbinę aplinką – kalbos pasirinkimą ir vartojimą – svarbu dėl kelių priežasčių. Pirmiausia, taip galima sužinoti, kokią kalbą šie mokiniai pasirenka kaip tinkamiausią, kita priežastis – taip galima išsiaiškinti, kurios kalbos įsitvirtina mokinių kalboje, turi jai įtakos. Tik žinant šiuos apsektus per ugdymo turinį galima stiprinti ir teigiamai veikti grįžusių iš užsienio mokinių vartojamos lietuvių kalbos galias.

Šiuo metu intensyvėjantys migracijos procesai ne tik verčia svarstyti apie ugdymo procesą, mokymo metodiką, bet ir skatina atsižvelgti į dvikalbystės ir daugiakalbystės sąlygas, galvoti ne tik apie programas, vadovėlius, mokymo priemones, bet ir apie tėvų įtraukties, socialinės ir kalbinės integracijos problemas, todėl šiame studijos poskyryje bus siekiama išsiaiškinti, kuria kalba ar kalbomis įprastai grįžę už užsienio mokiniai kalba namuose, nustatyti tai lemiančias priežastis, palyginti gautus rezultatus su rezultatais mokinių, visą laiką gyvenusių Lietuvoje.

Rašant apie kalbų pasirinkimą ir vartojimą labai svarbu atsižvelgti į pačių mokinių kalbos savivoką ir visas kitas aplinkybes, kurios lemia kalbos pasirinkimą: „Paprastai kalbą išlaiko tie,

[16] Gimtosios kalbos samprata įvairių autorių darbuose šiek tiek skiriasi, bendriausiu požiūriu ji suvokiama kaip anksčiausiai natūraliai įsisavinta, o ne išmokta kalba (žr. Ramonienė 2013: 26).
[17] Išsamiau tyrimų apžvalgą žr. Tamulionienė 2019.

kurių pastangos yra sąmoningos. Nemažai lemia ne tik konkretaus žmogaus elgesys, bet ir esama situacija gyvenamoje šalyje, susiklosčiusios bendruomenės tradicijos. Stipri lietuvių bendruomenė – svari parama tėvams, nusprendusiems išlaikyti savo gimtąją ar paveldėtąją kalbą. Bet svarbiausia yra kasdienės tėvų pastangos kalbėti lietuviškai, kantrybė atremiant stiprios aplinkos kalbos, aplinkos tradicijų ir augančių vaikų spaudimą" (Jakaitė-Bulbukienė 2014). Visi šioje studijoje nagrinėjami respondentai kurį laiką gyveno užsienyje (vieni gimė Lietuvoje ir vėliau išvažiavo iš Lietuvos su tėvais, kiti gimė užsienyje). Viena iš svarbesnių aplinkybių, lemiančių kalbos pasirinkimą, – tėvų kalba ir tėvų kalbos pasirinkimas bendraujant šeimoje (kitų tyrėjų vadinama *namų domenu*; angl. *home domain* (Spolsky 2009)). Nuo šios aplinkybės labiausiai priklauso, kurią kalbą ar kalbas vaikas vartos namuose. Šis aspektas yra pagrindinis ir lemiantis tol, kol vaikas pradeda lankyti ugdymo įstaigas, bendrauti su bendraamžiais. Vėliau kalbos pasirinkimą lemia ne tik šeima, bet ir pačių vaikų kalbinis pasirinkimas, jų kalbinės nuostatos, kurioms įtakos turi jau ne tik tėvai, bet ir visuomenė (bendraamžiai ir pan.). Moksliniuose tyrimuose šie apsektai yra įvardijami kaip kalbos politika, kalbos vadyba, tiksliau, šeimos kalbos vadyba ar šeimos kalbos politika. Šeimos kalbos politikos sritis apibrėžiama kaip aiškus ir atviras planavimas, susijęs su šeimos narių kalbos vartojimu namuose (Kendall A. King ir kt. 2008; Spolsky 2009; Tollefson 2017 ir kt.)

Nagrinėjant šeimos kalbos politiką – kalbos vartojimą namuose – svarbu įvertinti visas aplinkybes, t. y. tirti ne tik kalbinius dalykus, bet ir bendrąją socialinę respondentų informaciją[18]. Mokiniai, kurių tėvai pasirenka emigruoti ar reemigruoti, susiduria tiek su kalbiniais, tiek su socialiniais pokyčiais. Nagrinėjant „unikalias vaikų ugdymosi ir integravimosi patirtis galima aptikti tautinio tapatumo konfliktą, mokinių tapatybės svyravimų, patirties „neperkeliamumą",

[18] Apie sociolingvistinių veiksnių įtaką žr. Vilkienė Loreta 2017: Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. – *Taikomoji kalbotyra* 9, 1–25.

mokymosi kalbos pakeitimo ir kalbos prasmės suvokimo sunkumų bei šeimoje kylančių sunkumų dėl besikeičiančių šeimos formų ir gyvenimo būdo ir pan." (Budginaitė ir kt. 2015: 96).

Kaip matyti, dalis respondentų yra ir gimę, ir kurį laiką gyvenę užsienyje, jų kalbinę aplinką, gimtąją kalbą[19] ir papročius veikė kita kultūrinė bei socialinė aplinka, prie kurios jie priprato, kurioje suaugo, todėl suprantamas ir ilgesys tos aplinkos, kurioje gimė, augo ir pan.

> Mano vardas Rokas. Aš gimiau 2008 metais. Kai buvau keletą mėnesių išskridom į Angliją ir grįžom, kai buvo man 6 metukai. Man labai patinka šnekėti Angliškai su broliu. <...> Man dabar 10 metų. Aš su šeima per vasarą keliaujame aplink Lietuvą. Ir aš gyvenu linksmą gyvenimą nors kartais esu nelinksmas (rašinys 4 kl. mokinio, prieš 4 metus grįžusio iš Anglijos).

Patys mokiniai pažymi, kad kurį laiką gyveno ne Lietuvoje, todėl jiems sunku kalbėti lietuviškai, jie taip gerai nemoka lietuvių kalbos.

> Aš gimiau Ispanioje del to turių toki aksenta ir toki rašta (rašinys 3 kl. mokinės, prieš 6 mėn. grįžusios iš Ispanijos).
> Aš triuputi suprantu lietuviškai (rašinys išlyginamosios kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Rusijos).
> Aš kalbieti Ispaniškei ir tupiti anglu (rašinys išlyginamosios kl. mokinės, prieš metus grįžusios iš Kolumbijos).

Mokiniai išvykę gyventi kitur socializuojasi, lietuvių kalba jiems tampa tik viena iš galimų bendravimo kalbų, ypač jeigu stinga ir aiškios šeimos politikos kalbų vartojimo klausimu.

> Aš gyvenau Norvegijoi 1 metus ten lankiau mokykla turėjau draugų. Bet poto mes su šeima išvažiavom į Lietuva o tiksliau į Klaipeda. Buvo sunku priprasti bet aš susipažinau su daug kitų draugų ir viskas buvo gerai. Dar aš mokų rusų kalba del to man labai sunkų būna rašyti ir kartais kalbėti Lietuviškai. Nes rusų kalba man patinka labiau negu Lietuviu (rašinys 7 kl. mokinės, prieš 6 metus grįžusios iš Norvegijos).

---

[19] *Lingvodidaktikos terminų žodyne* sąvoka *gimtoji kalba* apibūdinama kaip „kalba, kuri įsisavinama ankstyvoje vaikystėje bendraujant su tėvais, artimais asmenimis, girdint ją artimiausioje aplinkoje. Gimtoji kalba dažniausiai yra asmens pirmoji kalba. Mokykloje gimtoji kalba dažniausiai yra mokomoji kalba, taip pat gimtosios kalbos mokoma kaip atskiro dalyko" (Ramonienė ir kt. 2012: 55), o sąvoka *gimtakalbis* – kaip „asmuo, kalbantis ankstyvoje vaikystėje bendraujant su tėvais, artimos aplinkos žmonėmis įsisavinta kalba, kuri dažniausiai jam yra pirmoji kalba" (Ramonienė ir kt. 2012: 55). Gimtosios kalbos samprata įvairių autorių darbuose šiek tiek skiriasi (plg.: Vilkienė 2010: 36; Ramonienė 2013: 26 ir kt.). Yra mokslininkų, kurie sąvokų *gimtoji kalba*, *gimtakalbis* siūlo visai atsisakyti ir vartoti *kalbinės kompetencijos*, *afiliacijos* ir *kalbinio paveldimumo* sąvokas (Leung ir kt. 2009).

> Aš gyvenau 8erius metus Anglijoje, lankiau papildomai lietuvių mokykla viena karta į savaitė. Gyvendavau name. Eidavau į mokykla iki 6 klasės. Į darželį pradėjau eiti nuo 5-erių metukų (rašinys 5 kl. mokinės, prieš 8 mėn. grįžusios iš Anglijos).
> Paauglė kuriai keturioliką metų, gimiau ne Lietuvoje, o Ispanijoje. <...> Kai būsiu pilnametė, turėsiu pasirinkti pilietybę ar Lietuvos ar Ispanijos, šiuo metu žinau, ir planuoju pasirinkti Ispanijos, mane traukia pasaulis, įvairios šalis <...>. Turiu visko ko širdis geidžia, galiu augti ir tobulinti save, turiu tikrus draugus, mylinčia šeima, tik Lietuva niuroka, čia žmones nemoka džiaugtis mažais dalykais... O gaila... (rašinys 8 kl. mokinės, prieš 4 metus grįžusios iš Ispanijos).

Kita vertus, kalbėti lietuviškai yra sąmoningai apsisprendžiama pirmiausia gal ir dėl pragmatinių priežasčių. Suprantama, kad gyvenant Lietuvoje reikia kalbėti ir lietuviškai. Tam pasirenkamas ne tik formalusis mokymas, bet ir popamokinė veikla, todėl mokiniai ir patys ieško būdų, kaip pagerinti lietuvių kalbos įgūdžius.

> Dabar aš gyvenu bendrabūtis ir man labai patinka gyventi bendrabūti nes aš kalbu tik lietuviškai. dabar aš galiau kalbėti lietuviškai labai gerai. <...> Aš visada noriu kalbėti lietuviškai tod man reikia kalbėti lietuviškai (rašinys išlyginamosios kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Irano).

Apklausos metu buvo ne tik pildomi klausimynai, bet ir atliekami pusiau struktūruoti interviu. Iš anksto apgalvota pokalbio struktūra kalbant su vaikais ne visada pavyksta, ir gautus duomenis vertinti yra sunkiau, nes reikia atsižvelgti į daugybę kitų nenumatytų aplinkybių, kurios ne tik pakreipia pokalbį kita linkme, bet ir turi įtakos nagrinėjamiems gautiems duomenims. Pirmiausia, kas išaiškėjo, kad ryšys tarp kalbos pasirinkimo ir vaiko gimimo vietos yra akivaizdus. Mokiniai, gimę Lietuvoje ir tik vėliau išvykę į užsienį, apie Lietuvą kalba kitaip.

> Man Lietuvių kalba labai brangi. Tikiuosi užaugus turesiu bendrą ir gerą įsilavinimą (rašinys 6 kl. mokinės, prieš 2 metus grįžusios iš Anglijos).
> Esu gryna Lietuvė, žinoma aš tuo didžiuojuosi, čia labai gražus kraštas, tik žmones čia nemoka džiaugtis tai ką turi, kelia kitiems standartus, net neatsižvelge į save (rašinys 8 kl. mokinės, prieš 4 metus grįžusios iš Ispanijos).

Kalbant su 4 klasės mokiniu, išvykusiu gyventi į užsienį, kai jis lankė darželį, į klausimą, kokia kalba jis ten, užsienyje, mintyse svajodavo, kokia kalba sapnuodavo, jis aiškiai ir nedvejodamas atsakė, kad tik lietuvių. Trumpame vaiko atsakyme matyti stiprus prigimtinis

ryšys su savo gimtuoju kraštu, kalba. Geriausiai priežastis, kodėl vaikai renkasi vieną ar kitą kalbą skirtingose gyvenimo situacijose, įvardija patys vaikai. Tos priežastys ne vien kalbinės – už to slypi daugybė socialinių problemų, patirčių. Gana dažni atvejai, kai į Lietuvą grįžta vienas iš tėvų (dažnai po skyrybų) ir tada susiduria keli dalykai: ta šalis asocijuojasi su neigiamu, nepatraukliu, dažnai ir skaudžiu išgyvenimu – tėvų skyrybomis. Ilgimasi užsienio, kuriame visi gyveno kartu. Ši priežastis lemia ir paskesnę priežastį, kai vaikai būna parvežami į Lietuvą ir paliekami seneliams, kartais net neinformuojant ugdymo įstaigų apie aplinkybes. Tokiomis aplinkybėmis nei šalis, nei kalba, nei jos papročiai vaikui nebus savi, jam kels neigiamus jausmus, norą pasipriešinti. Patirtis renkant duomenis parodė, kad grįžusių iš užsienio mokinių kalbos pasirinkimą ir vartojimą reikia nagrinėti įvertinus to priežastis ir kitas aplinkybes – akivaizdu, kad tik gaudami stiprų šeimos, visuomenės, švietimo įstaigos palaikymą jie puikiausiai integruojasi ir su malonumu priima kylančius iššūkius.

> Mano smagiausias nuotykis buvo <...> Pradėjau skaityti ir rašyti. Pradėjau kalbėti Lietuviškai, nes aš kalbėjau kita kalba. kai Atvykau į Lietuvą ir tik tada mokiausi Lietuvių kalbos (rašinys 8 kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Anglijos).

Emigracijoje dažniausiai susiduriama mažiausiai su dviem kalbomis, iš kurių viena yra gimtoji kalba (tėvų kalba – paveldėtoji), kita – tos šalies kalba (vyraujanti). Remiantis tyrimo duomenimis (anketomis, rašto darbais, struktūruotu interviu) mėginta nustatyti pagrindines priežastis, lemiančias vaikų kalbos pasirinkimą ir vartojimą (žr. 8 pav.).

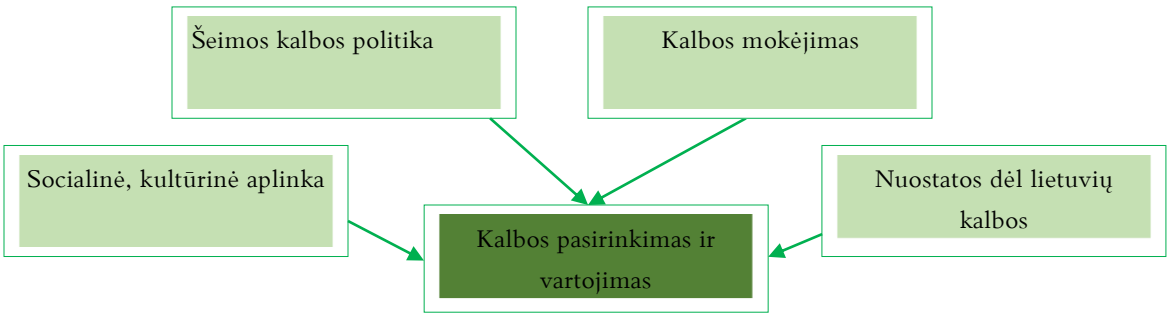

8 pav. Kalbos pasirinkimą ir vartojimą lemiančios esminės priežastys

Suprantama, kad čia išskiriamos tik kelios esminės priežastys, kurios kiekvienu atveju gali skirtis, būti kitokios. Kaip viena iš pagrindinių išskiriama šeimos kalbos politika. Tai viena iš esminių sąlygų, lemiančių kalbos pasirinkimą. Nuo tėvų (šeimos) kalbos, požiūrio į ją pirmiausia priklauso ir vaiko kalba, kiek tėvams svarbi Lietuva, jos istorija, kultūra, kalba ir pan. (idėjinis praktinis kalbos vartojimo dėmuo). Svarbūs ir tokie kriterijai, kaip tėvų išsilavinimas, socialinis ir ekonominis statusas ir pan. Kita priežastis – vaiko kalbinis pasirinkimas. Vaikai susiduria ne tik su kalbine integracija, bet ir su kitais iššūkiais, kurie (ne)tiesiogiai lemia ir kalbos pasirinkimą. Kalba yra bendravimo forma, todėl jos tinkamas pasirinkimas gali lemti ir santykius su bendraamžiais, statusą, madą ir pan. Kalbos pasirinkimą, be abejonės, lemia ir socialinė, kultūrinė aplinka, į kurią patenka ne tik emigravę suaugę žmonės, bet ir jų vaikai. Šį kriterijų sudaro darbinė ir laisvalaikio aplinka, kurios neretai emigrantų šeimose būna skirtingos. Nepalankios vaiko socialinės sąlygos turi neigiamą įtaką ir kalbos plėtrai. Kalbos pasirinkimą lemia ir kalbinės nuostatos, t. y. kokia yra nuomonė, įsitikinimai dėl lietuvių kalbos: ar kiekvienas lietuvis turi mokėti lietuvių kalbą, ar reikia mokėti ir pan. (ideologinis praktinis lygmuo). Įvertinus visas šias aplinkybes pastebima, kad lietuvių kalbai išlikti emigrantų kasdienėje kalbos vartosenoje sąlygos nėra visai palankios, tačiau ir aptarus visas priežastis matyti, kad nepaisant visų išorinių ir vidinių aplinkybių lietuvių šeimose kalba išlaikoma.

2.2.2. Kalbų pasirinkimas ir vartojimas namuose

Norint išsiaiškinti, kuria kalba ar kalbomis grįžę iš užsienio mokiniai paprastai kalba namų aplinkoje, buvo pateiktas klausimas: *Kuria kalba ar kalbomis įprastai kalbi namuose?* Klausiamieji galėjo pažymėti vieną ar kelias kalbas iš pateikto sąrašo (*lietuvių*, *lenkų*, *rusų*, *anglų*) arba įrašyti kitą kalbą, jeigu jos sąraše nėra. Į šį klausimą atsakymus pateikė visi mokiniai (žr. 9 pav.). Iš gautų

atsakymų matyti, kad dauguma jų (61 proc.) namuose kalba lietuviškai, rečiau – rusiškai (27 proc.), angliškai (5 proc.) ir kitomis kalbomis (lenkų, ukrainiečių, italų, ispanų, norvegų ir kt.[20]) (7 proc.).

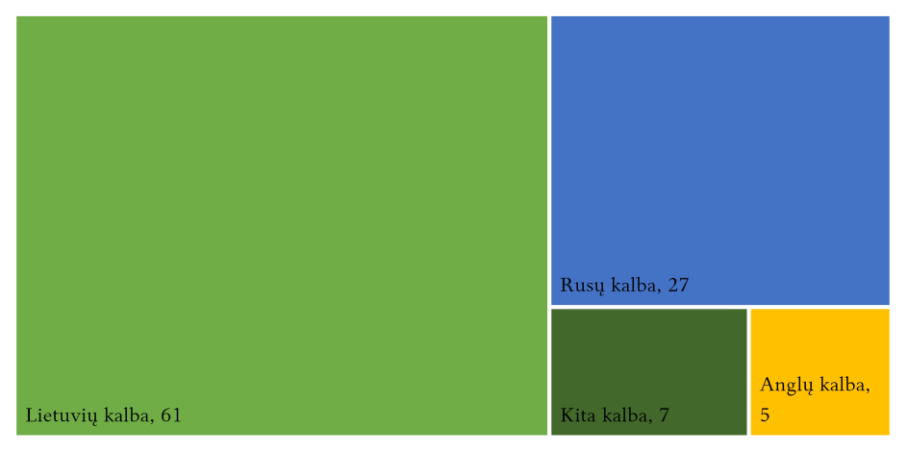

9 pav. Kalbų vartojimas namų aplinkoje, proc.

Įvertinus tikimybę, kad vaikai, kurį laiką gyvenę užsienyje, gali būti dvikalbiai ar daugiakalbiai, t. y. savo kasdieniame bendravime gali aktyviai vartoti kelias kalbas, buvo nurodyta, kad atsakydami į šį klausimą jie gali pažymėti ir kelias kalbas.

Nagrinėjant gautus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad didžioji dalis – pusė – mokinių (50 proc.) namuose kalba lietuviškai ir angliškai, rečiau (21 proc.) – lietuviškai ir rusiškai, tiek pat (21 proc.) – lietuviškai ir kitomis kalbomis ir kiek mažiau nei dešimtadalis (8 proc.) nurodė namuose kalbantys trimis kalbomis – lietuviškai, angliškai ir rusiškai (žr. 10 pav.).

Įdomu tai, kad, vertinant kalbų pasirinkimo santykį, tik kiek daugiau nei pusė (56 proc.) mokinių nurodė, kad namuose kalba viena kalba, kiti pažymėjo kelias kalbas (žr. 11 pav.).

[20] Tikslus šalių, iš kurių grįžo mokiniai į Lietuvą, sąrašas pateikiamas 1.3 poskyryje.

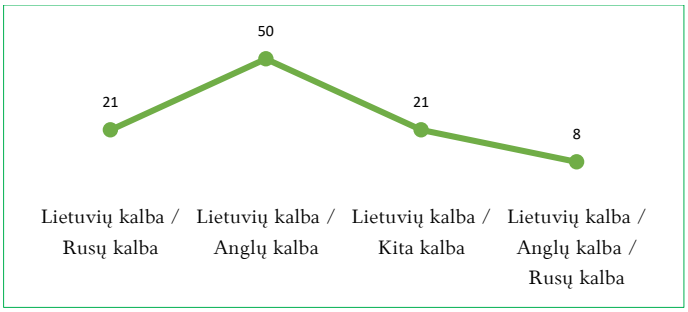

10 pav. Kelių kalbų pasirinkimas vartoti namuose, proc.

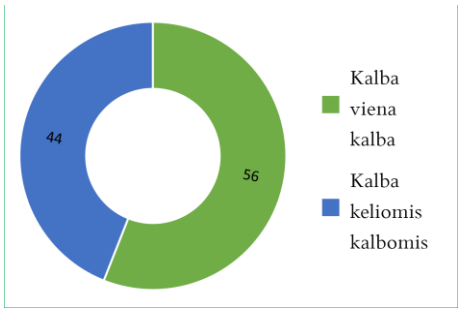

11 pav. Kalbų pasirinkimo santykis, proc.

Atliktas tyrimas atskleidė, kad kasdienio vartojimo vienos kalbos pasirinkimas reikšmingai nepriklauso nuo mokinių lyties (žr. 12 pav.). Tiesa, dvigubai daugiau berniukų nurodė, kad kalba namuose tik angliškai (vyr. 8 proc., mot. 4 proc.). Daugiausia – daugiau kaip pusė (vyr. 73 proc., mot. 68 proc.) – ir mergaičių, ir berniukų namuose kalba tik lietuvių kalba, perpus mažiau – rusų, anglų ir kitomis kalbomis. Dvikalbystės atvejais pastebėta didesnių lyčių atsakymų skirtumų, pavyzdžiui, daugiau kaip dvigubai skiriasi lietuvių ir anglų kalbų vartojimas (vyr. 29 proc., mot. 13 proc.). Įdomu tai, kad 8 klasės mokiniai dažniausiai nurodė, jog kalba namuose tik lietuviškai, o 6 ir 3 klasių mokiniai daugiausia pažymėjo, kad namuose kalba lietuviškai ir angliškai.

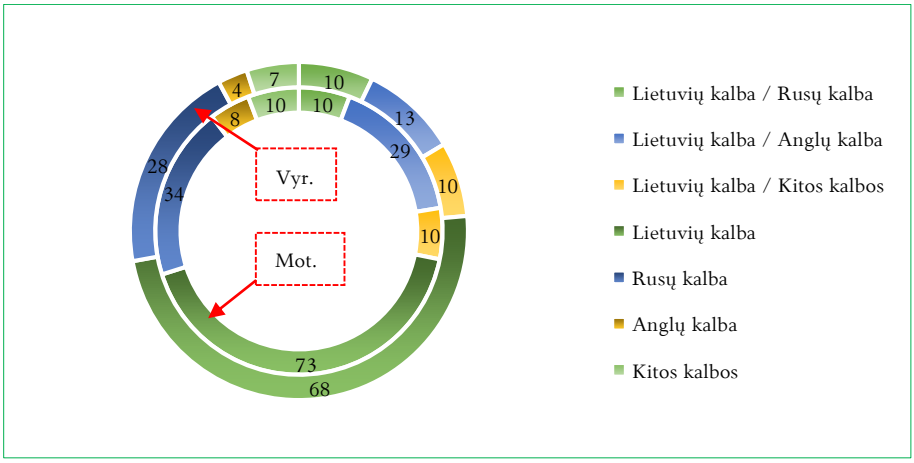

12 pav. Kalbų vartojimas namų aplinkoje pagal lytį, proc.

Atliekant tyrimą siekta nustatyti, kaip kalbos pasirinkimą lemia mokinių amžius. Didžioji dalis visų klasių mokinių (duomenys svyruoja, pavyzdžiui: 3 klasės 57 proc., 5 klasės 35 proc., 8 klasės 47 proc. ir pan.) namuose kalba lietuviškai. Gauti duomenys išsiskiria lyginamosiose klasėse, ten dauguma mokinių (35 proc.) namuose kalba rusiškai (plg., lietuviškai 22 proc.). Kita kalba pagal pasirinkimo dažnumą – rusų (plg. duomenis: 5 klasės 35 proc., 8 klasės 27 proc. ir pan.). Dvikalbystės atveju beveik visose klasėse dominuoja lietuvių ir anglų kalbos (plg. duomenis: 3 klasės 27 proc., 6 klasės 32 proc., 8 klasės 14 proc. ir pan.). Išsami informacija apie skirtingų klasių mokinių kalbos vartojimo namų aplinkoje polinkius pateikta 13 pav.

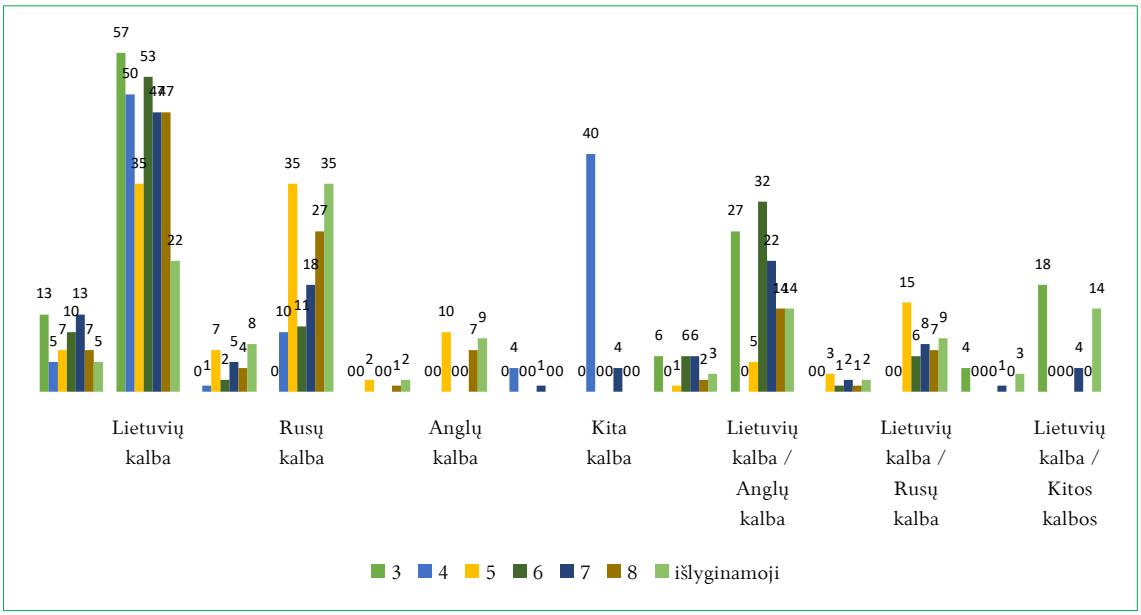

13 pav. Kalbų vartojimas namuose pagal klases, proc.

Kaip matyti, grįžę iš užsienio mokiniai nurodo, kad namų aplinkoje bendrauja ir ne viena kalba. Kelių kalbų vartojimas turi įtakos kalbos raidai. Galima spėti tokias dvikalbystės priežastis: gali būti, kad yra šeimų, kuriose tėvai, norėdami vaikus geriau išmokyti ir antros kalbos, kalba su jais užsienio kalba. Yra šeimų, kuriose vieno iš tėvų gimtoji kalba yra kita, tai tokiose šeimose taip pat stebimas polinkis kalbėti dviem kalbomis: su vienu iš tėvų lietuviškai, su kitu – jo gimtąja kalba. Spėjama, kad dalis mokinių pasirinko nurodyti kelias kalbas ne dėl to, kad jie namie

bendrauja abiem kalbomis, o todėl, kad pasitaiko pavienių atvejų, kai jie abiem kalbomis bendrauja su draugais, rašo socialiniuose tinkluose ir pan. Tikėtina, kad dažniausiai užsienio (paprastai anglų) kalbą mokiniai vartoja kalbėdami su bendraamžiais, seserimis, broliais. Kalbėti angliškai ir madinga, žinoma, dar turi įtakos ir pokalbio tema, pavyzdžiui, angliškai lengviau ir greičiau galima kalbėti apie informacines technologijas, įvairius kompiuterinius žaidimus, taip pat socialinius tinklus ir pan. Anglų (ar kitos užsienio kalbos) kalbos vartojimas gali būti siejamas ir su praktiniais užsienio kalbos mokymosi sumetimais. Visiems žinoma, kad, mokantis kitų kalbų, pravartu jas vartoti kasdienėje vartosenoje, kuriant įvairias situacijas, bendraujant ir pan. Įtraukti užsienio kalbą į kasdienę kalbą rekomenduoja ir užsienio kalbų mokytojai (Tamulionienė 2019; 2020).

2.2.3. Kalbų pasirinkimas žiūrint filmus

Filmų, trumpų vaizdo įrašų žiūrėjimas yra labai populiari mokinių laisvalaikio veikla, todėl buvo įdomu sužinoti, kokiai kalbai jie teikia pirmenybę. Patys mokiniai savo rašinėliuose beveik neužsimena apie filmus, labiau pabrėžia, kad žiūri *YouTube* programos vaizdus.

> Aš dažniausiai žaidžiu žaidimus ir žiūriu youtube internete (rašinys 6 kl. mokinio, prieš 6 mėn. grįžusio iš Norvegijos).
> Internete, aš dažniausia žiūriu Youtubė (rašinys 6 kl. mokinės, prieš 1,5 metų grįžusios iš Anglijos).
> Kai užeinu į interneta aš žiuriu arba Youtube arba žaidžiu žaidimus (rašinys 6 kl. mokinės, prieš 2 metus grįžusios iš Anglijos).

Gauti atsakymai į klausimą, kuria kalba paprastai mokiniai žiūri filmus, parodė, kad dažniau pasirenkama ne viena, o įvairios kalbos, palyginti su namuose vartojama kalba.

Daugiau kaip pusė mokinių teigė, kad filmus žiūri viena pasirinkta kalba (žr. 14 pav.). Vertinant atsakymus, kuriuose pasirinkta tik viena kalba, matyti, kad daugiau kaip ketvirtadalis

mokinių (29 proc.) nurodė, jog filmus žiūri tik anglų kalba, vos daugiau nei šeštadalis mokinių (15 proc.) – lietuvių kalba, septintadalis mokinių – tik rusų kalba (14 proc.), pavieniais atvejais (6 proc.) – kitomis kalbomis. Atkreiptinas dėmesys, kad mokiniai nurodė ir gana retai vartojamų kalbų, tokių kaip arabų, korėjiečių, vietnamiečių ir kt. Manytina, kad jie galėjo ir kitaip suprasti šį klausimą. Pavyzdžiui, daug abejonių sukėlė korėjiečių kalbos pasirinkimas. Galima tik svarstyti, kad mokiniai žiūri korėjiečių filmus, kurie šiuo metu yra labai populiarūs, bet jie greičiausiai yra išversti į anglų ar kitą kalbą arba yra rodomi su subtitrais. Daugiau nei penktadalis mokinių (18 proc.) žiūri filmus lietuvių ir anglų kalbomis, beveik devintadalis mokinių (11 proc.) – lietuvių, rusų kalbomis ir pavieniais atvejais – lietuvių ir kitomis kalbomis (7 proc.). Išsami informacija teikiama 15 pav.

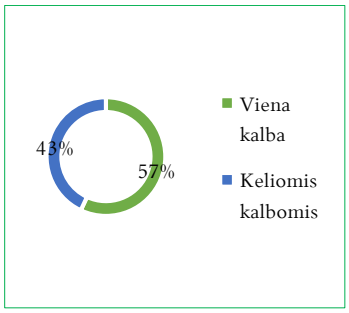

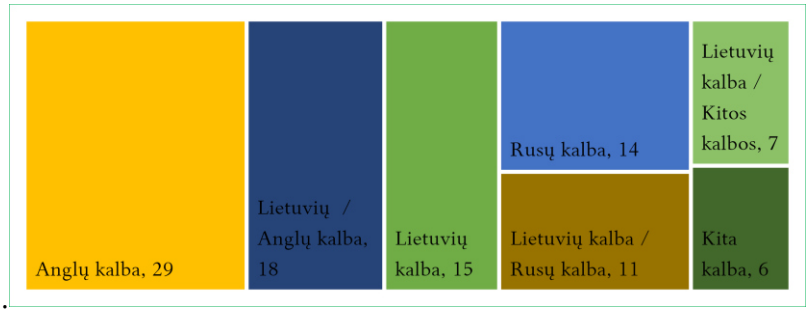

14 pav. Kalbų pasirinkimo santykis žiūrint filmus, proc.

15 pav. Kalbų pasirinkimas žiūrint filmus, proc.

Tyrimo rezultatai rodo, kad žiūrint filmus vyrauja anglų kalba. Tai galima sieti ne tik su mokinių įvairių kalbų mokėjimu, bet ir filmų (tiek meninių, tiek trumpų vaizdo siužetų) didesne pasirinkimo galimybe, pavyzdžiui, anglų kalba, suprantama, kad ir filmų, ir trumpų vaizdo įrašų šia kalba galima rasti daug daugiau (Tamulionienė 2019; 2020).

Nagrinėjant duomenis pagal lytį pastebėta, kad mergaitės dažniau nei berniukai žiūri filmus lietuvių kalba (plg. mot. 20 proc., vyr. 14 proc.). Akivaizdūs ryškesni skirtumai ir pasirenkant anglų kalbą – berniukai daugiau kaip dvigubai dažniau nei mergaitės renkasi filmus žiūrėti anglų

kalba (plg. mot. 16 proc., vyr. 40 proc.). Nagrinėjant esmingesnius kalbos pasirinkimo pagal lyties kriterijų skirtumus pastebėta, kad mergaitės dažniau nei berniukai yra linkusios filmus žiūrėti keliomis kalbomis, pavyzdžiui, lietuvių ir anglų (plg. mot. 32 proc., vyr. 12 proc.) kalbomis (žr. 16 pav.).

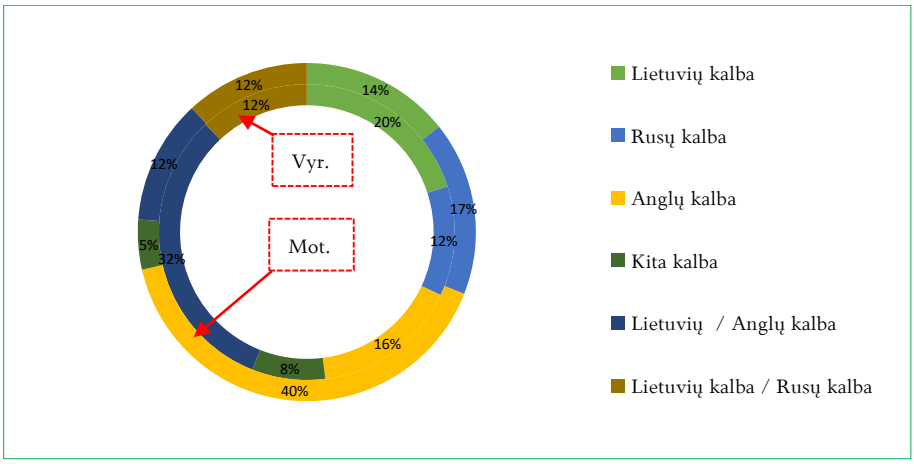

16 pav. Kalbos pasirinkimas žiūrint filmus pagal lytį, proc.

Kaip matyti, vertinant duomenis pagal lytį gauti iš esmės skirtingi atsakymai. Mergaitės labiau linkusios rinktis lietuvių kalbą, o berniukų kalbos pasirinkimo polinkiai akivaizdūs – viena ar kelios užsienio kalbos (vyrauja anglų ir rusų kalbos).

Vertinta, kaip ir kiek kalbos pasirinkimą gali lemti mokinių amžius (klasė). Hipotetiškai galima spėti, kad kuo vyresni mokiniai, tuo dažniau renkasi užsienio kalbą, bet tiriant grįžusių iš užsienio vaikų kalbos pasirinkimą situacija gali būti ir kitokia. Akivaizdu (žr. 17 pav.), kad žemesniųjų – 3 ir 4 – klasių mokiniai dažniau nei kitų klasių mokiniai renkasi žiūrėti filmus lietuviškai (50 proc.), rečiau – angliškai (10 proc.), didesnė 4 klasės mokinių dalis (24 proc.) taip pat renkasi žiūrėti filmus lietuvių kalba, rečiau – anglų (20 proc.). Rezultatai gerokai keičiasi nuo 5 klasės: lietuvių kalba žiūri filmus tik šeštadalis mokinių (17 proc.) arba dviem kalbomis – lietuvių ir rusų (25 proc.). Nuo 6 iki 8 klasės pirmenybė teikiama anglų kalbai (duomenys

svyruoja pagal klases nuo 56 iki 58 proc.), šių klasių mokiniai žiūrėti filmus renkasi kelias kalbas – lietuvių ir rusų (duomenys svyruoja nuo 25 iki 40 proc.).

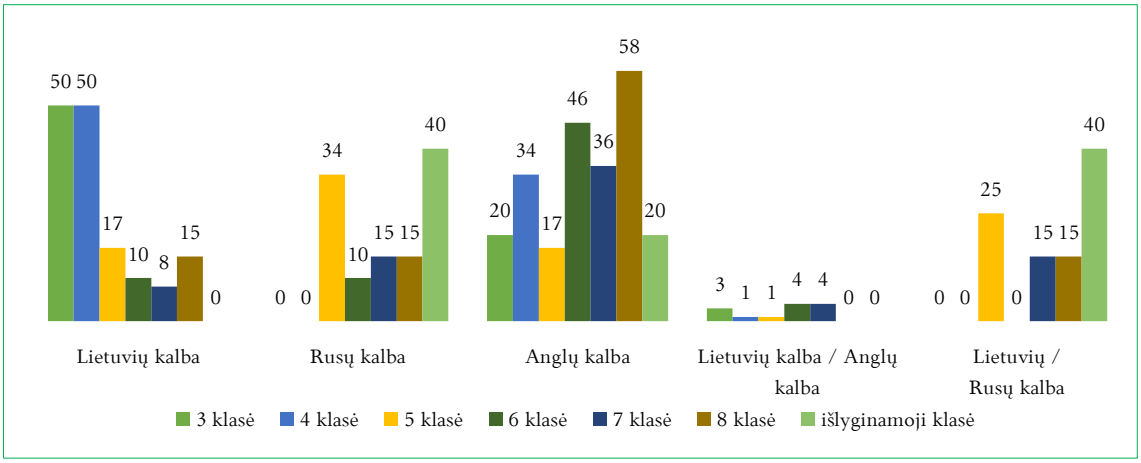

17 pav. Kalbų pasirinkimas žiūrint filmus pagal klases, proc.

Taigi filmus žiūrima įvairiomis kalbomis, o polinkiai priklauso ir nuo mokinių lyties, ir nuo amžiaus: mergaitės dažniau nei berniukai renkasi žiūrėti filmus lietuvių kalba (berniukai pirmenybę teikia užsienio kalboms), šia kalba filmus žiūri ir žemesniųjų klasių mokiniai, vėliau – aukštesniosiose klasėse – vyrauja anglų kalba.

2.2.4. Kalbų pasirinkimas skaitant knygas

Įvairios apklausos ir mokytojų patirtis rodo, kad knygų skaitymas nėra viena iš mėgstamiausių mokinių laisvalaikio sričių. Mokytojai dažnai sako, kad daugėja mokinių, nenorinčių ir nemėgstančių skaityti, paklausus mokinių paaiškėja, kad didžiajai daliai jų ši veikla siejasi su mokykla, rekomenduojama / privaloma perskaityti literatūra. Nors mokiniai skaito daug per visų dalykų pamokas, tačiau didžiausia atsakomybė lieka mokytojams lituanistams, šie galvoja įvairiausių metodų ir būdų, kaip įtraukti mokinius į skaitymą (Tamulionienė 2019; 2020).

Pačių mokinių rašinėliuose apie juos pačius, jų laisvalaikį apie knygas taip pat beveik nerašoma.

> Mona Hobbies yra einu į parka, Žaisti videogames ir skaitu lietuvių comics (rašinys išlyginamosios kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Italijos).
> Megstu žaisti kompiuterinius žaidimus, sportuoti. Man nepatinka skaityti knygas (rašinys 5 kl. mokinės, prieš 8 metus grįžusios iš Airijos).

Tyrimo metu mokinių buvo paprašyta nurodyti, kokia kalba jie skaito knygas. Didžioji dalis mokinių (73 proc.) nurodė, kad skaito knygas viena kalba, ir tik maža dalis (23 proc.) pabrėžė, kad skaito keliomis kalbomis (žr. 18 pav.).

Daugiau kaip pusė apklaustųjų pasirinko lietuvių kalbą (57 proc.), daug rečiau – rusų kalbą (7 proc.), anglų kalbą (6 proc.), kitų kalbų nurodyti tik pavieniai atvejai (žr. 19 pav.).

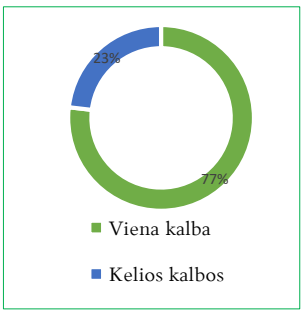

18 pav. Kalbų pasirinkimo santykis skaitant knygas, proc.

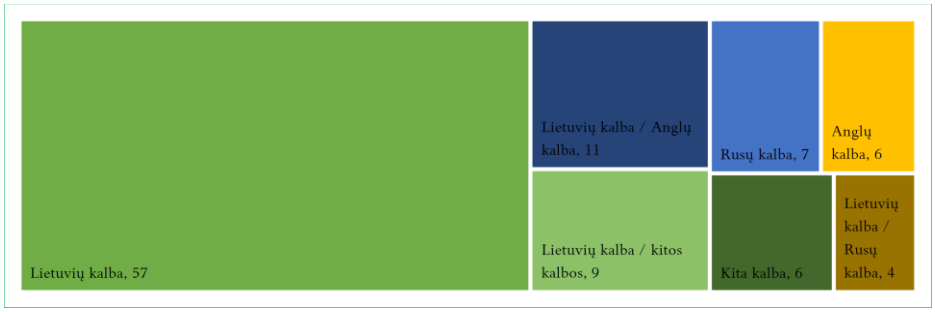

19 pav. Kalbų pasirinkimas skaitant knygas, proc.

Gauti tyrimo rezultatai nepriklauso nuo mokinių lyties – jie pasiskirsto apylygiai. Didžioji dalis mergaičių ir berniukų (plg. mot. 63 proc., vyr. 53 proc.) renkasi skaityti knygas lietuviškai. Kitų kalbų pasirinkimo santykis nuo lyties nepriklauso nei renkantis vieną, nei kelias kalbas (žr. 20 pav.).

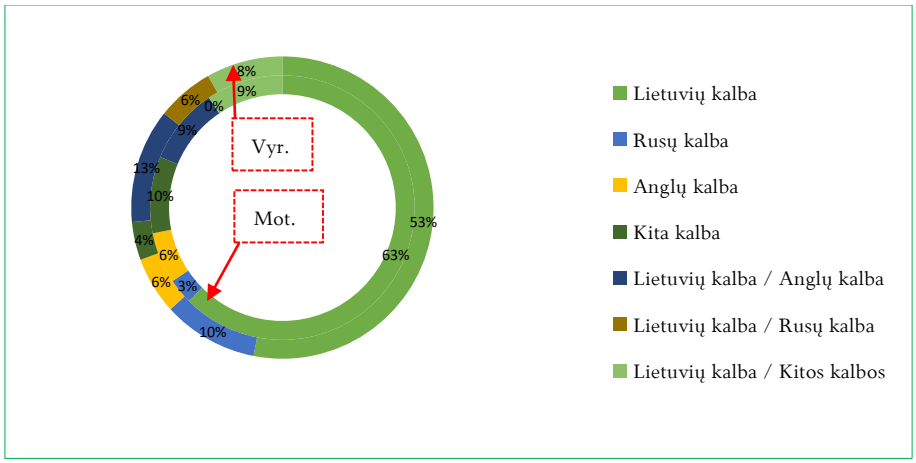

20 pav. Kalbų pasirinkimas skaitant knygas pagal lytį, proc.

Panašūs gauti rezultatai ir pagal mokinių amžių (klases) – visose klasėse vyrauja lietuvių kalba (plg. duomenis: 3 klasės 62 proc., 6 klasės 75 proc., 8 klasės 50 proc. ir pan.; žr. 21 pav.).

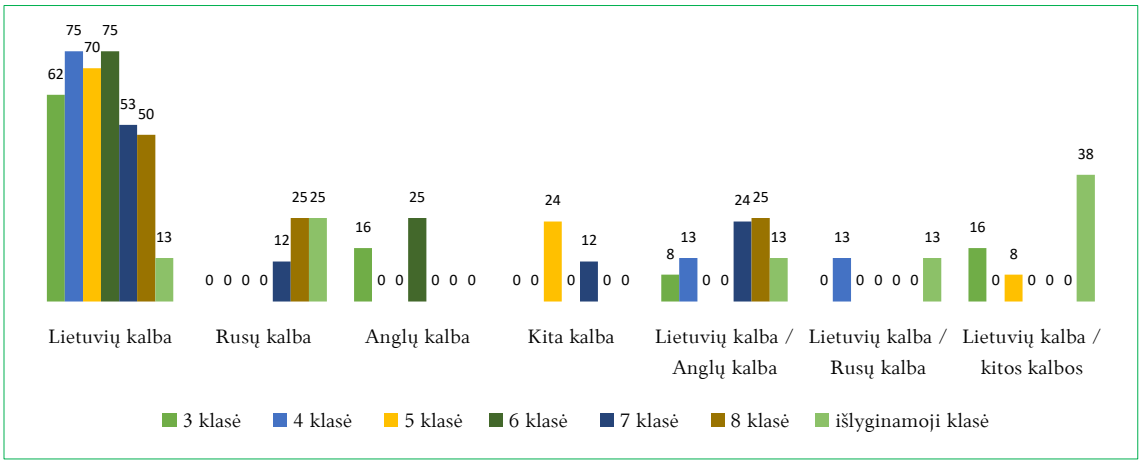

21 pav. Kalbų pasirinkimas skaitant knygas pagal klasę, proc.

Gauti rezultatai skatina ieškoti paaiškinimo, kodėl būtent šioje veikloje – skaitant knygas – vyrauja lietuvių kalba. Pirmiausia manytina, kad tam įtakos gali turėti tai, jog mokiniai, mokydamiesi pagal lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo programą, skaito tuos kūrinius, kurie ten nurodyti ir kuriuos privaloma perskaityti. Vidutiniškai mokiniai turi perskaityti apie 10 knygų per metus, gali būti, kad pirmenybę jie teikia rekomenduotiems privalomiems kūriniams. Todėl ypač svarbu ir atsakinga rekomenduoti skaityti kokybišką literatūrą, kuri, net to nepabrėžiant,

mokiniui nejaučiant, moko lietuvių kalbos: ir rašybos, ir skyrybos, ir leksikos, ir gramatikos. O kur dar kalbos kūrybinės galios, kalbos pajautimas, džiaugsmas kalba ir įvairiausi kiti aspektai, netiesiogiai motyvuojantys mokytis lietuvių kalbos. Galima pagalvoti ir apie priežastis, lemiančias lietuvių kalbos pasirinkimą. Viena iš jų apibendrintai jau buvo paminėta – mokiniai skaito tik mokytojų rekomenduotą ir privalomą perskaityti literatūrą, todėl vyrauja lietuvių kalba. Kita priežastis – užsienio kalbos žinios: gali būti, kad mokiniai taip gerai nemoka užsienio kalbos, jog galėtų laisvai skaityti knygas ta kalba, tai užtruktų jiems daugiau laiko ir pan. (Tamulionienė 2019; 2020). Kita vertus, grįžusiems iš anglakalbių šalių mokiniams skaityti knygas užsienio kalba gali būti ir paprasčiau, bet tyrimo rezultatai rodo aiškų mokinių pasirinkimą – skaityti knygas lietuviškai. Tikėtina, kad grįžusių iš užsienio mokinių rezultatai būtų kitokie, jeigu mokiniai rinktųsi skaityti ir kitą (ne tik rekomenduojamą) literatūrą.

2.2.5. Kalbų pasirinkimas naršant internete

Suprantama, kad dabartiniai mokiniai puikiai gaudosi šiuolaikinėse informacinėse technologijose. Nėra abejonių, kad ši veikla jiems įdomi, patraukli, pakanka motyvacijos ir laiko tuo užsiimti. Didžioji dalis mokinių nemažą laiko dalį praleidžia prie kompiuterių, nuolat rankose maigo išmaniuosius telefonus, žaidžia įvairius žaidimus, yra aktyvūs socialiniuose tinkluose, daug naršo internete (Tamulionienė 2019; 2020).

> Mano vardas Emilija man 9 metai pas mus gėra mokytoja noriu pabaikti 3 metus gerai. <...>Aš mekstu žais barbiem ir telefonų. Mėkstamiausias žaidimas telefone Minecraft ir Like (rašinys 3 kl. mokinės, prieš 2 metus grįžusios iš Anglijos).
> Internete aš dažniausia žiūriu „Youtube“, žaidžiu, Roblosė, rašau draugams, verčiu žodžius arba klausau muzikos (rašinys 6 kl. mokinės, prieš 1,5 metų grįžusios iš Anglijos).
> Internete, aš dažniausia žiūriu Youtubė, žaidžiu, Roblosc, rašau draugams, verčiu žodžius arba klausau muzikos. <...> Naudojhu programas:Facebook, Instagram, Youtube ir t.t. Žaidžiu žaidimus online su draugais (rašinys 6 kl. mokinės, prieš 2 metus grįžusios iš Rusijos).

> Internete ieškau reikalingos informacijos mokslams. Taip pat žaidžiu, bei ieškau informacijos apie ižimybes, ką nors ikeliu į socialinius tinklus, žiūrių youtubę. Aš manau, kad internetas praturtina mano žinias, bei bendravimą su pažįstamais ar draugais. Susirašinėjų su draugais, kai kurias mokytoja bei aukletoja. Informacija kurią randu internete pavizdžiu: apie gyvensena aš stengiuosi ją pakeisti (rašinys 6 kl. mokinės, prieš 2 metus grįžusios iš Anglijos).
> Telefone žaidžiu tokius žaidimus: Partymaster, geometry dash ir Benji bananas ir susirašinėju su draugais per messenger. <...> Ir žiūriu Whydofą (rašinys 7 kl. mokinio, prieš 6 metus grįžusio iš Ispanijos).

Labai svarbu išsiaiškinti, kurią kalbą mokiniai renkasi atlikdami vieną iš įdomiausių jiems patiems veiklų, kai neretai apsisprendimo pasirinkti šią kalbą nelemia jokios kitos aplinkybės (mokykla, šeima ir pan.).

Iš gautų rezultatų matyti (žr. 22 pav.), kad grįžę iš užsienio vaikai linkę naršyti internete dviem kalbomis (74 proc.).

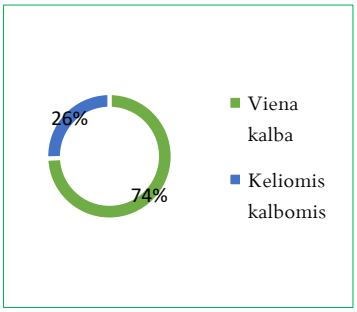

22 pav. Kalbų pasirinkimo santykis, proc.

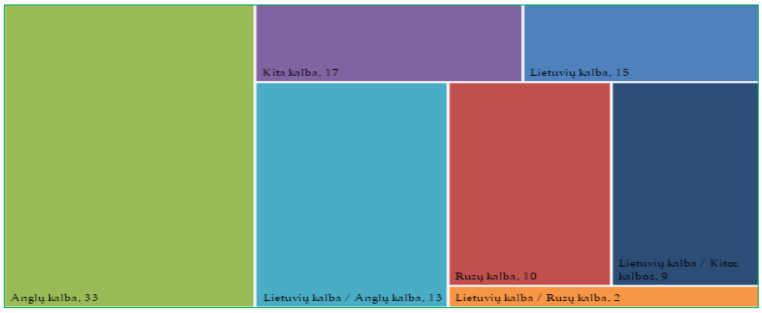

23 pav. Kalbų pasirinkimas naršant internete, proc.

Rezultatai rodo, kad didesnė dalis mokinių internete naršo anglų kalba (33 proc.), kitomis kalbomis (17 proc.). Retai renkasi naršyti tik lietuvių kalba (15 proc.). Jei tenka rinktis iš kelių kalbų vyrauja lietuvių ir anglų kalbos (13 proc.). Išsamūs rezultatai matyti 23 pav.

Vertinant duomenis pagal lyčių skirtumus matyti stiprus atotrūkis tarp pasirinkimo naršyti anglų kalba – beveik pusė berniukų (43 proc.) linkę naršyti anglų kalba (plg. mergaitės 18 proc.). Mergaitės internete kiek dažniau nei berniukai (plg. mot. 20 proc., vyr. 11 proc.) naršo, ieško informacijos lietuvių kalba. Šiuo atveju kalbos pasirinkimas suprantamas ir dėl paprastų praktinių

sumetimų – anglų kalba internete galima rasti daug daugiau informacijos, na, o vėliau tai tampa tiesiog įpročiu. Tikslūs rezultatai apibendrinti 24 pav.

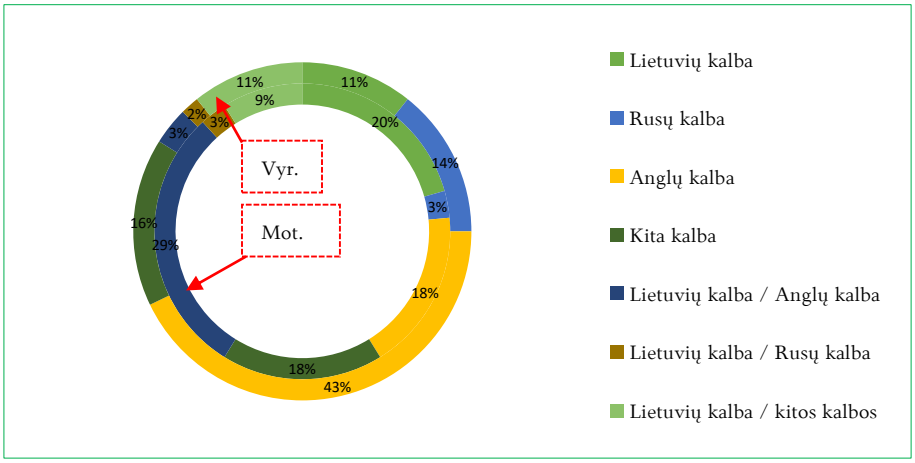

24 pav. Kalbų pasirinkimas naršant internete pagal lytį, proc.

Dar prieš atliekant tyrimą buvo kelta hipotezė, kad kuo vyresni mokiniai, tuo dažniau jie renkasi naršyti internete anglų kalba. Tačiau grįžusių vaikų atveju ši hipotezė nepasitvirtino: visų klasių mokiniai daugiausia naršo internete anglų kalba (plg. duomenys svyruoja nuo 42 iki 47 proc.). Mokinių amžius (klasė) turi įtakos tik lietuvių kalbos pasirinkimui: žemesniųjų klasių mokiniai internete mieliau naršo lietuvių kalba, o vėliau, matyt, pramokę anglų kalbos, jau renkasi anglų kalbą (plg. duomenis: 3 klasė 34 proc., 8 klasė 9 proc.). Tiksli informacija pagal klases matyti 25 pav.

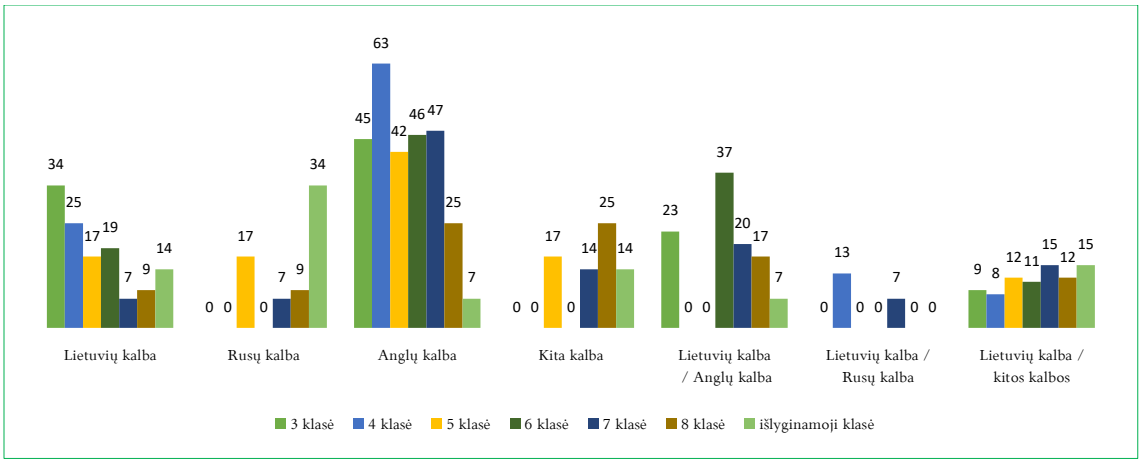

25 pav. Kalbų pasirinkimas naršant internete pagal klases, proc.

Taigi naršyti internete grįžę iš užsienio mokiniai linksta anglų kalba, ir šie rezultatai labai nesiskiria nei vertinant atsakymus pagal lytį, nei pagal amžių (klases). Lietuvių kalba atliekant šią veiklą yra visai nepopuliari, arba dėl išteklių trūkumo ji yra nepatraukli.

2.2.6. Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių kalbinė aplinka

Atliekant tyrimą buvo renkami duomenys mokyklose, kur mokomoji kalba yra lietuvių[21]. Didžioji dalis respondentų buvo mokiniai, visą laiką gyvenę Lietuvoje. Paskiri tyrimų rezultatai išnagrinėti ir aprašyti straipsniuose[22], šiame studijos poskyryje siekiama ne atkartoti tyrimo rezultatus, bet parodyti abiejų tyrime dalyvavusių grupių – gyvenusių Lietuvoje ir grįžusių iš

[21] Išsamią informaciją apie duomenų rinkimą žr. 1.3 poskyryje.

[22] Žr.: Poderienė Nida, Vaičiakauskienė Sonata 2019: Lietuvių kalbos prestižas: mokinių nuostatos dėl lietuvių kalbos švietimo politikos kontekste. – *Lituanistica* 65(3). Prieiga internete: https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica/issue/view/488; Poderienė Nida, Vaičiakauskienė Sonata 2019: Etnolingvistinis gyvybingumas mokinių santykio su kalba aspektais. – *Lituanistica* 65(4). Prieiga internete: https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica; Tamulionienė Aurelija 2019: Mokinių požiūris į lietuvių kalbą: ryšys tarp kalbos vartojimo, mokymo ir mokymosi. – *Bendrinė kalba* 92. Prieiga internete: doi.org/10.35321/bkalba.2019; Tamulionienė Aurelija 2020: Mokinių kalbinė aplinka: kalbų vartojimas kasdieniame gyvenime. – *Gimtoji kalba* 6, 24–28.

užsienio – esminius skirtumus ir panašumus, išskiriant tik pagrindinius kalbinės aplinkos – kalbos vartojimo – požymius. Atlikus tyrimą ir atsižvelgus į skirtingų amžiaus grupių ir skirtingų lyčių grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių kalbos vartojimą, išskirti tik patys tipiškiausi abiejų grupių mokinių bruožai.

Pirmiausia lygintos kalbos, kurias mokiniai pasirenka ir vartoja savo kasdieniame gyvenime, t. y. kalbėdami namuose. Pagrindinis ir esminis grįžusių iš užsienio ir Lietuvoje visą laiką besimokančių mokinių skirtumas – beveik pusė iš užsienio sugrįžusių vaikų nurodo, kad namie jie kalba dviem ar daugiau kalbų. Dėl kalbų pasirinkimo didesnio skirtumo nematyti: abiejų grupių mokiniai renkasi lietuvių, anglų, rusų, lietuvių ir anglų bei kitas kalbas (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Mokinių kalbos pasirinkimas ir vartojimas: grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lyginamoji analizė, proc.

Kalba	Gauti rezultatai, proc.											
	Lietuvių kalba			Anglų kalba			Rusų kalba			Lietuvių ir anglų kalbos		
Grįžę iš užsienio mokiniai	51			11			9			21		
Nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai	82			3			1			14		
Lytis	Vyr.	Mot.		Vyr.	Mot.		Vyr.	Mot.		Mot.	Vyr.	
Grįžę iš užsienio mokiniai	68	73		8	4		34	28		13	29	
Nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai	68	71		15	4		13	12		-	-	
Klasė	3	5	8	3	5	8	3	5	8	3	5	8
Grįžę iš užsienio mokiniai	50	53	22	0	10	7	0	35	27	27	5	14
Nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai	63	54	43	25	29	45	10	13	11	-	-	-

Nagrinėjant abiejų grupių mokinių kalbos pasirinkimą žiūrint filmus išryškėjo skirtingi polinkiai. Grįžę iš užsienio mokiniai filmus dažniau žiūri keliomis kalbomis, o nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai paprastai žiūri viena kuria pasirinkta kalba. Skirtumai išryškėja ir dėl lietuvių kalbos pasirinkimo – tik šeštadalis grįžusių mokinių žiūri filmus lietuvių kalba (plg. nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių duomenis – 50 proc.). Vertinant gautus rezultatus proporciškai pagal lyčių skirtumus stebimas tas pats polinkis: mergaitės dažniau nei berniukai filmus žiūri

lietuvių kalba, rečiau – anglų kalba. Gauti rezultatai pagal amžių skirtingi: grįžę iš užsienio mokiniai jau nuo žemesniųjų klasių renkasi žiūrėti filmus nelietuvių kalba, o nuolat gyvenantys Lietuvoje lėčiau pereina prie anglų kalbos (plg. 3 klasė 63 proc., 8 klasė 43 proc.). Šiuos skirtumus, matyt, galima aiškinti labai paprastai – grįžę iš užsienio mokiniai geriau moka kelias kalbas, todėl ir pasirinkimas žiūrėti filmus ne viena kalba jiems yra lengvesnis ir prieinamesnis. Tiksli duomenų lyginamoji charakteristika pateikta 3 lentelėje.

3 lentelė. Mokinių kalbos pasirinkimas žiūrint filmus: grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lyginamoji analizė, proc.

Kalba	Gauti rezultatai, proc.								
	Lietuvių kalba			Anglų kalba			Lietuvių ir anglų kalbos		
Grįžę iš užsienio mokiniai	15			29			18		
Nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai	50			35			8		
Lytis	Vyr.		Mot.	Vyr.		Mot.	Mot.		Vyr.
Grįžę iš užsienio mokiniai	14		20	40		16	12		32
Nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai	48		52	38		32	-		-
Klasė	3	5	8	3	5	8	3	5	8
Grįžę iš užsienio mokiniai	50	17	15	20	17	58	3	1	0
Nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai	63	54	43	25	29	45	-	-	-

Vienintelė veikla, kurią atlikdami abiejų grupių mokiniai daugiausia renkasi tą pačią kalbą, – knygų skaitymas. Nesvarbu, ar gyveno anksčiau užsienyje, ar ne, mokiniai nurodo, kad renkasi skaityti knygas lietuvių kalba. Žinoma, viena iš galimų priežasčių – privalomosios literatūros skaitymas, kuri yra lietuvių kalba. Grįžę iš užsienio mokiniai ir šioje veikloje linksta į dvikalbystę. Nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių duomenys vienareikšmiški ir akivaizdūs – beveik visi mokiniai skaito tik lietuviškai, na, o grįžusių iš užsienio tokių mokinių yra daugiau kaip pusė, kita dalis renkasi skaityti knygas keliomis kalbomis. Esminiai kalbos pasirinkimo polinkiai skaitant knygas matyti 4 lentelėje.

4 lentelė. Mokinių kalbos pasirinkimas skaitant knygas: grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lyginamoji analizė, proc.

Kalba	Gauti rezultatai, proc.											
	Lietuvių kalba			Anglų kalba			Rusų kalba			Lietuvių ir anglų kalbos		
Grįžę iš užsienio mokiniai	57			6			7			11		
Nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai	85			13			1			-		
Lytis	Vyr.	Mot.		Vyr.	Mot.		Vyr.	Mot.		Mot.	Vyr.	
Grįžę iš užsienio mokiniai	53	63		6	6		10	3		13	9	
Nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai	86	83		10	14		3	2		-	-	
Klasė	3	5	8	3	5	8	3	5	8	3	5	8
Grįžę iš užsienio mokiniai	62	70	50	16	0	0	0	0	25	8	0	25
Nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai	90	82	82	7	6	14	0	2	4	-	-	-

Gauti rezultatai išsiskiria ir vertinant gautus duomenis dėl kalbos pasirinkimo naršant internete (žr. 5 lentelę). Grįžę iš užsienio mokiniai gerokai dažniau nurodo kelias kalbas, retai ieško informacijos internete lietuvių kalba, tuo tikslu renkasi anglų ir kitas kalbas, o nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai – beveik pusė jų – dar ieško internete informacijos lietuvių kalba, tik čia jau rezultatai skiriasi – jie priklauso nuo mokinių amžiaus. Kuo vyresni mokiniai, tuo dažniau nurodoma anglų kalba. Ši informacija lengvai paaiškinama kitų kalbų mokėjimu – pramokę užsienio kalbos mokiniai turi daugiau galimybių surasti informaciją keliomis kalbomis. Proporciškai vertinant gautus duomenis pagal lyčių skirtumus jie panašiai pasiskirsto tarp abiejų grupių mokinių: mergaitės dažniau naršo internete lietuvių kalba, o didesnė dalis berniukų – užsienio kalba (-omis).

5 lentelė. Mokinių kalbos pasirinkimas naršant internete: grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lyginamoji analizė, proc.

Kalba	Gauti rezultatai, proc.											
	Lietuvių kalba			Anglų kalba			Rusų kalba			Lietuvių ir anglų kalbos		
Grįžę iš užsienio mokiniai	15			33			10			13		
Nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai	45			47			7			5		
Lytis	Vyr.	Mot.		Vyr.	Mot.		Vyr.	Mot.		Mot.	Vyr.	
Grįžę iš užsienio mokiniai	11	20		43	18		14	3		3	29	
Nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai	38	49		55	42		6	8		-	-	
Klasė	3	5	8	3	5	8	3	5	8	3	5	8
Grįžę iš užsienio mokiniai	34	17	9	45	42	25	0	17	9	23	0	17
Nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai	56	67	56	48	60	79	10	11	6	-	-	-

Kiekybinių duomenų analizė parodė, kad grįžę iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenantys mokiniai, atlikdami įvairias veiklas, namuose pasirenka ir vartoja skirtingas kalbas. Grįžusių iš užsienio vaikų kalbinė aplinka dažniau, palyginti su Lietuvoje nuolat gyvenančių mokinių, yra daugiakalbė, todėl jie namuose paprastai kalba, žiūri filmus, naršo internete keliomis kalbomis. Vienintelė veikla, kurią dauguma abiejų grupių vaikų atlieka ta pačia kalba, – knygų skaitymas. Čia vyrauja lietuvių kalba, šis rezultatas ir džiugina, ir leidžia suvokti, kad nebūtinai tai yra pačių mokinių pasirinkimas, tikėtina, didžiąja dalimi nulemtas išorinių aplinkybių – mokymo proceso, ugdymo programos. Kitose veiklose, kurių pasirinkimą lemia kiti išoriniai veiksniai – šeima, bendraamžiai ir pan., – aktyviai vyrauja kelios kalbos. O nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių kasdienėje veikloje aktyvi yra viena kuri kalba, pavyzdžiui, namuose jie bendrauja, skaito knygas lietuviškai, o internete naršo ir filmus žiūri (tai priklauso nuo lyties ir nuo amžiaus) dažniausiai viena – anglų – kalba. Žemesniųjų klasių mokiniai šiose veiklose renkasi lietuvių kalbą, o vėliau, pramokę užsienio (paprastai anglų) kalbos, į savo vartoseną sparčiai įsileidžia ir ją.

2.2.7. Kalbos pasirinkimas ir vartojimas. Apibendrinimas

Aptarus kalbines ir kitas aplinkybes (šeimos, bendraamžių įtaką, socialinę ir kultūrinę aplinką ir pan.), lemiančias grįžusių iš užsienio mokinių kalbinę aplinką, išnagrinėjus tyrimo metu surinktus duomenis (klausimynus, pusiau struktūruotus interviu, mokinių rašinėlius) paaiškėjo, kad grįžę iš užsienio mokiniai labai skirtingai vartoja lietuvių kalbą – yra mokinių, visose nagrinėtose veiklose besirenkančių lietuvių kalbą, yra ir tokių, kurie lietuviškai beveik nekalba, todėl renkasi jiems įprastas kitas užsienio kalbas. Šio interviu rezultatai, taip pat mokinių rašinėlių turinys rodo, kad grįžę iš užsienio mokiniai lietuvių kalbą supranta kaip reikalingą ir stengiasi įvairiose aplinkose tą kalbą vartoti.

Iš kiekybinio grįžusių iš užsienio mokinių tyrimo paaiškėjo, kad labiausiai lietuvių kalba yra išlaikoma skaitant knygas. Kasdienėje kalbos vartosenoje beveik pusė mokinių nurodė kelias (dvi ar tris) kalbas. Panašūs rezultatai ir atliekant kitas veiklas: naršant internete, žiūrint vaizdo filmus. Matyti, kad daugumos mokinių veikloje vyrauja lietuvių ir anglų kalbos. Gauti panašūs ir mergaičių, ir berniukų duomenys, jie priklauso tik nuo amžiaus: žemesniosiose klasėse dažniau pasirenkama lietuvių kalba, aukštesniosiose klasėse palaipsniui pereinama ir prie anglų kalbos.

Apibendrintai galima teigti, kad grįžę iš užsienio mokiniai dažniau yra dvikalbiai ar daugiakalbiai, palyginti su nuolat Lietuvoje gyvenančiais mokiniais. Išnagrinėjus jų kalbos pasirinkimą ir vartojimą paaiškėjo, kad lietuvių kalbos pasirinkimas ir vartojimas skirtingose veiklose gali būti išreikštas stipriau arba silpniau, o kai kuriais konkrečiais atvejais ir visai neišreikštas. Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių namų kalbinė aplinka matyti 26 pav.

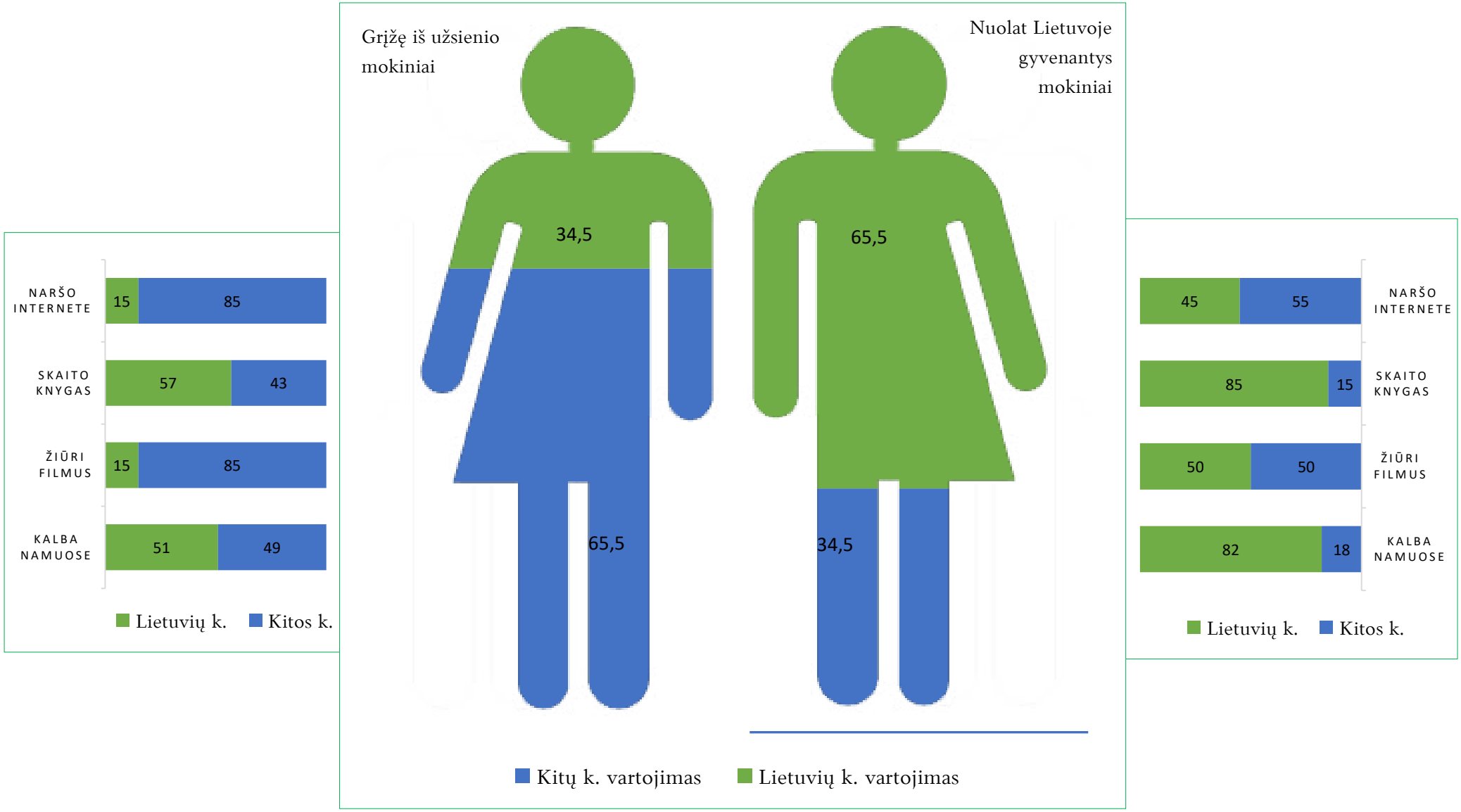

26 pav. Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių kalbinė aplinka, proc.

3

GRĮŽUSIŲ IŠ UŽSIENIO MOKINIŲ KALBINĖ TAPATYBĖ: KALBINĖS NUOSTATOS IR MOTYVACIJA MOKYTIS LIETUVIŲ KALBOS

***

Šioje studijos dalyje, įvertinant kalbinių nuostatų ir motyvacijos mokytis lietuvių kalbos svarbą, aptariamos grįžusių iš užsienio mokinių nuostatos lietuvių kalbos socialinės vertės, tapatybės savivokos aspektais. Nagrinėjama grįžusių iš užsienio mokinių motyvacija mokytis lietuvių kalbos, lietuvių kalbos mokymo ir mokymosi ryšys.

***

> Kartais yra sunkuma, bet kol kas man labai linksmiai ir gerai. Aš dar stengsiu pasimokyti ir geriau dirbti, nes Lietuvių kalbai yra labai svarbi ir reikia mokėti (rašinys 7 kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Anglijos).

3.1. Kalbinės nuostatos

Vertybinės nuostatos dėl lietuvių kalbos, kaip gilūs motyvuojantys įsitikinimai, susiformuoja mokykliniame amžiuje. Jos lemia kalbos pirmumo pasirinkimą, t. y. kokia kalba pasirenkama kaip vyraujanti kitų kalbų atžvilgiu, asmens kultūrinės ir tautinės tapatybės savivoką, lietuvių kalbos mokymosi motyvaciją. Mokinių kalbinėms nuostatoms formuotis įtakos turi daug veiksnių. Iš jų svarbiausias vaidmuo tenka šeimai (Celešiūtė 2008; Blažienė 2015; Urbaitytė 2018). Emigrantų nuostatų dėl lietuvių kalbos tyrimų duomenimis (Gudavičienė 2015), dauguma emigrantų (95 proc.) mano, kad svarbu puoselėti lietuvių kalbą, nes kalbos mokėjimas užtikrina lietuvių kalbos ir kultūros išsaugojimą bei tęstinumą. Grįžusių į Lietuvą mokinių požiūrį į lietuvių kalbą veikia ir sunkumai, kuriuos jie patiria dėl nepakankamo kalbos mokėjimo, lemiantys stipresnę motyvaciją jos mokytis, ir bendrasis mokyklos, visuomenės kultūros laukas, lietuvių kalbos švietimo politika, tik iš dalies atliepianti grįžusių mokinių, kaip turinčių specialiųjų kalbinių poreikių, lietuvių kalbos ugdymosi poreikius.

Šioje studijoje ne kartą pabrėžta, kad kiekvieno grįžusio mokinio lietuvių kalbos vartojimo patirtis, kalbos mokėjimo gebėjimai yra skirtingi: gyvendami užsienio valstybėje, vieni šeimoje kalbėjo lietuviškai, kiti vartojo kelias kalbas – lietuvių ir gyvenamosios šalies kalbą, dalis namuose vartojo tik gyvenamosios šalies kalbą (dažniausiai tais atvejais, jei vieno iš tėvų ši kalba gimtoji). Dauguma mokinių užsienyje lankė darželius, mokyklas, todėl galima teigti, kad šie mokiniai yra dvikalbiai arba daugiakalbiai. Šiame studijos skyriuje remiamasi tais kiekybiniais tyrimo

duomenimis, kurie rodo bendrus santykio su lietuvių kalba polinkius. Skyriuje grįžusių iš užsienio mokinių požiūrio į lietuvių kalbos vertę tyrimo duomenys analizuojami ir pagal klases, siekiant nustatyti amžiaus įtaką lietuvių kalbos vertinimui. Grįžusių respondentų grupėje gauti duomenys lyginami su tose pačiose klasėse besimokančių nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių tyrimo duomenimis.

3.1.1. Socialinė lietuvių kalbos vertė

Kalba, kaip integrali žmogaus socialinio ir kultūrinio gyvenimo dalis, socialinę vertę įgyja per socialinį kalbos vartojimą, kartu ji parodo užimamą tam tikrą socialinę poziciją (Bouedieu 1991; Kymlicka 2001). Požiūris į lietuvių kalbos socialinę vertę atsiskleidžia vertinant kalbos vyravimą visose srityse ir kalbos socialinį statusą bei prestižą, t. y. kiek lietuvių kalba reikalinga mokantis ir siekiant savo gyvenimo tikslų. Norint ištirti grįžusių į Lietuvą mokinių požiūrį į socialinę kalbos vertę, jų buvo prašyta įvertinti klausimyno teiginius: 1) *Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad kiti suprastų*; 2) *Graži ir taisyklinga lietuvių kalba rodo, kad žmogus išsilavinęs*; 3) *Norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą.* Vertindami kiekvieną teiginį tiriamieji mokiniai žymėjo tinkamiausią, jų nuomone, vieną iš pateiktų atsakymų: *nesutinku; nei sutinku, nei nesutinku; sutinku*.

3.1.2. Kalbos mokėjimo ir kalbinės sąveikos ryšys

Nagrinėjant grįžusių mokinių požiūrį į lietuvių kalbos mokėjimo svarbą komunikacijos tikslais, reikėtų atsižvelgti į kelias aplinkybes: grįžę mokiniai, kurie visai nemoka lietuvių kalbos, dėl

kalbos barjero patiria sunkumų kasdienio gyvenimo situacijose, mokiniai, kurie kalba lietuviškai, bendraudami su bendraamžiais išsiverčia turimais lietuvių kalbos ištekliais. Didesnė dalis grįžusiųjų yra iš anglakalbių šalių, todėl anglų kalba, kurią bendraamžiai gerai moka kaip pirmąją užsienio kalbą, jie puikiai gali susikalbėti. Mokiniai, grįžę iš šalių, kuriose vartojamos kitos kalbos, pavyzdžiui, norvegų, ispanų, vokiečių, tikėtina, dėl nepakankamų lietuvių kalbos gebėjimų patiria daugiau sunkumų.

Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių požiūrį į lietuvių kalbos mokėjimo svarbą socialiniame gyvenime parodo teiginio *Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad kiti suprastų* vertinimas (27 pav.).

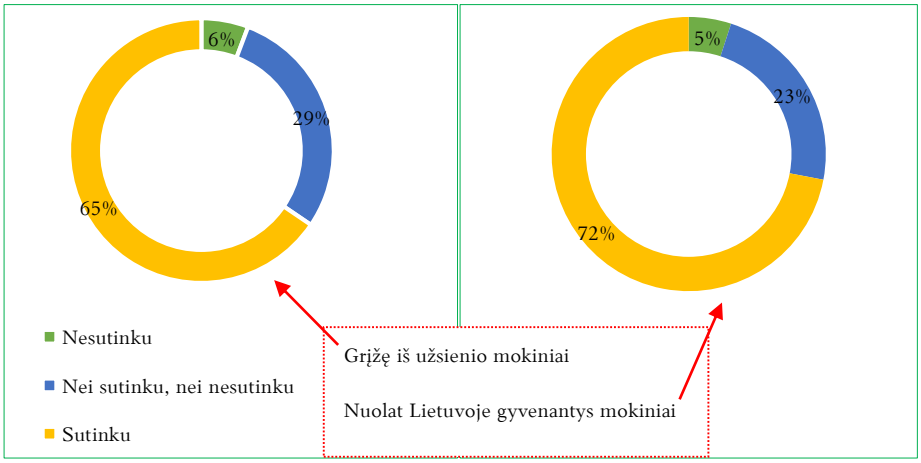

27 pav. Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių atsakymai į teiginį *Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad kiti suprastų*, proc.

Kaip matyti iš duomenų, didžiausia dalis abiejų grupių tiriamųjų mokinių vertina lietuvių kalbos mokėjimo svarbą komunikacijai. Tik labai maža dalis (6 proc. grįžusių iš užsienio ir 5 proc. Lietuvoje gyvenančių) mano, kad lietuvių kalbos mokėjimas nėra svarbus bendravimui ir tarpusavio supratimui. Didesnė dalis, pritariančių šiam teiginiui, yra Lietuvoje visą laiką gyvenančių mokinių grupėje (72 proc.), o taip manančių grįžusių iš užsienio mokinių yra mažiau (65 proc.). Mokiniams, nuolat gyvenantiems Lietuvoje, lietuvių kalba yra įprastas komunikacijos instrumentas, jiems nereikia stengtis, skirti laiko papildomai mokytis kalbos, kad galėtų

susikalbėti lietuviškai. Priešingai, grįžę iš užsienio mokiniai, kaip rodo interviu ir rašinių duomenys, dėl nepakankamų kalbinių gebėjimų dažnai patiria ir socialinę atskirtį. Tikėtina, kad rezultatų skirtumą grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių tiriamųjų mokinių grupėse lemia kelios aplinkybės: šeimos nuostatos dėl lietuvių kalbos, nelietuvių arba kelių kalbų – lietuvių ir kitos (dažniausiai anglų arba rusų) kalbos – vartojimas, be to, dauguma tyrime dalyvavusių iš užsienio grįžusių mokinių Lietuvos mokyklose mokosi antrus ir daugiau metų, taigi jiems jau pakanka būtinų lietuvių kalbos gebėjimų kasdienio gyvenimo situacijose, ypač bendraujant su bendraamžiais.

Mokinių atsakymai apie vertinamąjį teiginį *Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad kiti suprastų* skirtingų klasių grupėse (28 pav.) rodo mokinių požiūrio į kalbą kaitą ne tik pagal amžių, bet ir pagal mokymosi Lietuvoje metus.

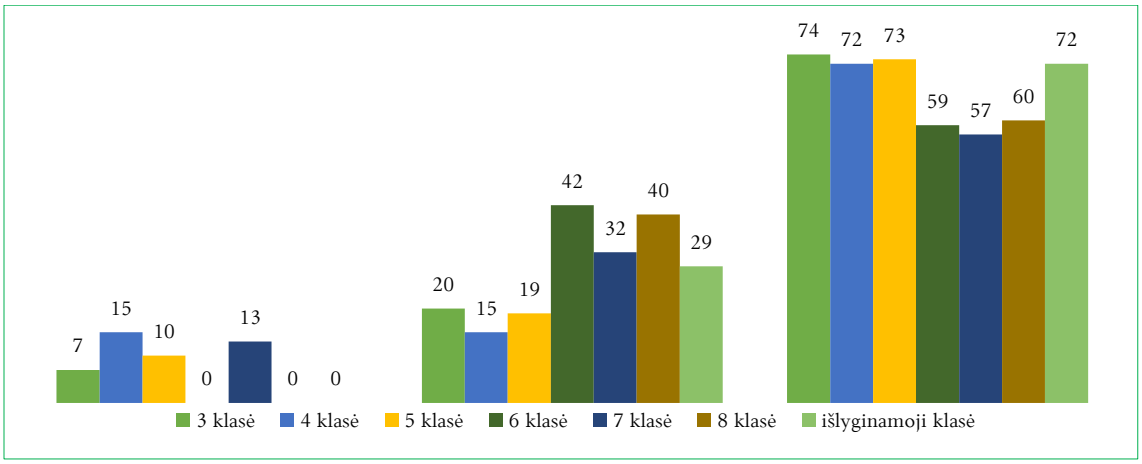

28 pav. Atsakymai į teiginį
Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad kiti suprastų pagal klases, proc.

Vertinant duomenis pagal klases matyti, kad daugiau kaip 70 proc. grįžusių mokinių, pritariančių šiam teiginiui, mokosi žemesniosiose – 3–5 – klasėse ir išlyginamojoje klasėje, mažesnė dalis – 6–8 klasėse (atitinkamai 59 proc., 57 proc. ir 60 proc.). Lyginant išlyginamosios klasės, kurioje mokosi 14–15 metų mokiniai, ir 8 klasėse besimokančiųjų duomenis, matyti, kad

nors respondentai yra panašaus amžiaus, besimokantieji išlyginamojoje klasėje, t. y. pirmus metus lankantys Lietuvos mokyklą ir nemokėdami lietuvių kalbos negalintys mokytis su bendraamžiais įprastose klasėse, lietuvių kalbos mokėjimo reikšmę vertina labiau nei įprastose klasėse besimokantys grįžę iš užsienio mokiniai (atitinkamai 72 proc. ir 60 proc.). Taigi galima teigti, kad geras lietuvių kalbos mokėjimas vertinamas kaip svarbi visavertiškos komunikacijos sąlyga tų tiriamųjų mokinių, kuriems lietuvių kalbos nemokėjimas arba labai prastas mokėjimas yra kliūtis mokytis visų dalykų kartu su bendraamžiais.

Rezultatai rodo, kad kuo vyresni mokiniai (išskyrus besimokančius išlyginamojoje klasėje), tuo jų motyvacija kalbėti gerai lietuviškai, kad kiti suprastų, mažėja. Didžiausias skaičius grįžusių mokinių, pritariančių nagrinėjamam teiginiui, mokosi 3, 4 ir 5 klasėse (atitinkamai 74 proc., 72 proc. ir 73 proc.). Lietuvoje augusių tose pačiose klasėse besimokančių mokinių, pritariančių šiam teiginiui, yra daugiau (atitinkamai 83 proc., 84 proc. ir 77 proc.). Tokių mokinių dalis mažėja 6–8 klasėse (grįžusių mokinių grupėje atitinkamai 59 proc., 57 proc., 60 proc., o tose pačiose klasėse besimokančių Lietuvoje mokinių grupėje atitinkamai 65 proc., 67 proc. ir 60 proc.). Taigi, nagrinėjant mokinių požiūrį į lietuvių kalbos mokėjimo svarbą kalbinei sąveikai, galima įžvelgti bendrą polinkį ir grįžusių, ir Lietuvoje gyvenančių tiriamųjų mokinių grupėse – aukštesniųjų klasių mokiniai linkę mažiau vertinti lietuvių kalbos reikšmę nei žemesniųjų klasių mokiniai. Pabrėžtina, kad visą laiką Lietuvoje gyvenę mokiniai lietuvių kalbos mokėjimo reikšmę vertina labiau nei grįžę iš užsienio (tik 8 klasės abiejų grupių tiriamųjų rezultatai sutampa). Duomenys rodo, kad nemokantys lietuvių kalbos mokiniai, pirmus metus lankantys lietuvišką mokyklą, lietuvių kalbos vartojimo gebėjimų reikšmę vertina labiau nei įprastose klasėse besimokantys jų bendraamžiai – ir grįžę iš užsienio, ir augę Lietuvoje.

Kalbos vartojimą ir vyravimą, motyvaciją jos mokytis veikia socialinė aplinka. Grįžusių mokinių požiūrį į gero lietuvių kalbos mokėjimo reikšmę komunikacinėje sąveikoje atskleidžia interviu su mokiniais medžiaga:

> Kai mes visa šeima, kalbam angliškai, kad tėtis suprastų, ką mes kalbam ir va taip. <...> Yra lengva [lietuviškai] šnekėt, bet aš turiu galūnę, kurią noriu sakyt š gale, o dažniausiai nesakau s gale visiškai. Turiu tokį akcentą. Nu vis tiek supranta, ką aš kalbu, ir tuo džiaugiuos. <...> Gerai pakalbėt su žmogum, jaučiu, nes įpranti labiau, kaip turi sakyt, kaip turi galūnes prisegt, va taip nes lengviausia yra (interviu su 6 kl. mokiniu, prieš 5 metus grįžusiu iš Danijos).
> Dabar dar vis blogai kirčiuoju ir gimines nustatau ne taip, bet kalbu nors. <...> Kiti pasako. Aš pats tai nepastebiu. Klasiokai nieko nesako, bet mama kartais. Jeigu netaisyklingai kalbėsiu, nu tada gali nesisekti kitose pamokose, gimnazijoj. Ir šiaip, kad žmonės nežiūrėtų į mane keistai, kad ne taip kalbu (interviu su 8 kl. mokiniu, prieš 5 metus grįžusiu iš Airijos).

Vieni mokiniai namuose kalba keliomis kalbomis ir jų šeimose lietuvių kalba yra viena iš vartojamų kalbų, kitų šeimose kalbama tik lietuviškai. Bendraujant su draugais grįžusiems mokiniams nėra būtinas gausesnis žodynas, geresni kalbos gebėjimai, kad vieni kitus suprastų. Nesivaržydami savo lietuvių kalbos specifinių ypatybių, turėdami galimybių laisvai bendrauti su bendraamžiais, grįžę mokiniai įgyja daugiausia kalbinės patirties. Viešojoje erdvėje dėl kitokios tarties, netaisyklingai pavartotos žodžių formos, mokinių nuomone, jie jaučiasi išsiskiriantys iš homogeniškos lietuviakalbės bendruomenės.

3.1.3. Lietuvių kalbos prestižas

Grįžusių iš užsienio mokinių nuostatos dėl socialinės kalbos vertės nagrinėtos ir lietuvių kalbos prestižo aspektu. Kalbos prestižas tiesiogiai sąveikauja su kalbos statusu kalbinėje bendruomenėje (Giles 1977). Mokinių požiūrį į lietuvių kalbos socialinę vertę formuoja ir kalbos socialinis statusas – lietuvių kalbos mokėjimo reikalavimai siekiant aukštesnio išsilavinimo ir profesinio gyvenimo tikslų. Mokinių nuostatoms dėl lietuvių kalbos prestižo ištirti anketoje respondentų buvo prašoma įvertinti šiuos teiginius: 1) *Norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą*; 2) *Graži ir taisyklinga lietuvių kalba rodo, kad žmogus išsilavinęs*. Grįžusių iš užsienio mokinių ir Lietuvoje nuolat gyvenančių bendraamžių nuostatos dėl lietuvių kalbos socialinio statuso matyti 29 pav.

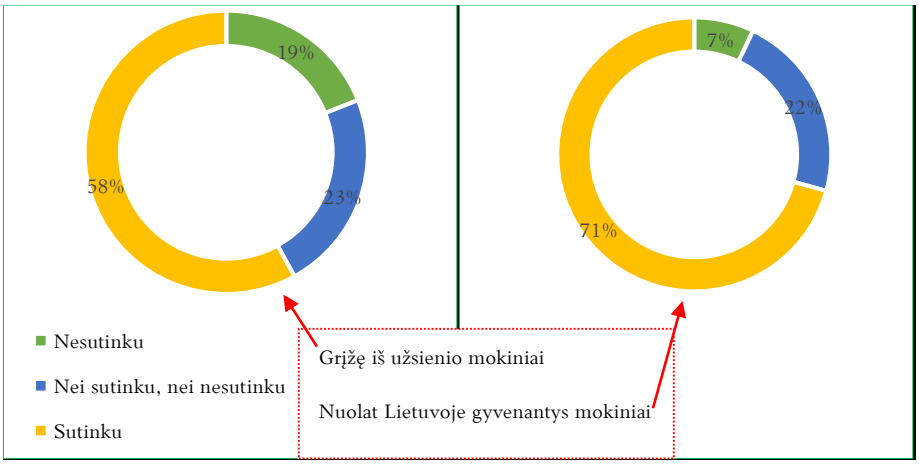

29 pav. Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių atsakymai į teiginį *Norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą*, proc.

Iš rezultatų matyti, kad daugiau kaip pusė grįžusių iš užsienio mokinių (58 proc.) pritaria, kad siekiant mokytis geresnėje gimnazijoje, o ateityje gauti geresnį darbą reikia gerai mokėti lietuvių kalbą. Lietuvoje gyvenančių vaikų grupėje pritariančių kalbos mokėjimo reikšmei mokslams ir studijoms ateityje yra daugiau kaip du trečdaliai (71 proc.). Nors neturinčių nuomonės apie lietuvių kalbos mokėjimo reikšmę mokymosi galimybėms abiejose grupėse tiriamųjų dalis panaši, beveik penktadalis iš užsienio grįžusių vaikų, t. y. beveik trigubai daugiau nei Lietuvoje gyvenančių mokinių, nepritaria, kad geresnės tolesnio mokymosi galimybės priklauso nuo gero lietuvių kalbos mokėjimo. Galima daryti prielaidą, kad augę užsienyje, lankę ten darželius ir mokyklas vaikai nebūtinai savo tolesnį mokymąsi sieja su Lietuva. Svarbu pabrėžti, kad grįžę iš užsienio mokiniai ir geros mokyklos sampratą susidaro lygindami šalies, kurioje mokėsi, ir Lietuvos mokyklas. Kita vertus, realų lietuvių kalbos statusą rodantys lietuvių kalbos mokėjimo reikalavimai pereinant iš progimnazijos į gimnaziją, stojant į Lietuvos aukštąsias mokyklas nėra aukšti. Taigi matyti polinkis, kad ir grįžę iš užsienio, ir visą laiką Lietuvoje gyvenę mokiniai kuo aukštesnėje klasėje mokosi, tuo mažiau vertina gero lietuvių kalbos mokėjimo reikšmę tolesniam mokymuisi gimnazijoje ir universitete (30 pav.).

30 pav. Atsakymai į teiginį *Norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą* pagal klases, proc.

Kaip matyti iš 30 pav., didžiausia grįžusių mokinių, įsitikinusių, kad būtina mokėti lietuvių kalbą siekiant geresnio išsilavinimo, dalis yra pradinėse ir 5 klasėje (atitinkamai 80 proc., 63 proc. ir 70 proc.). 6 ir 7 klasėse pritariančių lietuvių kalbos mokėjimo svarbai dalis mažesnė (50 proc. ir 57 proc.), beveik pusė neturi nuomonės šiuo klausimu (42 proc. ir 48 proc.), nepritaria, lyginant su kitomis klasėmis, mažiausia dalis (9 proc. ir 7 proc.). Progimnazijos baigiamosios – 8 – klasės mokiniai, jau žinantys stojimo į Lietuvos gimnazijas sąlygas, turi tvirtą nuomonę dėl lietuvių kalbos socialinio statuso: manantys, kad siekiant geresnio išsilavinimo reikia gerai mokėti lietuvių kalbą, sudaro 40 proc., tiek pat (40 proc.) nesutinka su šiuo teiginiu, penktadalis (20 proc.) neturi nuomonės. Besimokančiųjų išlyginamojoje klasėje duomenimis, šie linkę šiek tiek labiau nei jų bendraamžiai aštuntokai pritarti, kad geras lietuvių kalbos mokėjimas suteikia daugiau geresnio išsilavinimo galimybių (47 proc. sutinka, 39 proc. nesutinka, 16 proc. neturi nuomonės). Apibendrinant galima teigti, kad kuo vyresni mokiniai, tuo mažiau vertina lietuvių kalbos mokėjimo reikšmę tolesniam mokymuisi; aiškus polinkis, kad grįžę iš užsienio vaikai, lyginant su bendraamžiais, besimokančiais tose pačiose klasėse, mažiau linkę vertinti lietuvių kalbos mokėjimo svarbą norint įgyti geresnį išsilavinimą. Išimtis – lietuvių kalbos nemokantys

išlyginamosios klasės mokiniai, kurių didžioji dalis yra atvykę iš slavakalbių šalių (Rusijos, Ukrainos).

Mokinių nuostatos dėl lietuvių kalbos prestižo tirtos nagrinėjant mokinių nuomonę apie taisyklingos lietuvių kalbos vartojimo ir asmens išsilavinimo ryšį. Mokinių prašyta įvertinti teiginį *Graži ir taisyklinga lietuvių kalba rodo, kad žmogus išsilavinęs*. Šio teiginio vertinimas matyti 31 pav.

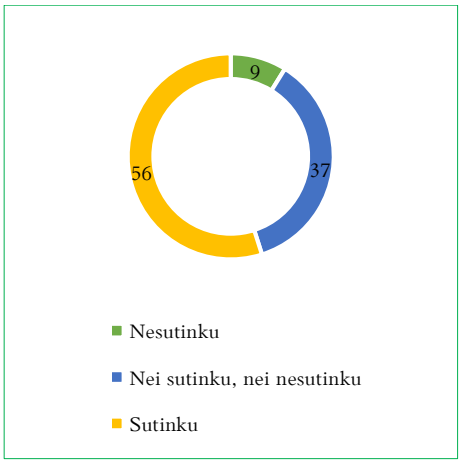

31 pav. Atsakymai į teiginį
Graži ir taisyklinga lietuvių kalba rodo, kad žmogus išsilavinęs, proc.

Duomenys rodo, kad daugiau nei pusė tiriamųjų (56 proc.) patvirtina prestižinės lietuvių kalbos vartojimo ir asmens išsilavinimo ryšį. Kad vartojamos kalbos kokybė neatskleidžia žmogaus išsilavinimo, mano tik 9 proc. mokinių, neturi nuomonės šiuo klausimu 37 proc. respondentų. Duomenys pagal klases rodo tuos pačius grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių polinkius – kuo vyresni mokiniai, tuo mažesnė dalis taisyklingą lietuvių kalbą laiko išsilavinimą atskleidžiančia ypatybe. Be to, kuo daugiau mokinių sutinka, jog reikia gerai mokėti lietuvių kalbą norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, tuo didesnė dalis pritaria, kad žmogaus išsilavinimą atspindi graži ir taisyklinga lietuvių kalba. Galima daryti prielaidą, kad mokinių požiūrį į vartojamos kalbos ir išsilavinimo ryšį lemia ir tėvų šeimos nuostatos dėl lietuvių

kalbos. Nors du trečdaliai mokinių nurodė, kad abiejų arba bent vieno iš tėvų išsilavinimas yra aukštasis, tik kiek daugiau nei pusė mokinių taisyklingą lietuvių kalbą sieja su socialiniu statusu. Didžioji dalis tyrime dalyvavusių grįžusių iš užsienio mokinių Lietuvoje mokosi ne vienus metus, todėl tikėtina, kad ir jų nuostatas dėl lietuvių kalbos socialinio prestižo veikia ir bendrasis visuomenės kultūros laukas – viešojoje erdvėje formuojamos nuostatos dėl lietuvių kalbos vertės visuomenės gyvenime.

3.1.4. Santykis su lietuvių kalba kaip tapatybės dalimi

Kalba yra viena iš pagrindinių etnines grupes skiriančių kategorijų (Beresnevičiūtė 2005), svarbiausias tautinės tapatybės dėmuo (Kasatkina, Leončikas 2003; Savicka 2019). Remdamiesi skirtingų šalių etnolingvistinio gyvybingumo tyrimais, Estijos mokslininkai (Yahmur, Ehala 2011) teigia, kad iš trijų etninės tapatybės komponentų – kognityvinio, emocinio ir vertinamojo – emocinis turi didžiausią įtaką individualiam etnolingvistiniam gyvybingumui – kuo stipresnis asmens emocinis ryšys su etnine bendruomene, tuo didesnė tikimybė, kad jis dalyvaus jos gyvenime. Kalbą vertinant tik naudos požiūriu, lengvai imama tapatintis su didesnę socialinę galią turinčia kalba ir tą kalbą vartojančia kalbine bendruomene.

Grįžusių iš užsienio mokinių požiūris į lietuvių kalbą asmens tapatybės savivokos aspektu nagrinėtas remiantis šių teiginių vertinimais: 1) *Aš didžiuojuosi lietuvių kalba, nes ji yra mano kalba*; 2) *Kitų kalbų žodžiais galiu tiksliau pasakyti, ką galvoju*; 3) *Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad išlaikytume lietuviškumą*.

Mokinių vertinimas, atskleidžiantis asmeninį santykį su kalba, kaip tapatybės dalimi, matyti 32 pav.

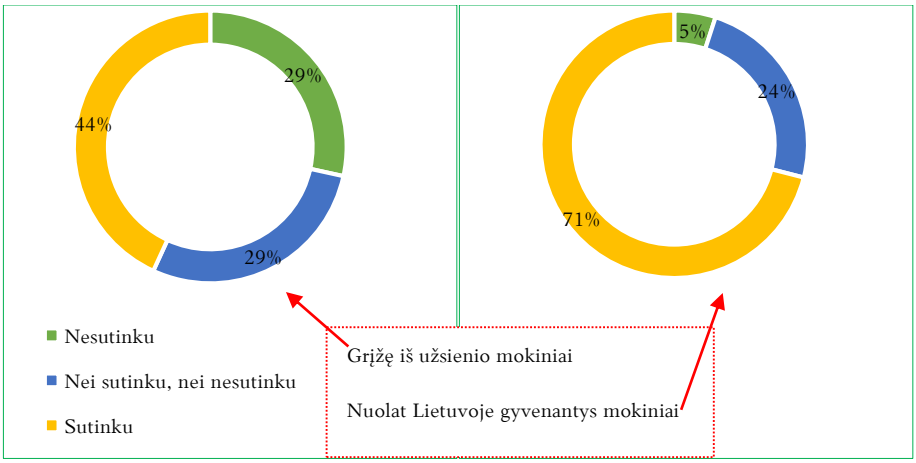

32 pav. Atsakymai į teiginį
Aš didžiuojuosi lietuvių kalba, nes ji yra mano kalba, proc.

Tyrimo duomenys rodo, kad mažiau nei pusė grįžusių iš užsienio mokinių (44 proc.) nurodo emocinį ryšį su lietuvių kalba kaip savo kalba. Beveik trečdalis mokinių (29 proc.) mano, kad lietuvių kalba nėra jų tapatybės dalis. Šiuo aspektu grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių rezultatai labai skiriasi – tapatybinį ryšį su lietuvių kalba pažymi 71 proc. nuolat Lietuvoje gyvenančių vaikų, priešingai mano tik 5 proc. tiriamųjų. Lyginant abiejų grupių duomenis, svarbu įvertinti ir tą aplinkybę, kad didžioji grįžusių mokinių dalis nurodė, kad šeimos kalba – lietuvių kalba, o Lietuvoje gyvenančių mokinių dalis yra ir iš tautinių mažumų bei mišrių šeimų. Šio teiginio vertinimo duomenys pagal klases pateikti 33 pav.

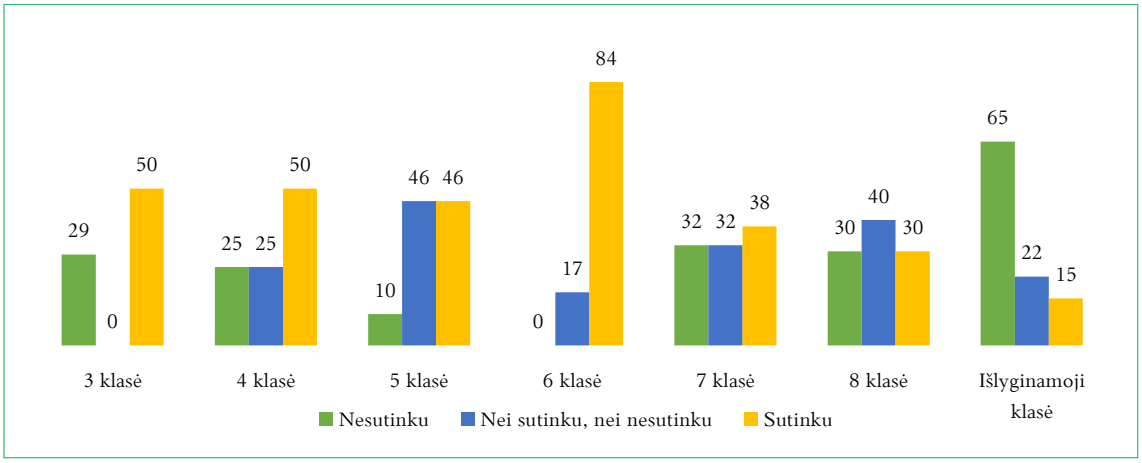

33 pav. Atsakymai į teiginį
Aš didžiuojuosi lietuvių kalba, nes ji yra mano kalba pagal klases, proc.

Kaip matyti, pusė pradinių klasių mokinių ir 46 proc. 5 klasės mokinių nurodo asmeninį ryšį su lietuvių kalba. Iš visų tyrime dalyvavusių mokinių daugiausia (84 proc.) 6 klasės mokiniai teigia savo emocinį santykį su lietuvių kalba, mažiau (atitinkamai 38 proc. ir 30 proc.) – 7–8 klasių ir mažiausiai (15 proc.) – išlyginamosios klasės, beje, šioje klasėje didžiausia mokinių dalis (65 proc.) mano priešingai. Kaip jau minėta, tyrime dalyvavusioje išlyginamojoje klasėje mokosi tik keli vaikai, kurių šeimoje kalbama lietuviškai, dauguma yra grįžę iš slavakalbių valstybių, be to, Lietuvos mokykloje mokosi pirmus metus. Tapatybės ir kalbos ryšį atskleidžia ir Lietuvoje augusių vaikų atsakymų duomenys pagal klases (žr. 34 pav.).

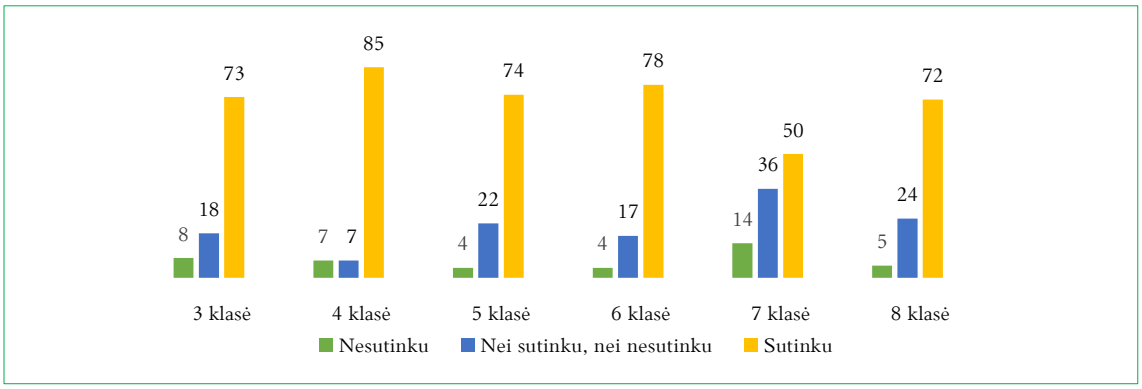

34 pav. Atsakymai į teiginį
Aš didžiuojuosi lietuvių kalba, nes ji yra mano kalba pagal klases, proc.

Duomenys rodo, kad didžioji Lietuvoje augusių mokinių dalis vertina lietuvių kalbą kaip savo kalbą – visose tyrime dalyvavusiose klasėse, išskyrus 7 klasę, šiam teiginiui pritaria nuo 72 iki 85 proc. mokinių. Iš visų tyrime dalyvavusių klasių tiriamųjų imties išsiskiria 7 klasės mokinių vertinimas: iš nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių, nurodžiusių, kad, be lietuvių kalbos, namuose kalba ir rusų arba lenkų kalba arba vartoja namuose tik rusų kalbą, besimokančių 7 klasėse buvo daugiausia. Tikėtina, kad ši aplinkybė turėjo įtakos asmeninio santykio su lietuvių kalba vertinimui, kaip ir grįžusių iš užsienio išlyginamosios klasės mokinių vertinimui.

Remdamiesi tautinių mažumų mokyklų aukštesniųjų klasių mokinių kalbinių nuostatų tyrimais mokslininkai (Vilkienė, Vilkaitė-Lozdienė, Bružaitė-Liseckienė 2019) teigia, kad mokinių tapatybės savivoka, požiūris į lietuvių kalbą labai sąveikauja su mokinių kalbiniais gebėjimais. Grįžusių iš užsienio mokinių nuostatos kalbinės tapatybės aspektais nagrinėtos prašant mokinių įvertinti teiginius apie lietuvių kalbos pirmumo pasirinkimą kitų kalbų atžvilgiu.

Kalbinės tapatybės savivoką atskleidžia grįžusių iš užsienio mokinių interviu medžiaga ir mokinių atsakymai apie kalbos vartojimą ir pasirinkimą (žr. 35 pav.).

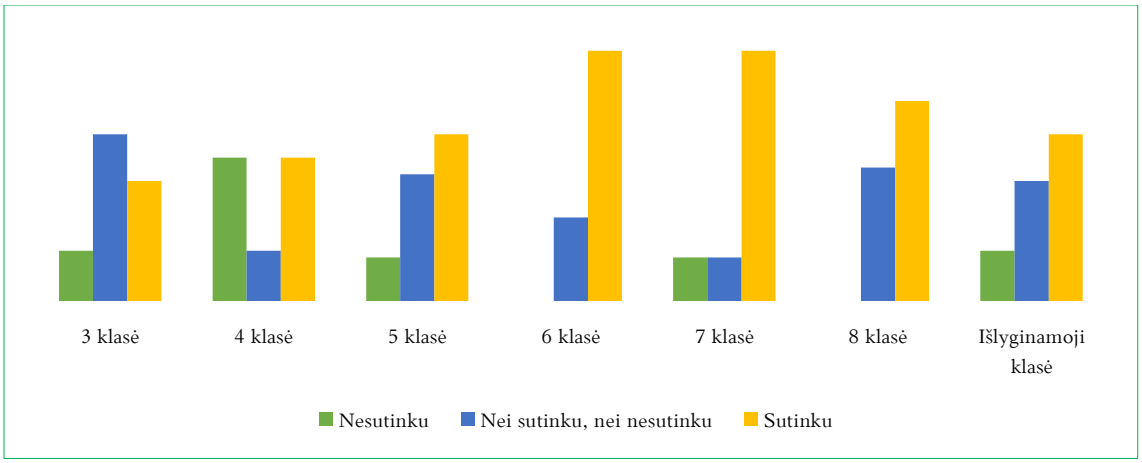

35 pav. Atsakymai į teiginį
Kitų kalbų žodžiais galiu tiksliau pasakyti, ką galvoju pagal klases, proc.

Pastebimas aiškus polinkis: didesnė dalis aukštesniųjų klasių mokinių pritaria teiginiui, kad geriausiai savo mintis gali išreikšti nelietuvių kalba. Pritariančių šiam teiginiui mokinių dalis kinta pagal amžiaus grupes nuo 36 proc. 3 klasėje iki 75 proc. 6 ir 7 klasėse, kiek mažesnė dalis – 8 klasėje ir išlyginamojoje klasėje (atitinkamai 60 proc. ir 50 proc.). Išskyrus 4 klasę, kurioje 43 proc. nesutinka su teiginiu, kad kita kalba yra tinkamiausia išreikšti, ką galvoja, kitose klasėse arba nė vienas lietuvių kalbai neteikia pirmumo kitų kalbų atžvilgiu (6–7 klasėje), arba tokių vaikų dalis yra labai maža: 15 proc. 3 klasės, 13 proc. 5 ir 7 klasių, 15 proc. išlyginamosios klasės mokinių.

Remiantis kalbinės tapatybės tyrimo duomenimis galima teigti, kad užsienyje vartota kalba didelės dalies mokinių yra stipresnė, jų pačių vertinama kaip tinkamesnė kalba (nors dauguma jų Lietuvoje mokosi daugiau nei dvejus metus). Užsienyje vartota kalba buvo plėtojama ir turtinama bendraujant su bendraamžiais, mokantis priešmokyklinėse įstaigose ir mokyklose, šia kalba formavosi mokinių mokyklinių sąvokų žodynas – jų mokyklinė akademinė kalba.

Statistiniai ir interviu duomenys rodo, kad grįžusių vaikų kalbinę tapatybę lemia kalbos gebėjimai. Lietuvių kalba didelei daliai grįžusių mokinių yra antroji kalba, ypač tais atvejais, kai lietuvių kalba užsienyje nebuvo vartojama arba vartojama pasyviai, arba vartojama tik kasdienio, buitinio gyvenimo reikmėms. Interviu su mokiniais ir mokytojais atskleidžia vaikų, patekusių į lietuvių kalbinę aplinką, patirtis:

> Seniau aš mokėjau danų kalbėt, bet dabar nemoku. Dabar aš lietuvių turėjau mokint labiau raiškiau kalbėti. Dabar su tėvu kalbu angliškai, ne daniškai kaip seniau, nes turėjau geriau išmokt lietuvių kalbą. <...> Ne, daniškai [kalbėjau] visą laiką. Kai mes visa šeima, kalbam angliškai, kad tėtis suprastų, ką mes kalbam ir va taip. [Danų] mokėjau iš prigimties, bet kai mokino, mokino lietuvių, tai daugiau pamiršdavau apie tą danų kalbą. Tetis norėtų vėl išmokint mane danų kalbą. Kelis žodžius moku, bet ne taip, kaip seniau aš mokėjau kalbėti (interviu su 6 kl. mokiniu, prieš 5 metus grįžusiu iš Danijos).
> Jis supranta daug žodžių, bet tarti, sakiniais kalbėti dar negali. Jis suvokia, ką skaito, bet tą žodį užmiršta, neatsimena žodžių. <...> Visiškai jis nekalbėjo lietuviškai. Suprato, nes mama lietuvė, bet nekalbėjo. <...> Jis supranta taisykles, bet išreikšti nemoka, kalbos neturi. Jis neatsimena žodžių, neatsimena žodyno. <...> Tylom žiūri, daugiau stebi. Klasėje nėra tokio mokinio, kuris su juo galėtų artimai su juo juo bendraut (interviu su mokytoja, dirbančia su pirmus metus besimokančiu mokiniu).
> Sunku buvo buvo pradžioj. Nes aš Anglijoj, pavyzdžiui, namuose buvo kai kurių žodžių nesupratau, tai angliškai pasakydavau, bet visus kitus suprasdavau lengvesnius kažkokius žodžius. Rašyti nemokėjau. Lengviausia buvo kalbėti, o sunkiausia buvo išmokti taisykles visokias, raides rašyti, ten, sujungti (interviu su 6 kl. mokiniu, prieš 3 metus grįžusiu iš Anglijos).

Asmeninis santykis su lietuvių kalba, kaip savo kalbinės tapatybės dalimi, formuojasi perimant kalbą, įgundant ją vartoti laisvai ir spontaniškai. Anketų ir klausimyno duomenys, interviu su mokiniais ir jų mokytojais medžiaga atskleidžia, kad didelei daliai vaikų, net ir grįžusių į Lietuvą prieš kelerius ir daugiau metų, lietuvių kalba nėra pirma kalba, kuriai jie teiktų pirmumą kitų kalbų atžvilgiu, ji dažniausiai nėra laikoma sava prigimtine kalba.

3.1.5. Kalbinės nuostatos. Apibendrinimas

Tyrimo duomenys apie grįžusių iš užsienio mokinių kalbines nuostatas dėl lietuvių kalbos socialinės vertės, lietuvių kalbos, kaip individualios, etninės tapatybės dalies, atskleidžia labiau pragmatinį grįžusių mokinių santykį su lietuvių kalba. Iš visų tirtų kalbinių nuostatų aspektų dauguma grįžusiųjų vertina lietuvių kalbą kaip komunikacijos įrankį (65 proc.) ir jos reikšmę aukštesniam socialiniam statusui (58 proc.). Mažiau nei pusė (44 proc.) mokinių nurodo emocinį ryšį su lietuvių kalba, vertina ją kaip savo tapatybės dalį. Kalbinės tapatybės daugialypiškumą patvirtina ir duomenys, kad daliai mokinių, grįžusių į Lietuvą prieš trejus ir daugiau metų, lietuvių kalba tebėra antroji kalba, nors anketose didžioji dalis yra nurodę namuose kalbantys lietuviškai (žr. 36 pav.).

Paaiškėjo akivaizdus polinkis: aukštesniųjų klasių mokiniai linkę mažiau vertinti lietuvių kalbos reikšmę nei žemesniųjų klasių mokiniai. Tik komunikacijos aspektu požiūris į kalbą labiau priklauso nuo kalbos mokėjimo lygio: kalbos nemokantys mokiniai kalbos mokėjimo reikšmę komunikacijos reikmėms linkę vertinti labiau nei įprastose klasėse besimokantys jų bendraamžiai.

Palyginus tyrimo duomenis grįžusių iš užsienio ir Lietuvoje augusių mokinių grupėse, galima daryti išvadą, kad grįžusių iš užsienio mokinių nuostatos dėl lietuvių kalbos visais tirtais aspektais yra silpnesnės nei mokinių, visą laiką gyvenusių Lietuvoje. Nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių nuostatos dėl lietuvių kalbos pragmatiniu, emocinio ryšio su kalba, tapatybės savivokos aspektais vertinamos panašiai (atitinkamai 71 proc., 72 proc., 71 proc.). Galima daryti išvadą, kad grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių rezultatai labai skiriasi – socialinę kalbos vertę ir emocinį, tapatybinį ryšį su lietuvių kalba pabrėžia didžioji dalis nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių, neišskirdami vieno labiau vertinamo aspekto.

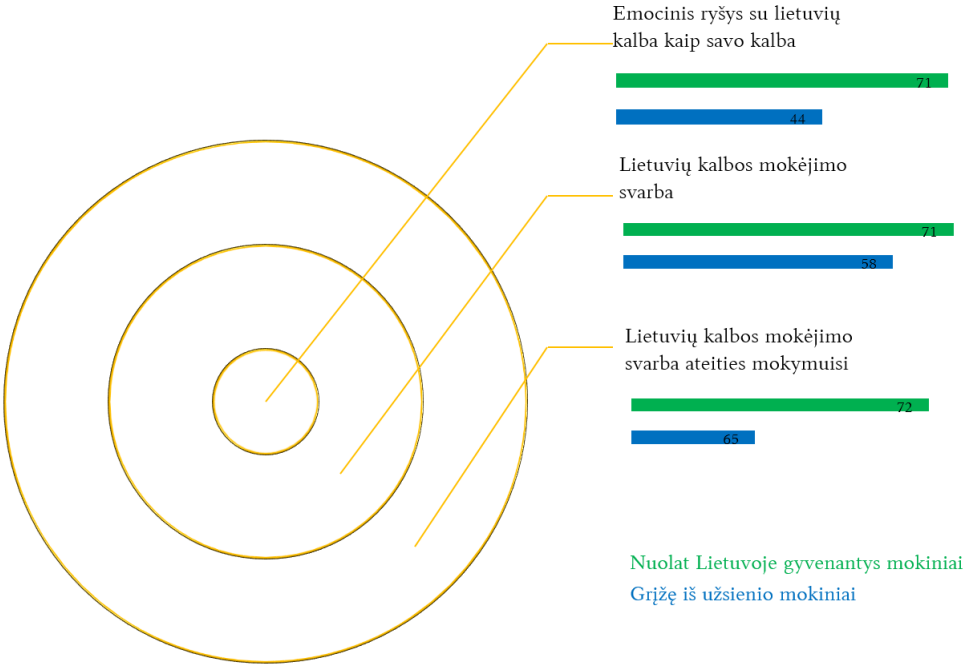

36 pav. Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių kalbinės nuostatos, proc.

> Visa mano gyvenimą mokiausi Anglų kalbą, ir kai aš atskridau į Lietuvą man buvo labai kitaip. Sunkų mokitis, sunku apsigyventi, tiesiog viskas kitaip buvo ir man labai sunku. Dabar aš jau mokiausi 7-2 metų ir kol kas biške geriau. Aš galiu eiti į pardatuves ir nusipirkti, geriau kalbu kalbą (rašinys 7 kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Anglijos).

3.2. Lietuvių kalbos mokymasis

Į Lietuvą iš užsienio gyventi sugrįžę mokiniai patiria įvairių mokymo ir mokymosi problemų, kurioms spręsti reikalingi saviti sprendimo būdai. Rašant apie mokinių namų kalbinę aplinką (žr. 2.4 poskyrį) atkreiptas dėmesys į įvairias kalbinės integracijos ir kitas priežastis, lemiančias lietuvių kalbos mokėjimo, mokymosi ir mokymo sunkumus bei turinčias įtakos ir kalbos vartojimo ribotumui.

Nors grįžusių iš užsienio mokinių integracija sulaukia vis daugiau tyrimų ir visuomenės dėmesio, tačiau iki šiol beveik nenagrinėtas kalbinės integracijos dėmuo – kalbos mokėjimo ir mokymosi ryšys. Didžioji dalis tyrimų skirta emigrantų lituanistinio ugdymo situacijai išnagrinėti ir aprašyti, įtraukiant ir tėvus (šeimą), ir visuomenę (Bagdonavičienė 2008; Bagdonavičienė ir kt. 2013; Celešiūtė ir kt. 2008; Gruodytė ir kt. 2008; Kaminskienė ir kt. 2014). Pastebima, kad tėvai, planuojantys grįžti į Lietuvą, skiria daugiau dėmesio lietuvių kalbos mokymui: „Lietuvių kalbos mokėjimas ir vartojimas daugelio imigrantų suvokiamas kaip pagrindinis lietuviškumo raišką ir tęstinumą imigracijoje apibūdinantis lietuvių identiteto elementas, kurio atsisakymas reiškia nutautėjimą“ (Šutinienė 2009: 312). Nagrinėta, kaip užsienio kalbų mokymasis lemia mokinių požiūrį į lietuvių kalbą, kokios sąsajos tarp šių veiksnių ir požiūrio į lietuvių kalbos pamokas. Iš pateiktų rezultatų matyti, kad „vaikų požiūris į lietuvių kalbą yra labiausiai susijęs su <...> vaiko pomėgiu skaityti, rašyti ir kalbėti <...>; vaikai, mėgstantys šią veiklą, dažniausiai teigia, kad

lietuvių kalbos pamokos jiems patinka“ (Dabašinskienė ir kt. 2011: 143). Atliktuose tyrimuose pabrėžiama mokinių nuostatų ir motyvacijos mokytis svarba. Daug dėmesio skiriama kitos (paprastai antrosios) kalbos mokymuisi. Pripažįstama, kad kalbos mokymosi sėkmę lemia motyvacija, susijusi su kalbinėmis nuostatomis, mokymosi aplinka (Ushioda 2013; Dörnei 2014). Naujausiuose tyrimuose pristatomi motyvacijos mokytis ir nuostatų dėl lietuvių kalbos modeliai, nurodoma, kad „[T]eigiamos nuostatos lietuvių kalbos, lietuvių, Lietuvos ir savo tapatybės atžvilgiu daro įtaką motyvacijai, o ši lemia geresnę kalbos mokėjimo kokybę“ (Vilkienė ir kt. 2019: 63).

Šio studijos poskyrio tikslas – išsiaiškinti dabartinę lietuvių kalbos mokymo(si) situaciją, nustatyti esminius lietuvių kalbos mokymosi motyvacijos veiksnius, atskleisti, kaip grįžę iš užsienio mokiniai vertina lietuvių kalbos ir užsienio kalbos žinias, palyginti, kaip jiems sekasi mokytis lietuvių kalbos ir užsienio kalbos, panagrinėti, koks mokinių požiūris į šias pamokas, kaip mokinių kalbos vertinimas siejasi su šių pamokų mėgimu ir atvirkščiai. Siekiant įvertinti esminius grįžusių iš užsienio mokinių kalbų mokėjimo ir mokymo apsektus, duomenys palyginti ir su nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių duomenimis – skirtumai ir panašumai parodo pagrindinius tiriamų dalykų bruožus.

3.2.1. Mokytojų patirtys dėl lietuvių kalbos mokymo(si)

Rašant apie grįžusių iš užsienio mokinių integraciją svarbu pabrėžti Lietuvos švietimo sistemos gebėjimą greitai reaguoti ir atliepti šių vaikų poreikius (kurie, kaip jau ne kartą šioje studijoje minėta, yra unikalūs ir individualūs), pradedant nuo socialinio saugumo ir baigiant kalbine integracija, kuri ne tik lemia lietuvių kalbos mokėjimą, lietuvių kalbos pamokų mėgimą, bet ir yra susijusi su visais mokomaisiais dalykais.

Lietuvos mokyklos dirba pagal vienodas ugdymo programas, žinoma, kad Lietuvos ir užsienio ugdymo programos labai skiriasi. Tyrimų dėl grįžusių iš užsienio vaikų kalbinės integracijos beveik nėra, dažniausiai tiriami užsienyje gyvenančių mokinių lituanistinio ugdymo ypatumai. Akivaizdu, kad labai didėjantis iš užsienio grįžusių mokinių skaičius Lietuvos mokytojams yra tikras iššūkis, juk visuotinai pripažįstama, kad grįžusiam vaikui reikia individualaus priėjimo (Ruškus 2008: 242). Apie grįžimo į Lietuvą priežastis jau rašyta, kad ir kokios jos būtų, dalis tėvų, esant galimybei, vaikus „leidžia į lituanistines mokyklas arba patys savarankiškai moko“ (Budginaitė, Mašidlauskaitė 2015: 108)

Lietuvoje atlikta bendrojo pobūdžio tyrimų dėl grįžusių vaikų integracijos, sunkumų ir pan. 2018 m. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos iniciatyva buvo atliktas tyrimas dėl išvykusių į užsienį asmenų nuotolinio mokymosi Lietuvos mokyklose ir tokio mokymo galimybių (ŠMSM 2018), taip pat nagrinėtos su vaikais į Lietuvą grįžusių migrantų ir su jų vaikais dirbančių mokytojų patirtys (Budginaitė, Mašidlauskaitė 2015: 94). Šiame tyrime aprašomos pagrindinės grįžimo priežastys, ugdymo įstaigų pasirinkimas ir pan.

Atliekant tyrimą, buvo apklausti ir mokytojai, dirbantys su iš užsienio grįžusiais mokiniais (žr. 2 priedą). Šiame studijos poskyryje aptariamos mokytojų patirtys, daugiausia dėmesio skiriant kalbinei integracijai. Mokytojų buvo klausiama, kokių lietuvių kalbos mokymo sunkumų kyla ir kaip jie juos sprendžia, kai klasėje yra grįžusių iš užsienio skirtingų lietuvių kalbos mokėjimo lygių mokinių. Lietuvoje dirbama pagal vieną ugdymo programą, tačiau mokytojų patirtys yra tiek skirtingos, kiek skirtingi yra ir patys iš užsienio grįžę mokiniai.

Bendroji informacija. Didžioji dalis grįžusių iš užsienio mokinių, mokytojų duomenimis, nelankė lituanistinių mokyklėlių užsienyje. Kalbinti mokytojai minėjo, kad su iš užsienio grįžusiais vaikais dažniausiai dirba vieni, be mokytojo padėjėjo, nors visuotinai pripažįstama, kad pagalbos mokytojui reikėtų. Mokytojai pabrėžia, kad dirbant su individualių

poreikių vaikais ne visada pavyksta kokybiškai suderinti darbą klasėje su kitais mokiniais. Tam labai praverstų mokytojų padėjėjai.

> Kai aš pradėjau dirbt, labai daug dėmesio jiems skyriau, bet pamačiau, kad klasė sėda iškart, nes jie aktyvūs – nori bendraut, nori dalyvaut. Jiem reikalinga mokytoja. Dabar pas mane atvirkščiai – jie [grįžę] gauna papildomas užduotis žymiai lengvesnes, sakykim, jei mes mokomės daiktavardį, jiems duodam išrinkti daiktavardį pagal paveikslėlius, o dirbu su visa klase. Tai būtų labai gerai, kad būtų kažkas šalia jų – padėtų dirbti, nes tikrai labai sudėtinga (interviu su mokytoja, dirbančia su prieš 1–3 metus grįžusiais mokiniais).

Iš mokytojų klausimynų paaiškėjo, kad tik nedidelėje dalyje mokyklų grįžusiems iš užsienio mokiniams yra skiriamos papildomos lietuvių kalbos pamokos[23], kiti mokosi išlyginamosiose klasėse. Dauguma šiame tyrime dalyvavusių mokinių (jeigu nesimoko pagal išlyginamosios klasės programą) mokosi pagal Bendruosius ugdymo planus ir programas. Svarbu, kad mokytojai, suprasdami sudėtingą situaciją, patys vaikus konsultuoja papildomai.

Pabrėžtina, kad papildomos pamokos ir konsultacijos skiriamos tikrai ne visiems grįžusiems iš užsienio mokiniams. Didžiąja dalimi tai priklauso nuo mokyklos, bet atsakomybė yra ir tėvų. Atsakingi tėvai patys kalba, tariasi su mokytojais dėl papildomų pamokų, kaip sustiprinti mokinių lietuvių kalbos žinias ir taip jiems padėti lengviau adaptuotis mokykloje. Suprantama, kad iš užsienio grįžusiems vaikams turėtų būti visada teikiamos papildomos lietuvių kalbos pamokos ar konsultacijos, ir tai turėtų būti ir ugdymo įstaigų, ir tėvų atsakomybė bei siekiamybė.

Apie lietuvių kalbos mokymą. Mokytojų prašyta nurodyti, su kokiomis problemomis jie susiduria mokydami grįžusius iš užsienio mokinius. Tarp pagrindinių problemų įvardijami kultūriniai skirtumai, pavyzdžiui, vienas iš paprasčiausių, atrodytų, yra ir asmenų *tu*, *jūs* skyrimas, mokytojai pabrėžia, kad mokiniai sunkiai adaptuojasi prie naujos kultūros, naujų reikalavimų ir pan. Daug problemų kyla ir dėl skurdaus mokinių žodyno, jiems sunku suprasti atskirus žodžius, tekstą, derinti žodžių galūnes, taisyklingai kirčiuoti. Paklausti, kas mokiniams mokantis lietuvių

[23] Plg. rašoma, kad atlikti tyrimai rodo, jog „80 proc. mokyklų moko arba yra pasirengusios mokyti lietuvių kalbos papildomai, individualiai“ (Kaminskas 2020: 5).

kalbos lengviausia, mokytojai nurodo, kad tos pamokos, kuriose mažai reikia kalbėti lietuviškai, kur nereikia pasakoti, taip pat pabrėžia, kad mokiniams yra sunku išmokti dvibalsių rašybą, tarti priebalsius *š*, *ž*, *č*. Mokiniams lengviau suprantama paprasta buitinė lietuvių kalba, kuria, matyt, jie su tėvais namie ir kalba. Kaip sunkiausius dalykus, besimokant lietuvių kalbos, mokytojai nurodo gramatikos, jos taisyklių, mokymą, taip pat teksto suvokimo užduotis, žodyno, tarties mokymąsi.

Mokytojai sutaria, kad grįžusiems vaikams reikia nuolatinės individualios pagalbos, šeimos palaikymo ir įvertinimo. Patys mokytojai savo poreikius apibrėžia labai aiškiai: reikalinga pritaikyta metodinė medžiaga, trūksta patrauklių užduočių, aiškių rekomendacijų, kaip mokyti iš užsienio grįžusius vaikus, taip pat nėra tam skirtų vadovėlių.

> Trūksta papildomų lietuvių kalbos pamokų. Nėra programos, kaip mokyti iš užsienio grįžusį, trūksta vadovėlių, kurie būtų pritaikyti mokyti užsienietį. Nėra išlyginamosios grupės, mokinys mokosi kartu su kitais (A1; klausimyno atsakymai).
> Reikia daugiau galimybių individualiam darbui (A5; klausimyno atsakymai).
> Mokausi anglų kalbą VDU. Labai pagelbėtų kartu dirbantis specialusis pedagogas, psichologas, reikėtų kursų apie multilingvistiką, tokių vaikų mokymo metodikos (A3; klausimyno atsakymai).

Pabrėžiama ir psichologinės atmosferos svarba, mokytojo savybės, kurių prireikia dirbant su grįžusiais mokiniais, ko reikia, kad tokie vaikai ne tik gerai prisitaikytų aplinkoje, bet ir galėtų gerai mokytis:

> Paprastai trūksta motyvacijos pradžioje, reikia laiko mokinio psichologiniam nusiteikimui (A7; klausimyno atsakymai; mokytoja dirba su prieš 1–3 metus grįžusiais mokiniais).
> Labai reikia mokytojo kantrumo, supratimo (A2; klausimyno atsakymai).
> Labiausiai reikia individualaus dėmesio (A11; klausimyno atsakymai).
> Kai kurie vaikai pradžioje jaučia baimę, nepasitikėjimą. Į juos reikia labiau atkreipti dėmesį, visokeriopai pagelbėti ir mokymosi, ir socialinėje veikloje (A8; klausimyno atsakymai).
> Kai dirbu su juo tą valandą, ieškau naujų metodų. Visiškai jis nekalbėjo lietuviškai. Suprato, nes mama lietuvė, bet nekalbėjo. Šiems vaikams būtina daugiau individualių pamokų. Jisai gabus vaikas. Matematikoje skaičiuoja, su visais vaikais (interviu su pradinių klasių mokytoja, dirbančia su prieš 1–3 metus grįžusiais mokiniais).

Mokytojai darbą su grįžusiais mokiniais priima kaip savo iššūkį ir patys ieško informacijos, tobulinasi, kaip mokyti tokius vaikus, kaip parodyti ir ugdyti esminius vertybinius dalykus ir pan.:

> Nesusiduriu su jokiomis problemomis, šią mokinę priimu kaip iššūkį sau, galimybę tobulėti kaip mokytojai, praturtinti pamokas mergaitės, grįžusios iš užsienio, patirtimi (A15; klausimyno atsakymai).
> Įdomu dirbti su mokiniais, atvykusiais iš kitų šalių (A3; klausimyno atsakymai).
> Visada džiaugiuosi, nes puikūs iš užsienio grįžusių mokinių mokytojai ir psichologai būna patys mokiniai. Tačiau tais atvejais, kai mokinys kalba angliškai, visa klasė ima kalbėti su juo angliškai, ypatingai jaunesnio amžiaus vaikai. Suprantu, kad atvykus didesniam skaičiui tokių mokinių turėtume aptarti naujus susitarimus ir skiepyti savo vaikams mintį, kad mes esame savo šalies šeimininkai ir privalome gerinti savo šalies kalbą, ją vartoti ir padėti išmokti kalbėti lietuviškai tiems, kas nutarė gyventi Lietuvoje (A9; klausimyno atsakymai).

Interviu su mokytojais ir pusiau struktūruoto interviu rezultatai rodo tas problemas ir iššūkius, kuriuos Lietuvos mokytojai priima kaip duotybę ir patys galvoja, kaip susiklosčiusioje situacijoje elgtis. Tik įvertinęs kiekvieno vaiko lietuvių kalbos žinių lygį, tėvų nuostatas, mokyklos galimybes, psichologinę ir socialinę mokinio aplinką ir pan. mokytojas, kiek tai nuo jo vieno priklauso, gali priimti vieną ar kitą sprendimą dėl tolesnio grįžusio mokinio lietuvių kalbos mokymo.

3.2.2. Motyvacija mokytis lietuvių kalbos

Visuotinai pripažįstama, kad vienas iš didžiausių sunkumų, su kuriuo susiduria grįžę iš užsienio mokiniai, yra lietuvių kalbos mokėjimo trūkumas, susiduriama su tarties, rašybos, kalbos supratimo problemomis, atsiliepiančiomis per visų mokomųjų dalykų pamokas. Nesuprantami dalykai ne tik silpnina mokinių pasitikėjimą savimi, bet yra ir nepaprastai svarbus veiksnys, galintis menkinti ir mokymosi motyvaciją.

Mokinių buvo prašyta atsakyti į teiginį, ar lietuvių kalba jiems yra sunki, ar sunku lietuviškai gerai kalbėti ir rašyti. Kaip pasiskirsto mokinių atsakymai, matyti 37 pav.

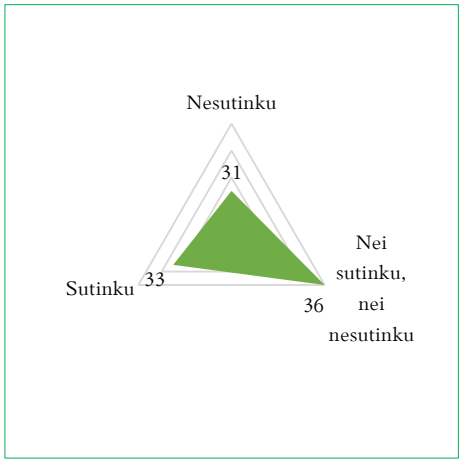

37 pav. Atsakymai į teiginį
Lietuvių kalba yra sunki, man sunku gerai kalbėti ir rašyti, proc.

Rezultatai rodo, kad atsakymai pasiskirsto apylygiai: kiek daugiau nei trečdalis mokinių (33 proc.) mano, kad lietuvių kalba yra sunki, dar daugiau mokinių (36 proc.) neturi aiškios nuomonės šiuo klausimu: su teiginiu *nei sutinka, nei nesutinka*, ir trečdalis mokinių (31 proc.) mano, kad lietuvių kalba nėra sunki. Tokie mokinių atsakymai parodo, kad ir koks neaiškus ar sunkus būtų kalbinės integracijos procesas pradžioje, tai negrįžtamai neveikia mokinių motyvacijos mokytis lietuvių kalbos ir po kurio laiko situacija gerėja. Viskas tuo ir pasakyta – jeigu vaikas tik nori, turi motyvacijos, tai ir išmoks kalbą.

> Sunkų mokitis, sunku apsigyventi, tiesiog viskas kitaip buvo ir man labai sunku. Dabar aš jau mokiausi 7-2 metų ir kol kas biške geriau. Aš galiu eiti į pardatuves ir nusipirkti, geriau kalbu kalbą. Kartais yra sunkuma, bet kol kas man labai linksmiai ir gerai (rašinys 7 kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Anglijos).
> Lietuvų kalbą yra sunku bet aš dar noriu išmokti. <...> Lietuviškai yra sunku bet jiegu tu nori išmokti yra labai lengva (rašinys išlyginamosios kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Irano).

Mokytojai taip pat labai aiškiai išskyrė bendruosius lietuvių kalbos mokymosi dalykus, kuriuos grįžusiems iš užsienio vaikams yra sunkiausia išmokti. Mokinių atsakymai tik patvirtina mokytojų matymą.

> Anglijoje gyvenau 10 metų, gimiau Anglijoje. Grįžau į trečios klasės pabaigą. Lengviausia buvo kalbėti, o sunkiausia buvo išmokti taisykles visokias, raides rašyti, ten, sujungti. <...> Ir linksniuoti labai sunku. Kad lėčiau visą procesą darytų. Dabar reikia labai greitai susigaudyti. Lietuvių daugiau reikėtų. Viską reikėtų pamažu ir labai aiškiai išmokyti. Ten Anglijoj viskas lengviau būdavo (interviu su 6 kl. mokiniu, prieš 3 metus grįžusiu iš Anglijos).

Ne mažiau nei mokinių pasirengimas mokytis yra svarbi ir jų motyvacija mokytis. Paprastai skiriama vidinė (noras sužinoti apie šalį, kultūrą, tradicijas; noras skaityti literatūrą originalo kalba; profesijos pasirinkimas) ir išorinė (priklauso nuo mokytojo, mokinių grupės, tėvų, aplinkos) motyvacija (Ramonienė ir kt. 2012: 135).

Grįžusiems iš užsienio mokiniams mokytis lietuvių kalbos svarbesnė yra vidinė motyvacija – motyvuoti mokiniai mieliau mokosi lietuvių kalbos, nes tai jiems yra ir įdomu, ir malonu tai daryti. Mokiniai pažymi, kad jiems patinka mokytis Lietuvoje, kad įdomu mokytis ir lietuvių kalbos, jie pripažįsta, jog šios kalbos mokymasis iš pradžių jiems atrodė tarsi nuotykis.

> Mano įdomiausi nuotikis buvo kai aš atskridau į Lietuvą. Visa mano gyvenimą mokiausi Anglų kalbą, ir kai aš atskridau į Lietuvą man buvo labai kitaip (rašinys 7 kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Anglijos).
> Šis metus aš darau labai daug įdomų nuotykių. Bet aš manau kad įdomiausias nuotykis buvo išmokti lietuvių kalbą, nes nauja kalba, nauja gyvenima, nauja aš (rašinys išlyginamosios kl. mokinės, prieš 2 metus grįžusios iš Ukrainos).

Vienas iš geriausių būdų išsiaiškinti, kas, kokios priežastys daugiausia lemia norą mokytis lietuvių kalbos, kas juos motyvuoja, yra paklausti pačių mokinių, iš jų atsakymų sužinoti pagrindinius veiksnius, turinčius įtakos jų motyvacijai. Mokiniams ir patiems yra labai svarbu suprasti, dėl ko jie mokosi šios kalbos, kam to reikia, argumentuotai ir aiškiai jie priežastis nurodo

rašto darbuose ar interviu. Viena iš dažnesnių priežasčių, kodėl jie turi mokėti lietuvių kalbą, – jeigu gyvenu Lietuvoje, turiu mokėti lietuviškai, lietuvių kalba svarbi:

> <...> studijuoju lietuvių kalba todel Aš Gyvenu čia (rašinys išlyginamosios kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Italijos).
> Aš dar stengsiu pasimokyti ir geriau dirbti, nes Lietuvių kalbai yra labai svarbi ir reikia mokėti (rašinys 7 kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Anglijos).

Suprantant Lietuvos, tos šalies, kurioje šiuo metu gyvenama, kalbos mokėjimo reikšmę, ne mažiau svarbus ir mokinio santykis su Lietuva, kaip jis jaučiasi gyvendamas joje.

> Aš mokosu Lietuvos mokykloje. Man patinka čia (rašinys išlyginamosios kl. mokinio, prieš metus grįžusio iš Rusijos).
> Į Lietuvą aš atvikau prieš 3 metus, iškart kai atvažiuojau pagalvau, kad nekada ne išmoksiu šitą kalbą, bet išmokau ir galiu visiškai normaliai kalbėti. Šiaip pati Lietuva man patinka, nes labai gražu čia (rašinys 8 kl. mokinio, prieš 3 metus grįžusio iš Ukrainos).
> Man patinka Lietuva ir Lietuvių kalba, bet kartais man sunkų (rašinys išlyginamosios kl. mokinio, prieš 9 mėn. grįžusio iš Rusijos).

Lietuvių kalbos mokėjimo svarba neatsiejama nuo noro įgyti gerą išsilavinimą, vėliau įstoti į geresnę mokyklą ar universitetą.

> Ispanijoje augau ilgai, ten tikrai gera, lankiau darželį, o po to tėvai leido privačiai, kad mokinčiausi lietuvių kalbos, užsienio, matematikos, visų pagrindų, kad ateityje įgyčiau gera išsilavinimą (rašinys 3 kl. mokinės, prieš 6 mėn. grįžusios iš Ispanijos).

Šį teiginį akivaizdžiai patvirtina ir mokinių klausimyno duomenys. Mokinių buvo klausta, ar, norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą (žr. 38 pav.)

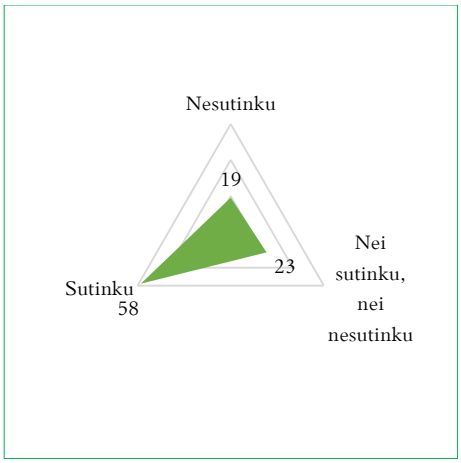

38 pav. Atsakymai į teiginį
Norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą, proc.

Kaip matyti, šiam teiginiui pritaria daugiau kaip pusė (58 proc.) mokinių. Tai rodo, kad mokiniai lietuvių kalbos mokėjimą sieja su geru išsilavinimu, supranta, kad, norint toliau mokytis Lietuvoje, reikia kuo geriau mokėti lietuvių kalbą.

> Dabar dar vis blogai kirčiuoju ir gimines nustatau ne taip, bet kalbu nors. <...> Kiti pasako. Aš pats tai nepastebiu. Klasiokai nieko nesako, bet mama kartais. Jeigu netaisyklingai kalbėsiu, nu tada gali nesisekti kitose pamokose, gimnazijoj. Ir šiaip, kad žmonės nežiūrėtų į mane keistai, kad ne taip kalbu (interviu su 8 kl. mokiniu, prieš 5 metus grįžusiu iš Airijos).

Rašydami ir kalbėdami apie lietuvių kalbos mokymąsi ir mokytojai, ir mokiniai pabrėžia ne tik lietuvių kalbos pamokų svarbą mokantis kalbos, bet ir papildomą mokymąsi. Viena iš papildomo (nesąmoningo) mokymosi priemonių – bendravimas su draugais lietuviškai.

> Aš esu Emilis. Aš jau 2 metus gyvenu Lietuvoje. Mano mama ir sesuo gyvena Anglioje. Aš gyvenu su seneliais Lietuvoje. Man čia mokytis patinka. Čia turiu daug draugų. Jie man padeda mokytis lietuvių kalbos, su manim zaidžia padeda atlikti uzduotis. Lietuvoje man patinka (rašinys 4 kl. mokinio, prieš 2 metus grįžusio iš Anglijos).
> O daugiau lietuvių tiesiog palikdavo mane po pamokų ir man padėdavo (interviu su 8 kl. mokiniu, prieš 5 metus grįžusiu iš Airijos).

Mokiniai patys kalba apie kultūrinius skirtumus, kuriuos jie patiria sugrįžę į Lietuvą. Tie kultūriniai skirtumai dažnai būna persipynę ir su kalbos dalykais, kai reikia suprasti mįsles,

įvairius pasakymus, suvokti tekstus. Vienas iš ryškesnių kultūrinių dalykų – tai įvardžių *tu, jūs* vartosena, kuri kitokia anglakalbėse šalyse.

> Netgi į žmones kreipdavausi tipo taip nedraugiškai ten. Mokytojai reikėdavo sakyti Jūs, o aš sakydavau tu. Nes Airijoj tenai nėra, draugiškai visąlaik *you* (interviu su 8 kl. mokiniu, prieš 5 metus grįžusiu iš Airijos).
> Yra lengva [lietuviškai] šnekėt, bet aš turiu galūnę, kurią noriu sakyt š gale, o dažniausiai nesakau s gale visiškai. Turiu tokį akcentą. Nu vis tiek supranta, ką aš kalbu, ir tuo džiaugiuos (interviu su 6 kl. mokiniu, prieš 5 metus grįžusiu iš Danijos).

Grįžusių iš užsienio mokinių santykis su užsienio kalba ir jos mokėjimas yra nulemtas susiklosčiusių aplinkybių – gyvenimo kitoje šalyje. Patys mokiniai pabrėžia, kad jiems sekasi anglų kalba, kad jiems ji patinka:

> Aš turiu labai dauk hobi pešti, šokti, dainoti, dar mekstu gimnastika, hip-hop ir mokosiu Anglu kalba. nu čia ira irgi mano svajonė (rašinys išlyginamosios kl. mokinio, prieš 2 metus grįžusio iš Kazachstano).
> [Autorių pastaba: nubraukta]: Įprastai kalbu angliškai. Man nepatinka skaityti knygas, labai nemėgstu Anglų kalbos, prancūzų kalbos ir Lietuvių kalbos pamokų. Mėgstu biologiją, istoriją ir fiziką. Domiuosi istorija (rašinys 7 kl. mokinio, prieš 6 metus grįžusio iš Ispanijos).

Interviu metu ir pildant klausimyną buvo įdomu paklausti grįžusių iš užsienio mokinių (ypač tų, kurie prieš išvykdami gyveno Lietuvoje), kuria kalba jiems lengviausia išreikšti savo jausmus (žr. 39 pav.). Ta vidinė kalba, neveikiama ir nekontroliuojama išorinių aplinkybių, dažnai parodo giluminį kalbos pagrindą.

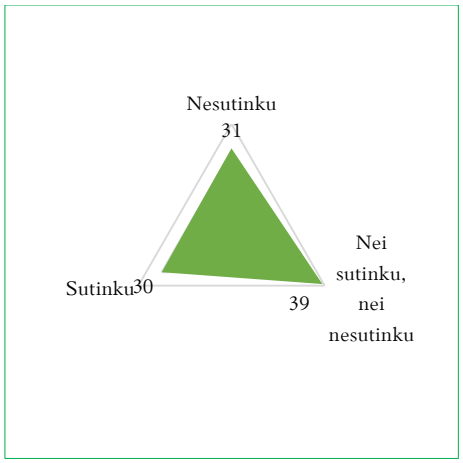

39 pav. Atsakymai į teiginį
Tai, ką galvoju ir jaučiu, geriausiai galiu pasakyti tik lietuvių kalba, proc.

Gauti rezultatai rodo, didžioji dalis mokinių (39 proc.) neturi nuomonės šiuo klausimu, apylygė dalis mokinių – apie trečdalis – tam teiginiui pritaria, tiek pat su šiuo teiginiu nesutinka. Vadinasi, grįžusių iš užsienio mokinių pamatinė vidinė kalba dažnai yra ne viena. Daugiakalbių vaikų mąstymui ir jo raiškai įtakos turi visos jo vartojamos kalbos. Šiam teiginiui pritarantys mokiniai yra gimę Lietuvoje, kurį laiką čia ir gyvenę, vėliau išvykę ir grįžę į Lietuvą. Pirmosios prigimtinės kalbos įtaka mokinių kalbos raidai turi didžiulę reikšmę.

Kaip matyti, mokinių motyvacija mokytis lietuvių kalbos tiesiogiai priklauso nuo mokinių kalbinių nuostatų (apie tai plačiau žr. 2.3 poskyryje), nuo jų požiūrio į Lietuvą, nuo noro būti išsilavinusiam.

Mokytojai nurodydami, kas galėtų stiprinti mokinių motyvaciją, be vidinių motyvacijos stiprinimo priemonių, mini ir išorines, t. y. pagyrimus, paskatinimus.

> Nuolatinė mokytojo pagalba, skatinimas, teigiamas pažangos įvertinimas (A15; klausimyno atsakymai).
> Teigiamas mokytojos ir klasės draugų požiūris, teigiami pastiprinimai už pastangas, pasiekimus (A6; klausimyno atsakymai).
> Sukurta motyvacinė sistema, kelionės, išvykos (A12; klausimyno atsakymai).
> Pažangos, pastebėjimas, įvertinimas (A9; klausimyno atsakymai).
> Pagyrimas, teigiama vaikų reakcija, dėmesys (A10; klausimyno atsakymai).

Mokytojai pritaria, kad mokymosi svarbai didžiulę įtaką turi noras gyventi Lietuvoje, savo ateities matymas šioje šalyje.

> Noras gyventi Lietuvoje (A3; klausimyno atsakymai).
> Jeigu jis savo ateitį sies su Lietuva (A8; klausimyno atsakymai).

Pabrėžiama ir bendravimo svarba. Mokant kalbą yra gerokai lengviau pritapti visuomenėje, kurioje gyveni, yra smagiau, nes galima vienam kitą suprasti, daugiau bendrauti ir pan.

> Noras laisvai bendrauti su draugais, su mokytojais (A12; klausimyno atsakymai).
> Išoriniai dalykai stipriai papildo vidinę motyvaciją, tai ir įvairios pagyros, dovanos, pinigai ir kitos skatinimo priemonės (A11; klausimyno atsakymai).

Mokinių ir mokytojų duomenys aiškiai apibrėžia motyvacijos mokytis lietuvių kalbos svarbą. Iš jų atsakymų matyti, kad labiausiai kalbos mokymą veikia vidinė motyvacija, nors neatmetama ir išorinės motyvacijos svarba (žr. 40 pav.).

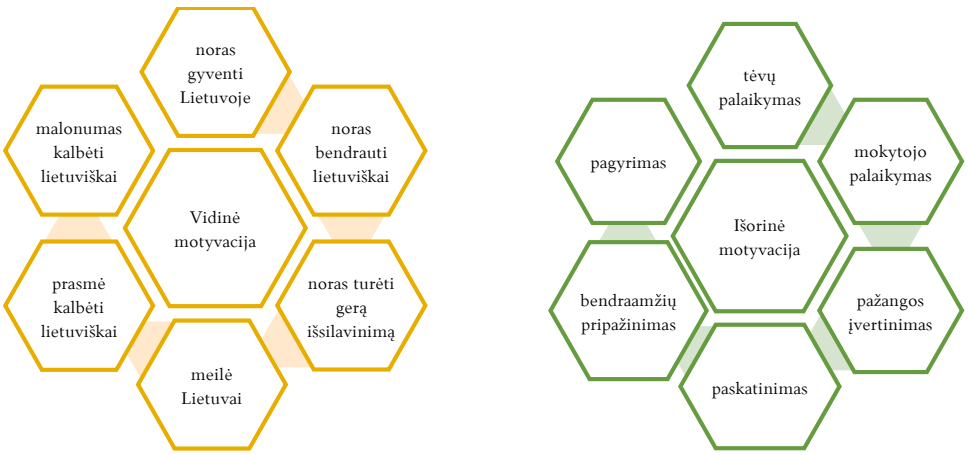

40 pav. Vidinės ir išorinės lietuvių kalbos mokymosi priežastys (remiantis mokinių ir mokytojų tyrimu)

Kaip rodo ir atlikti tyrimai, ir pačių mokinių duomenys, visuotinai pripažįstama kalbų mokymosi svarba. Patys mokiniai tiksliai įvardija pagrindinius rūpesčius ir problemas, su

kuriomis jie susiduria grįžę į Lietuvą. Lietuvių kalba jiems atrodo neįveikiamai sunki, bet supratus, kad jos įmanoma išmokti, kyla mokinių motyvacija. Tai tik dar kartą patvirtina, kad grįžusių iš užsienio mokinių dvikalbė arba daugiakalbė kalbinė aplinka (kalbų pasirinkimas ir vartojimas) yra sudėtingesnė. Kalbinės ir socialinės aplinkos integracijos sunkumai turi įtakos mokymuisi ne tik lietuvių kalbos, bet ir kitų mokomųjų dalykų. Galima tik įsivaizduoti, kaip vaikui gali sektis integruotis švietimo įstaigoje nemokant arba prastai mokant lietuvių kalbą, kaip suprasti dėstomo dalyko medžiagą ir pan.

Toliau studijoje nagrinėjama, kaip lietuvių kalbos ir užsienio kalbos mokėjimą vertina patys mokiniai, duomenys lyginami su nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių duomenimis, taip pat aprašomas kalbos pamokų mėgimo ir savo mokėjimo vertinimo ryšys.

3.2.3. Lietuvių kalbos mokėjimo vertinimas

Nagrinėjant gautus mokinių atsakymus siekta išsiaiškinti, kaip lietuvių kalbos mokėjimą vertina patys grįžę iš užsienio mokiniai. Jų buvo paprašyta balais nuo 1 iki 4 įvertinti, kaip jiems sekasi mokykloje mokytis lietuvių kalbos: 1 – *labai blogai*, 2 – *blogai*, 3 – *gerai*, 4 – *labai gerai*. Aukštesniųjų klasių mokiniai turėjo pabraukti, kokių pažymių (nuo 1 iki 10) jie gauna daugiausia. Visų mokinių pateikti duomenys subendrinti, 10–9 vertinant kaip *labai gerai* (4), 8–6 – kaip *gerai* (3), 5–4 – kaip *blogai* (2) ir 3–1 – kaip *labai blogai* (1).

Gauti rezultatai rodo (žr. 41 pav.), kad didžioji dalis – daugiau nei trečdalis (38 proc.) – mokinių savo lietuvių kalbos žinias įvertina 3 balais (*gerai*), beveik tiek pat jų (35 proc.) – 2 balais (*blogai*), vos daugiau nei penktadalis mokinių (21 proc.) nurodo, kad lietuvių kalbos mokėjimą vertina 4 balais (*labai gerai*), ir 3 balais (*labai blogai*) savo žinias vertina nedidelė dalis (6 proc.) mokinių. Akivaizdu, kad beveik vienodai didelė grįžusių iš užsienio mokinių dalis savo lietuvių

kalbos mokėjimą vertina *gerai* arba *blogai*, gauti rezultatai tik patvirtina anksčiau darytas išvadas, kad grįžusių mokinių kalba yra labai įvairi (nuo visai lietuviškai nekalbančių iki puikiai kalbančių), todėl ir šios kalbos mokėjimo vertinimo rezultatai yra tokie.

Vertinant duomenis atskirai pagal lytį pastebėta ryškesnių skirtumų: mergaitės kur kas dažniau nei berniukai (plg. mot. 50 proc., vyr. 31 proc.) savo žinias vertina 3 balais (*gerai*), didesnė dalis berniukų (plg. vyr. 38 proc., mot. 28 proc.) – 2 balais (*blogai*), apylygiai (vyr. 23 proc., mot. 19 proc.) – 4 balais (*labai gerai*) ir beveik trigubai daugiau berniukų (plg. vyr. 8 proc., mot. 3 proc.) nurodė, kad savo lietuvių kalbos mokėjimą vertina 1 balu (*labai blogai*). Mergaičių rezultatai skyrėsi nuo berniukų: jos žymiai geriau vertina savo lietuvių kalbos mokėjimą[24]. Atsakymai pagal lyčių skirtumus pateikti 42 pav.

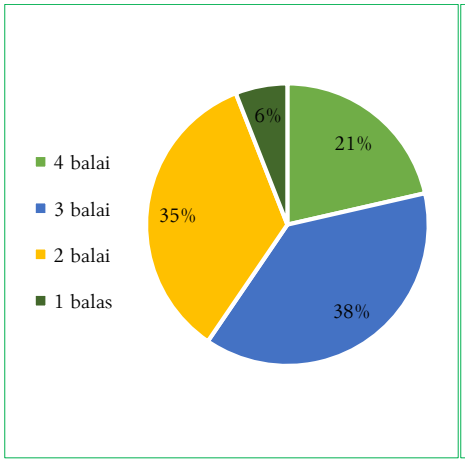

41 pav. Lietuvių kalbos mokymosi vertinimas, proc.

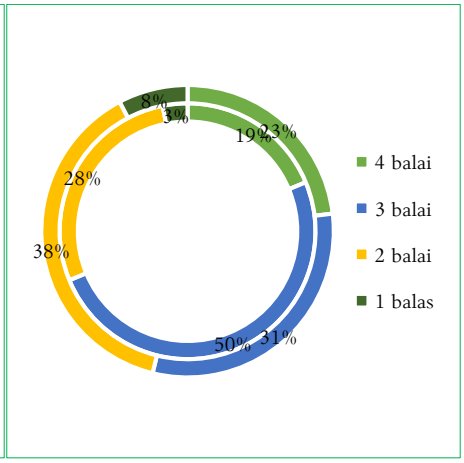

42 pav. Lietuvių kalbos mokymosi vertinimas pagal lytį, proc.

[24] Tarptautinio skaitymo gebėjimų tyrimo PIRLS (angl. *Progress in International Reading Literacy Study*) duomenimis, mergaičių skaitymo rezultatai yra tendencingai aukštesni nei berniukų – tai nepriklauso nuo šalies švietimo sistemos, ekonominio lygio ar geopolitinės padėties. Tai rodo mergaičių humanitarinių mokslų pranašumą prieš berniukus. Daugiau žr. https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/1708_5d641f21e1ee7b0c65ae191b13de90c2.pdf; https://www.nec.lt/failai/6566_OECD_PISA2015_Ataskaita.pdf).

Rezultatai rodo, kad geriausiai – *labai gerai* – savo lietuvių kalbos žinias vertina 4 klasės (63 proc.) mokiniai, dauguma (55 proc.) 5 klasės mokinių savo lietuvių kalbos mokėjimą vertina 3 balais (*gerai*), didžioji dalis 3, 6, 7 ir 8 klasių mokinių – 2 balais (*blogai*). Mokinių, manančių, kad lietuvių kalba sekasi *labai blogai*, visose klasėse yra mažiausiai (9–14 proc.). Išsamūs duomenys matyti 43 pav.

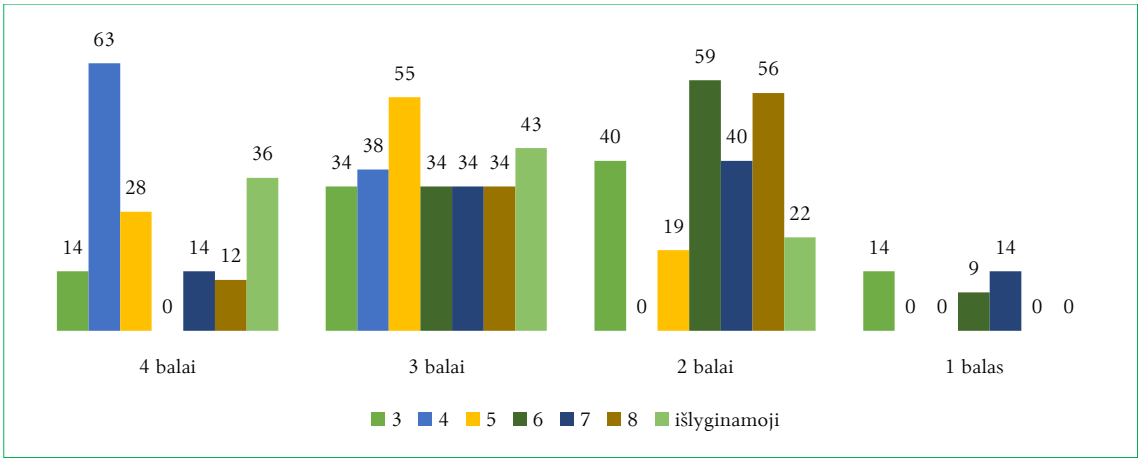

43 pav. Lietuvių kalbos mokymosi vertinimas pagal klases, proc.

Iš rezultatų matyti, kad vyresni mokiniai savo lietuvių kalbos mokėjimą vertina *gerai* arba *blogai*, bet esminių skirtumų, jog aukštesniųjų klasių mokiniai vertintų savo lietuvių kalbos mokėjimą prasčiau nei žemesniųjų klasių mokiniai, nepastebėta, matyt, grįžusių vaikų kalbos mokėjimo vertinimo rodikliai yra kiti: tiek žemesniosiose, tiek aukštesniosiose klasėse gali būti įvairaus lietuvių kalbos mokėjimo lygių mokinių.

Šiuos tyrimo duomenis pagrindžia grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių rezultatų palyginimas. Gauti rezultatai (žr. 44 pav.) parodo, kad lietuvių kalbos mokėjimo vertinimas sugrįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių skiriasi iš esmės. Beveik pusė (43 proc.) Lietuvoje besimokančių mokinių nurodo, kad jų lietuvių kalbos žinios yra *labai geros* (taip mano tik 18 proc. grįžusių mokinių). Kiti rezultatai panašesni: 32 proc. grįžusių ir 26 proc. Lietuvoje gyvenančių mokinių teigia, kad lietuvių kalbą moka *gerai*; 29 proc.

grįžusių ir 26 proc. Lietuvoje gyvenančių – *blogai*, o 5 proc. grįžusių ir 6 proc. Lietuvoje gyvenančių – *labai blogai*.

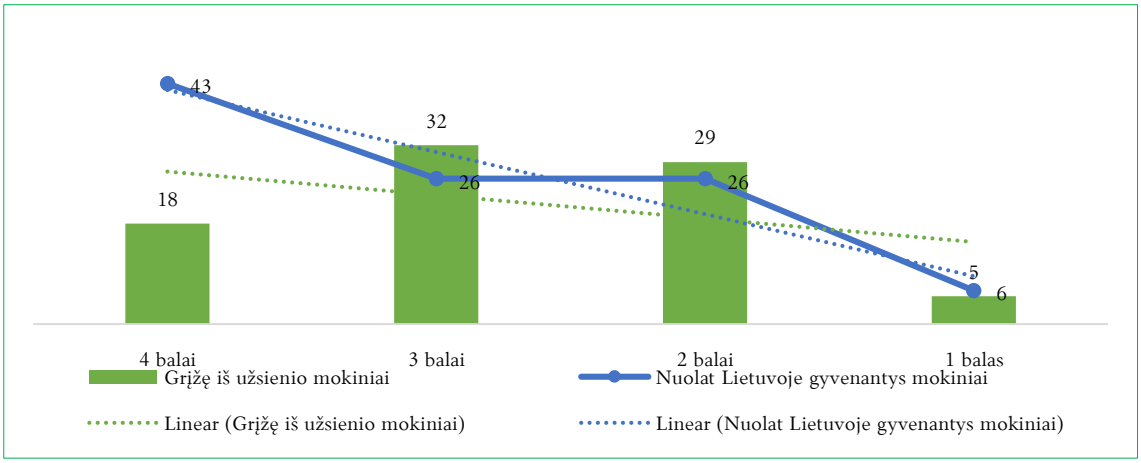

44 pav. Lietuvių kalbos mokėjimo vertinimas: grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lietuvių kalbos mokėjimo lyginimas, proc.

Kaip matyti, grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lietuvių kalbos mokėjimo vertinimas skiriasi – tai labiau priklauso ne nuo mokinių amžiaus ar lyties, bet nuo lietuvių kalbos mokėjimo; nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių kalbos žinių vertinimą lemia ir lytis, ir amžius: aukštesniųjų ir žemesniųjų klasių mergaitės bei žemesniųjų klasių berniukai dažniau nurodo, kad geriau moka lietuvių kalbą.

3.2.4. Grįžusių iš užsienio mokinių užsienio kalbos mokėjimo vertinimo lyginimas

Nagrinėjant skirtingų kalbų įtaką mokinių kalbai labai svarbu išsiaiškinti ir palyginti lietuvių kalbos mokėjimo vertinimą su užsienio kalbos mokėjimo vertinimu. Šiuo aspektu nagrinėjant gautus rezultatus siekiama parodyti, kaip grįžusiems iš užsienio mokiniams sekasi mokytis kitos kalbos, kaip gauti rezultatai lemia jų kasdienės kalbos pasirinkimą ir pan.

Gauti rezultatai rodo (žr. 45 pav.), kad daugiau kaip pusė (58 proc.) mokinių savo užsienio kalbos mokėjimą vertina 4 balais (*labai gerai*), daugiau nei trečdalis (35 proc.) – 3 balais (*gerai*) ir tik mažiau nei dešimtadalis (7 proc.) – 2 balais (*blogai*). Nė vienas mokinys savo žinių nevertina 1 balu (*labai blogai*). Taigi grįžę iš užsienio mokiniai užsienio kalbos mokėjimą vertina *labai gerai*. Tokiems rezultatams įtakos gali turėti ir tai, kad mokiniai, kurį laiką gyvenę užsienyje, labiau pasitiki savimi vertindami užsienio kalbos mokėjimą, jiems ji artimesnė, todėl ir gauti rezultatai tokie puikūs. Vertinant duomenis pagal lytį (žr. 46 pav.) taip pat nematyti ryškesnių skirtumų: daugiau kaip pusė mergaičių (59 proc.) ir berniukų (65 proc.) savo užsienio kalbos žinias vertina 4 balais (*labai gerai*), kiek daugiau nei trečdalis (38 proc.) mergaičių ir mažiau ne trečdalis berniukų (27 proc.) – 3 balais (*gerai*). Ir tik vertinant savo užsienio kalbos mokėjimą 2 balais rezultatai išsiskyrė pagal lytį: beveik trigubai daugiau berniukų (8 proc.) nei mergaičių (3 proc.) pažymėjo, kad jiems *blogai* sekasi mokytis užsienio kalbos.

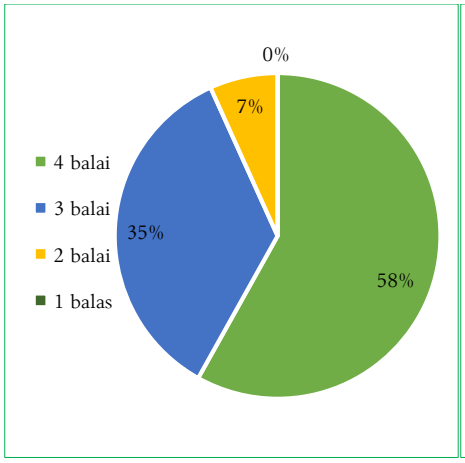

45 pav. Užsienio kalbos mokymosi vertinimas, proc.

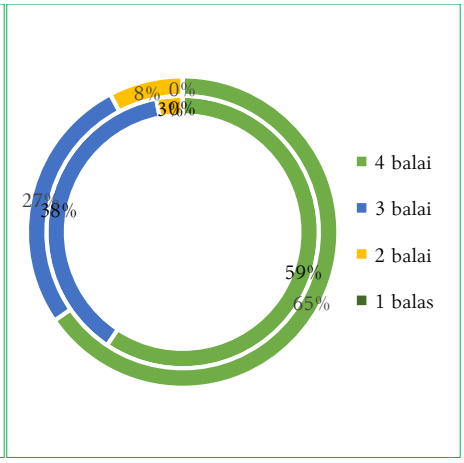

46 pav. Užsienio kalbos mokymosi vertinimas pagal lytį, proc.

Užsienio kalbų mokymosi vertinimo rezultatams didesnės įtakos neturi ir mokinių amžius (žr. 47 pav.). Išnagrinėjus gautus duomenis matyti, kad visų klasių mokiniai geriausiai –

4 balais – vertina savo užsienio kalbos žinias (plg. duomenis: 3 klasė 74 proc., 4 klasė 75 proc., 5 klasė 60 proc., 6 klasė 59 proc., 7 klasė 47 proc., 8 klasė 56 proc.).

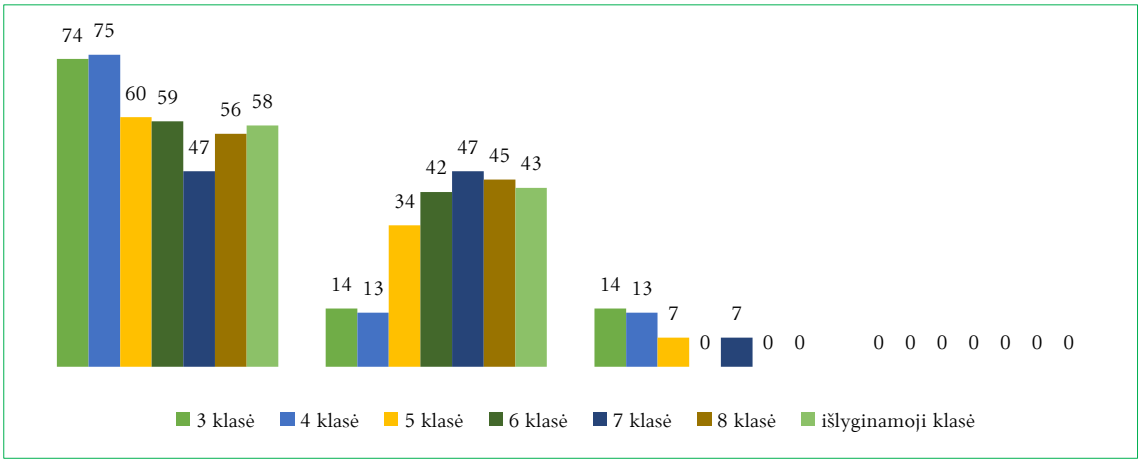

47 pav. Užsienio kalbos mokymosi vertinimas pagal klasę, proc.

Nagrinėjant grįžusių iš užsienio mokinių užsienio kalbos mokėjimo vertinimą paaiškėjo, kad šis vertinimas yra labai geras, – jis nepriklauso nei nuo lyties, nei nuo amžiaus. Palyginus šiuos duomenis su nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių duomenimis, matyti, kad rezultatai iš esmės nesiskiria (žr. 48 pav.): dauguma abiejų grupių mokinių savo užsienio kalbos žinias vertina 4 balais (plg. grįžę iš užsienio 58 proc., nuolat Lietuvoje gyvenantys 49 proc.), beveik trečdalis mokinių – 3 balais (plg. grįžę iš užsienio 35 proc., nuolat Lietuvoje gyvenantys 32 proc.). Atsakymai išsiskyrė tik vertinant savo žinias 2 balais (plg. grįžę iš užsienio 7 proc., nuolat Lietuvoje gyvenantys 17 proc.).

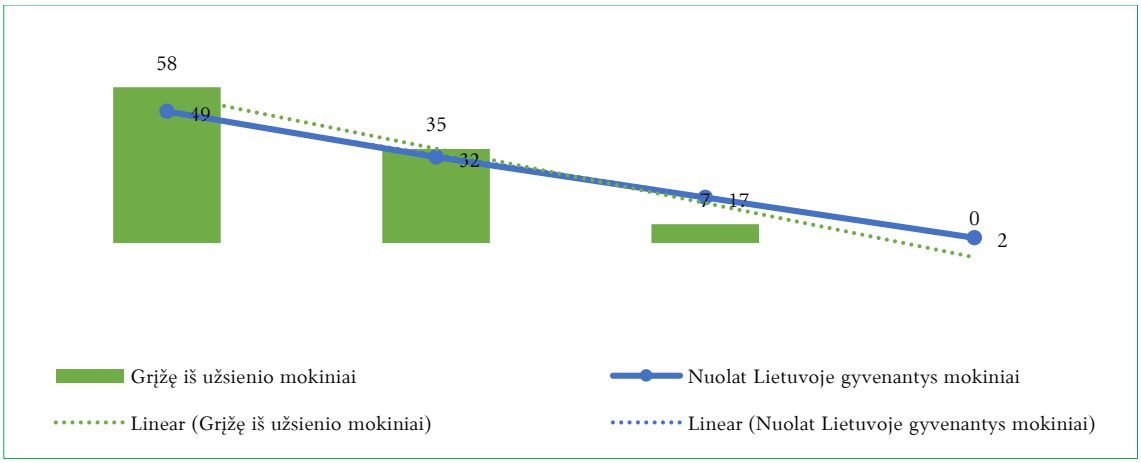

48 pav. Užsienio kalbos mokėjimo vertinimas: grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lietuvių kalbos mokėjimo vertinimo lyginimas, proc.

Mokinių atsakymai dėl lietuvių kalbos mokėjimo išsiskyrė, bet esminio skirtumo nepastebėta – nei lytis, nei mokinių amžius įtakos neturėjo. Didžiosios dalies mokinių lietuvių kalbos mokėjimo vertinimas 3 arba 2 balais parodo, kad mokėjimo lygis skiriasi. Užsienio kalbų mokėjimo vertinimas rodo kitą vyraujantį aspektą – dauguma mokinių savo žinias vertina aukščiausiu – 4 – balu.

3.2.5. Sąsaja tarp lietuvių kalbos mokymosi rezultatų ir pamokų vertinimo

Vertinant gautus rezultatus įdomu buvo pasiaiškinti, kaip mokinių lietuvių kalbos vertinimas siejasi su lietuvių kalbos pamokų vertinimu, taip pat nustatyti sąsają tarp lietuvių kalbos mokėjimo ir lietuvių kalbos pamokų vertinimo.

Mokiniams ne iš eilės buvo pateikti du kontroliniai teiginiai, siekiant išsiaiškinti, ar jiems patinka lietuvių kalbos pamokos: *14. Lietuvių kalbos pamokos neįdomios. 19. Man patinka lietuvių kalbos pamokos*. Iš apklausos rezultatų matyti, kad gauti duomenys kiek svyruoja (žr. 49 pav.): kad patinka lietuvių kalbos pamokos, *sutinka* beveik trečdalis mokinių (29 proc.), didžioji jų

dalis – daugiau kaip pusė (54 proc.) – nuomonės neturi ir su šiuo teiginiu *nei sutinka, nei nesutinka* ir mažiausiai (17 proc.) mokinių *nesutinka*, kad lietuvių kalbos pamokos įdomios. Klausimą apsukus iš kitos pusės gauti duomenys nėra iš esmės skirtingi, bet pasiskirsto kiek kitaip: kad lietuvių kalbos pamokos *nepatinka*, sutinka beveik trečdalis mokinių (27 proc.; plg. ankstesnio klausimo atsakymus – 17 proc.), nuomonės šiuo klausimu neturi – *nei sutinka, nei nesutinka* – beveik trečdalis (29 proc.; plg. ankstesnio klausimo atsakymus – 54 proc.) mokinių ir šiam teiginiui prieštarauja beveik pusė (44 proc.; plg. ankstesnio klausimo atsakymus – 29 proc.) mokinių. Subendrinus gautus duomenis matyti (žr. 48 pav.), kad didžiausia mokinių dalis šiuo klausimu dar nėra tvirtai apsisprendę, dvejoja, ar jiems patinka šios pamokos, ar ne (46 proc.), daugiau nei trečdaliui mokinių (36 proc.) lietuvių kalbos pamokos patinka ir beveik penktadaliui (21 proc.) pamokos nepatinka.

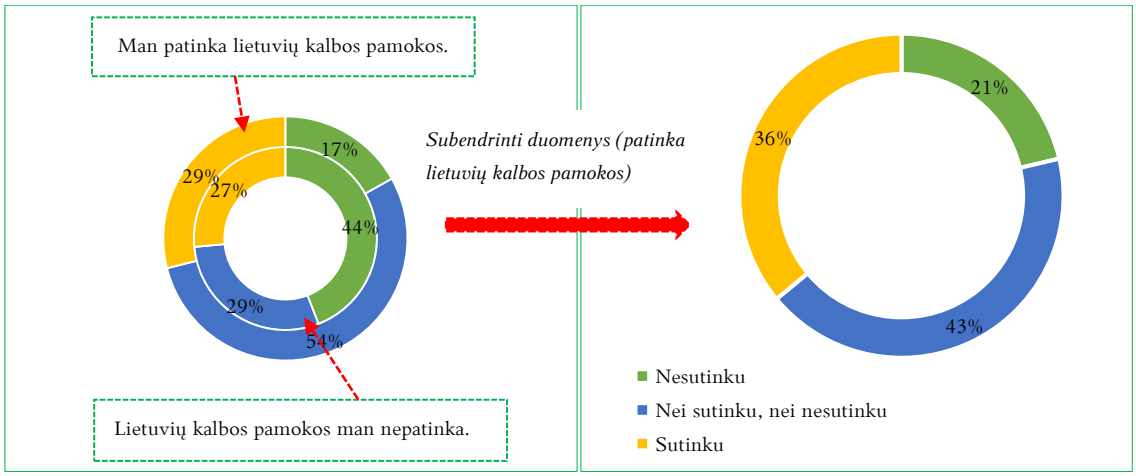

49 pav. Grįžusių iš užsienio mokinių požiūris į lietuvių kalbos pamokas, proc.

Matyti, kad mokiniai palyginti gerai vertina lietuvių kalbos pamokas, didžiosios dalies neaiški nuomonė (*nei sutinku, nei nesutinku*) taip pat parodo, kad mokiniams šios pamokos ne nepatinka, nėra atgrasios ir pan. Šie rezultatams didesnės įtakos neturi nei lyties, nei klasių skirtumai.

Gautus duomenis palyginus su nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių duomenimis, matyti (žr. 50 pav.), kad rezultatai beveik identiški: daugiau kaip trečdalis abiejų grupių mokinių (plg. 37 proc. grįžusių iš užsienio mokinių, 36 proc. nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių) mano, kad lietuvių kalbos pamokos patinka, vienodas skaičius mokinių (43 proc.) neturi tvirtos nuomonės – nei patinka, nei nepatinka, apie penktadalis mokinių (plg. 20 proc. grįžusių iš užsienio mokinių, 21 proc. nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių)[25] mano, kad lietuvių kalbos pamokos neįdomios.

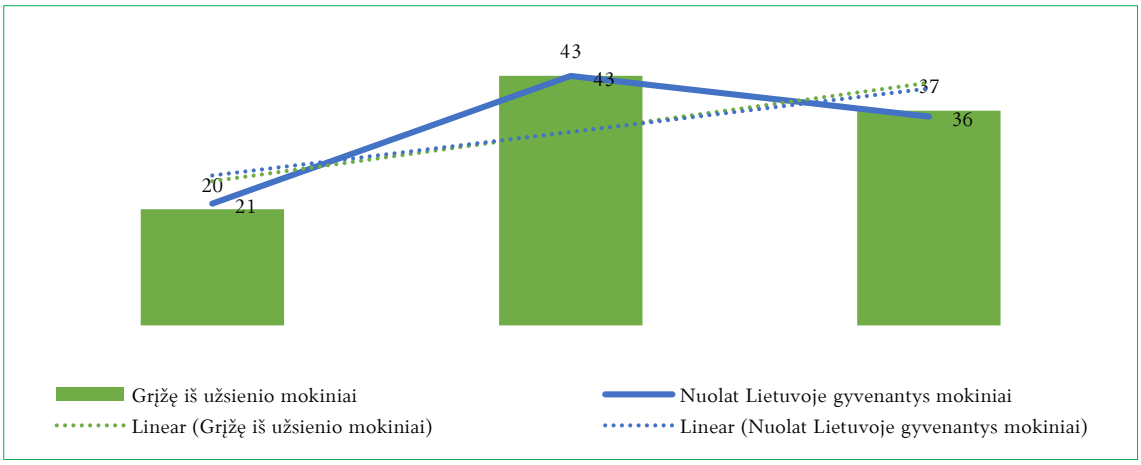

50 pav. Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių požiūris į lietuvių kalbos pamokas, proc.

Geri lietuvių kalbos pamokos vertinimo rezultatai rodo, kad mokiniai neturi didesnių neigiamų nusistatymų dėl lietuvių kalbos pamokų. Siekiant įvertinti, kaip sąveikauja lietuvių

[25] Ineta Dabašinskienė, Ingrida Balčiūnienė, Eglė Krivickaitė 2009–2011 m. atliko tyrimą, kurio rezultatai taip pat rodo, kad mokiniai lietuvių kalbos pamokas vertina teigiamai, nors ir pabrėžia, kad šios pamokos mėgstamos mažiau nei anglų kalbos. Autorės skiria teigiamus vidinius (pomėgis skaityti, rašyti, kalbėti (atsakinėti į mokytojų klausimus) ir išorės (vaikystėje girdėtos/ girdimos pasakos, tėvų pagalba ruošiant lietuvių kalbos namų darbus, tėvų požiūris į vaiko lietuvių kalbos žinias, tėvų nuomonė apie tai, kaip vaikui patinka lietuvių kalbos pamokos) bei neigiamus vidinius (pomėgis žaisti kompiuterinius žaidimus anglų kalba, pomėgis žiūrėti filmus anglų kalba) ir išorės (kalbų, kuriomis namuose žiūrimos televizijos laidos, įvairovė, kalbų, kuriomis kalbama namuose, įvairovė, tarmės, kuriomis kalbama namuose) veiksnius, lemiančius lietuvių kalbos pamokų mėgimą (Dabašinskienė ir kt. 2011: 144).
Šios studijos autorių atlikto tyrimo metu nebuvo siekta išsiaiškinti, ar mokiniams patinka užsienio kalbų pamokos.

kalbos mokėjimo vertinimas ir lietuvių kalbos pamokų mėgimas, nagrinėta, kaip šie rezultatai siejasi su teiginiais (*Lietuvių kalbos pamokos neįdomios / Man patinka lietuvių kalbos pamokos*).

Nagrinėjant sąveiką matyti (žr. 51 pav.), kad didžioji dalis (40 proc.) mokinių, kuriems lietuvių kalbos pamokos patinka, savo žinias vertina 4 balais (*labai gerai*), beveik tiek pat mokinių (44 proc.), įvertinusių savo žinias 3 balais (*gerai*), nežino, ar jiems lietuvių kalbos pamokos patinka ar nepatinka, daugiau kaip pusė (54 proc.) mokinių, vertinę savo žinias 2 balais (*blogai*), mano, kad lietuvių kalbos pamokos neįdomios, taip pat didžioji dalis (16 proc.) nurodžiusiųjų, kad jų lietuvių kalbos žinios vertinamos 1 balu (*labai blogai*), teigia, jog lietuvių kalbos pamokos neįdomios.

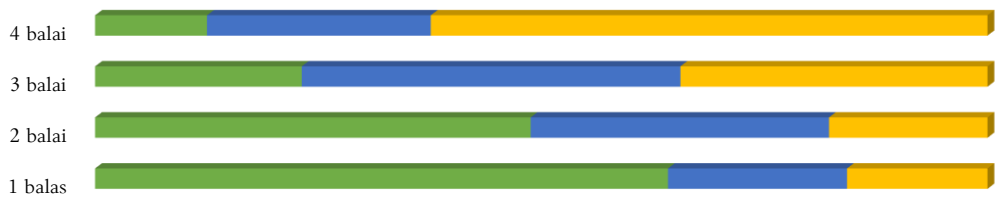

	1 balas	2 balai	3 balai	4 balai
Nesutinku	16	54	24	8
Nei sutinku, nei nesutinku	5	37	44	16
Sutinku	4	20	36	40

51 pav. Teiginių *Lietuvių kalbos pamokos neįdomios / Man patinka lietuvių kalbos pamokos* ir lietuvių kalbos mokėjimo vertinimo sąveika, proc.

Gauti atsakymai rodo, kad lietuvių kalbos vertinimo ir lietuvių kalbos pamokų mėgimo ryšys yra ir stiprus, ir reikšmingas. Taigi galima teigti, kad požiūris į lietuvių kalbos pamokas priklauso ir nuo lietuvių kalbos žinių, ir nuo to, kaip sekasi mokytis šios kalbos.

3.2.6. Lietuvių kalbos mokymasis. Apibendrinimas

Šiame studijos skyriuje buvo siekta parodyti gautus grįžusių iš užsienio mokinių lietuvių kalbos mokymosi motyvacijos, kalbos mokėjimo vertinimo, taip pat sąveikos tarp lietuvių kalbos pamokos mėgimo ir mokinių vertinimo tyrimo rezultatus. Gauti duomenys palyginti su užsienio kalbos mokėjimo vertinimu, taip pat su nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių atsakymais.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad mokinių motyvacija yra lemiantis veiksnys mokytis lietuvių kalbos. Grįžusių iš užsienio mokinių motyvaciją labiau lemia vidinės priežastys, tai jų noras mokytis lietuvių kalbos, turėti gerą išsilavinimą, laisvai bendrauti lietuvių kalba, meilė Lietuvai ir t. t. Išorinių motyvacijos veiksnių lietuvių kalbos mokymuisi prasmę labiau išskiria patys mokytojai – pabrėžia, kad mokinius reikia paskatinti, palaikyti, pagirti ir pan.

Mokinių rašto darbai, taip pat interviu analizė parodė, kad grįžusių iš užsienio vaikų lietuvių kalbos mokymosi motyvai dažniausiai susiję su šiais veiksniais: grįžimu į Lietuvą, noru išmokti savą – gimtąją – kalbą, bendrauti su bendraamžiais ir kitais, siekiu įgyti geresnį išsilavinimą, gauti geresnį darbą ateityje, na, ir žinoma, yra mokinių, kurie pripažįsta, kad lietuvių kalbos mokosi todėl, kad taip reikia, kad taip liepia.

Nagrinėjant lietuvių kalbos ir užsienio kalbos vertinimų duomenis matyti, kad didžioji dalis visų mokinių savo lietuvių kalbos žinias vertina gana vidutiniškai – *gerai* (3 balais) ar *blogai* (2 balais). Šie rezultatai iš esmės nesikeičia vertinant duomenis ir pagal mokinių amžių. Tai tik rodo, kad grįžusių iš užsienio mokinių kalbos mokėjimo lygiai yra labai skirtingi, todėl mokant šiuos vaikus būtina atskirai vertinti kiekvieną atvejį, t. y. kiek grįžusių vaikų, tiek situacijų (turimi galvoje ir kiti anksčiau aprašyti veiksniai, tiesiogiai ir netiesiogiai turintys įtakos mokinių kalbinei integracijai). Gauti rezultatai parodė, kad mokiniai užsienio kalbos mokėjimą vertina geriau nei lietuvių kalbos. Didžioji dalis mokinių užsienio kalbą vertina *labai gerai* (4 balais). Šie duomenys parodo ir patvirtina mokinių kalbinės aplinkos vaizdą. Kaip ir anksčiau rašyta, daugumos grįžusių

iš užsienio mokinių kalbinė aplinka yra daugiakalbė, todėl ir užsienio kalbos vertinimas yra geresnis. Kaip vieną iš priežasčių, veikiančių lietuvių kalbos mokėjimo vertinimą, galima nurodyti ir lietuvių kalbos pamokų mėgimą. Rezultatai statistiškai reikšmingi – didžioji dalis *labai gerai* (4 balais) įvertinusių lietuvių kalbos mokėjimą mėgsta ir lietuvių kalbos pamokas ir atvirkščiai. Apibendrinti duomenys matyti 52 pav.

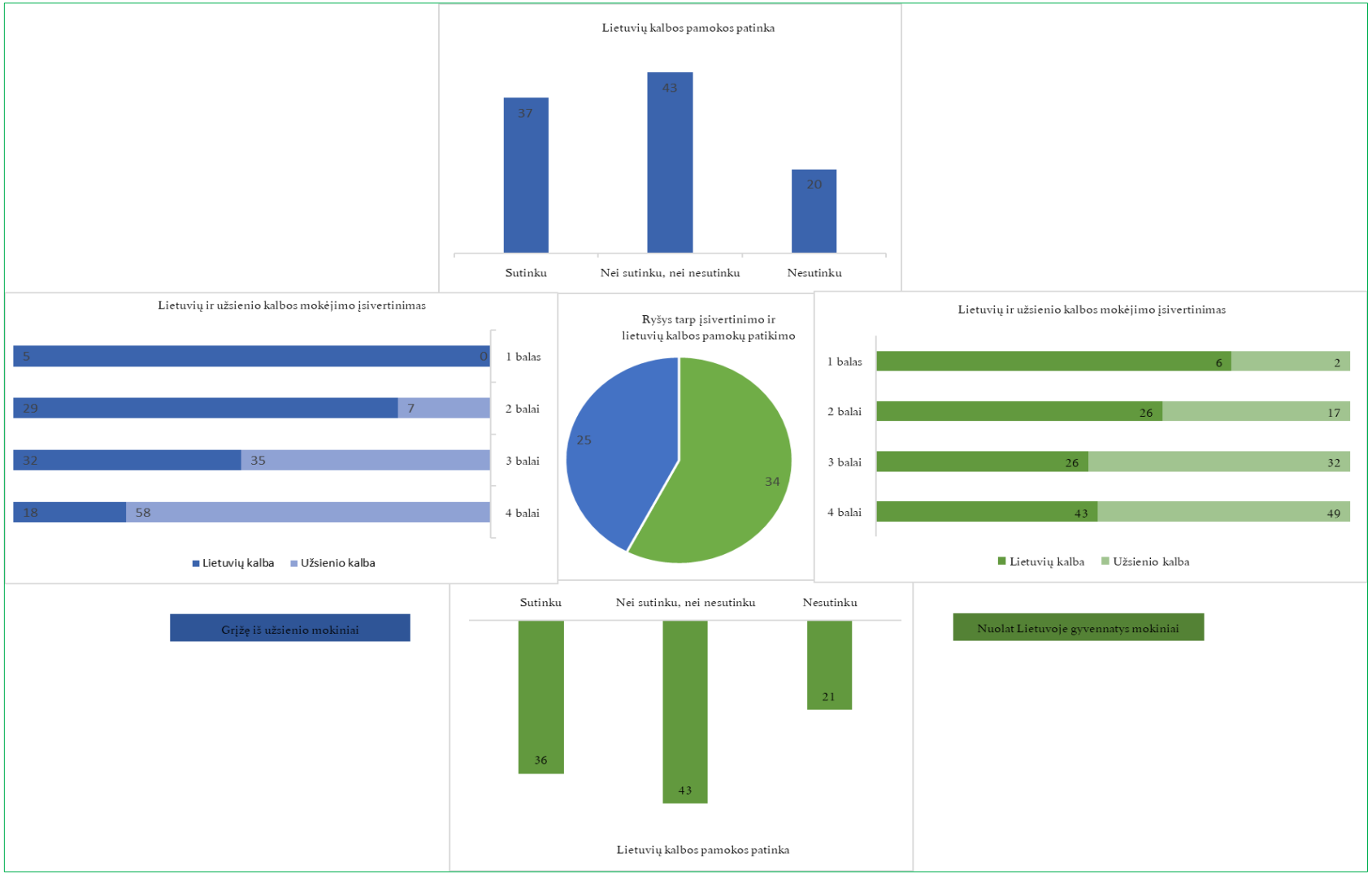

52 pav. Kalbų mokėjimo ir mokymosi ryšys, suvestiniai duomenys, proc.

4

IŠVADOS

***

Grįžusių iš užsienio mokinių kalbinės integracijos kokybinio tyrimo duomenys sociokultūrinės aplinkos, kultūrinės adaptacijos, lietuvių kalbos mokymosi ir kitais aspektais atskleidžia, kad kiekvieno grįžusio mokinio atvejis yra unikalus. Į Lietuvos mokyklą vaikai ateina turėdami skirtingas užsienio valstybėje įgytas kultūrines, kalbines, socialines patirtis. Į tai būtina atsižvelgti, numatant lengvesnės adaptacijos priemones. Kiekybinio tyrimo duomenys, papildantys kokybinio tyrimo medžiagą, leidžia įžvelgti bendrus kalbinę integraciją sustiprinančius arba, priešingai, silpninančius veiksnius.

***

Apibendrinant studijoje nagrinėtas grįžusių iš užsienio mokinių kalbinės integracijos aplinkybes ir problemas, toliau pateikiamos išvados, kurios remiasi leidinyje pateiktais tyrimų duomenimis.

1. Pastaruoju metu ypač suintensyvėjus reemigracijai Lietuva, kaip ir kitos šalys, susiduria su nelengvu iššūkiu – padėti grįžusiems iš užsienio mokiniams adaptuotis Lietuvoje, atrasti ją kaip savo namus. Grįžę iš užsienio mokiniai priklauso dviem kultūroms – lietuviškai, kurią perėmė iš šeimos, ir tos šalies, kurioje augo. Lietuva dažnai jiems naujas kraštas, kuriame reikia atrasti save, prisitaikyti prie naujo gyvenimo būdo, tradicijų, bendravimo kultūros, lietuvių kalbinės aplinkos. Pagalba mokiniams gerai išmokti lietuvių kalbą yra būtina sąlyga siekiant padėti jiems išvengti kultūrinės ir socialinės atskirties, išmokti pasinaudoti užsienio valstybėje įgytu išsilavinimu ir juo remtis mokantis Lietuvos mokykloje.

Nepakankamą lietuvių kalbos mokėjimą grįžę iš užsienio mokiniai įvardija kaip didžiausią problemą, su kuria susiduria pradėję lankyti Lietuvos mokyklą. Pastebėtina, kad dalis mokinių, besimokančių Lietuvoje dvejus metus ir ilgiau, pažymi, kad dėl nepakankamo lietuvių kalbos mokėjimo tebepatiria sunkumų mokydamiesi kitų dalykų. Greitesnę integraciją Lietuvos mokykloje, kaip rodo duomenys, lemia lietuvių kalbos vartojimo užsienio šalyje patirtis, t. y. lietuvių kalbos vartojimas apimant visas kalbinės veiklos sritis: kalbėjimą, klausymą, skaitymą ir rašymą. Lengvai adaptuojasi lietuviškoje kalbinėje aplinkoje augę vaikai, kurie gyvendami kitoje šalyje namuose ne tik kalbėjo lietuviškai, bet ir mokėsi lietuviškai skaityti, lankė lituanistines mokyklas.

Grįžę iš užsienio mokiniai turi įveikti ir psichologinius sunkumus, pasikeitus šeimos gyvenimo aplinkybėms, ir kalbos mokėjimo spragas, ir mokykliniame gyvenime kylančias problemas. Kokybinio tyrimo medžiaga atskleidžia, kad grįžusių mokinių kalbinei integracijai ir psichologinei adaptacijai mokykloje yra labai svarbus mokytojo asmenybės vaidmuo. Didžioji dalis mokinių teigia, kad mokykloje jaučiasi gerai. Visgi iš mokytojų interviu galima įžvelgti

grįžusiųjų išskyrimo, jų atskirties atvejus, kai mokytojai palaiko klasės bendruomenėje opozicinį *mes* ir *jis* santykį („Mes turime juos toleruoti"), atvykusį mokinį vertindami kaip *kitą*, sukeliantį papildomų rūpesčių. Mokiniai, kurie teigė, kad jiems gerai sekasi mokykloje, išskyrė mokytojų dėmesį, jų pagalbą susirandant draugų. Suaugusiųjų laikysena dėl grįžusių iš užsienio mokinių lemia, ar šie mokiniai taps savi. Viena iš pagrindinių sėkmingos integracijos mokykloje sąlygų – mokytojų jautrumas, gebėjimas suprasti grįžusius mokinius ir jiems padėti įsitraukti į klasės bendruomenę, kuriant savitarpio pasitikėjimu ir atvirumu grįstą mokymosi kultūrą.

2. Grįžę iš užsienio mokiniai yra dvikalbiai ar daugiakalbiai, jų kalbinė aplinka priklauso nuo šeimos, bendraamžių, socialinės ir kultūrinės aplinkos. Palyginus grįžusiųjų ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių duomenis paaiškėjo, kad kalbinės aplinkos skirtumai didžiuliai: nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių kalbinė aplinka yra lietuvių (aukštesniosiose klasėse vyrauja dvi – lietuvių ir anglų – kalbos), grįžusių iš užsienio mokinių kalbinė aplinka yra dvikalbė.

Tyrimo rezultatai rodo, kad grįžę iš užsienio mokiniai labai skirtingai vartoja lietuvių kalbą, tačiau pabrėžtina, jog jie lietuvių kalbą supranta kaip reikalingą ir stengiasi įvairiose aplinkose tą kalbą vartoti. Labiausiai lietuvių kalba yra išlaikoma skaitant knygas, kasdienėje kalbos vartosenoje beveik pusė mokinių nurodė kelias (dvi ar tris) kalbas, panašūs rezultatai ir atliekant kitas veiklas: naršant internete, žiūrint vaizdo filmus. Pastebėtina, kad daugumos mokinių veikloje vyrauja lietuvių ir anglų kalbos, mergaičių ir berniukų duomenys reikšmingai nesiskiria, jie priklauso tik nuo amžiaus: žemesniosiose klasėse dažniau pasirenkama lietuvių kalba, aukštesniosiose klasėse – anglų kalba.

3. Grįžusių iš užsienio mokinių nuostatos dėl kalbos ir kalbinė tapatybė atsiskleidžia vertinant lietuvių kalbos svarbą komunikacinei sąveikai, lietuvių kalbos socialinę vertę ir santykį su lietuvių kalba kaip savo tapatybės dalimi.

Tapatybės ir kalbinių nuostatų požiūriu grįžusių iš užsienio mokinių ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių rezultatai reikšmingai išsiskyrė: daugiau kaip du trečdaliai Lietuvoje visą laiką gyvenusių mokinių pažymi lietuvių kalbos mokėjimo svarbą siekiant aukštesnio išsilavinimo, teigia emocinį ryšį su lietuvių kalba, kaip savo kalba, o daugumos grįžusių iš užsienio mokinių požiūris į lietuvių kalbą labiau pragmatiškas. Iš visų tirtų kalbinių nuostatų aspektų du trečdaliai grįžusiųjų vertina lietuvių kalbą kaip komunikacijos įrankį, kiek mažesnė dalis – jos reikšmę aukštesniam socialiniam statusui. Mažiau nei pusė mokinių nurodo emocinį santykį su lietuvių kalba kaip savo tapatybės dalimi. Kalbinės tapatybės daugialypiškumą patvirtina ir duomenys, kad daliai mokinių, net ir grįžusių į Lietuvą prieš trejus ir daugiau metų, lietuvių kalba tebėra antroji kalba.

4. Grįžusių iš užsienio mokinių motyvaciją mokytis lietuvių kalbos labiau lemia vidinės priežastys: noras mokytis lietuvių kalbos, turėti gerą išsilavinimą, laisvai bendrauti lietuvių kalba, meilė Lietuvai ir kt., išorinių motyvacijos veiksnių prasmę lietuvių kalbos mokymuisi labiau išskiria patys mokytojai, pabrėždami, kad mokinius reikia paskatinti, palaikyti, pagirti.

Didžioji dalis mokinių lietuvių kalbos mokėjimą vertina vidutiniškai – *gerai* (3 balais) ar *blogai* (2 balais), rezultatai iš esmės nesikeičia vertinant duomenis ir pagal mokinių amžių. Gauti rezultatai parodė, kad mokiniai užsienio kalbos mokėjimą vertina geriau nei lietuvių kalbos – *labai gerai* (4 balais). Tokiems rezultatams įtakos, tikėtina, turi aplinkybė, kad Lietuvos mokyklose pirmoji užsienio kalba dažniausiai yra anglų kalba, o didesnė tyrime dalyvavusių tiriamųjų dalis yra grįžę iš anglakalbių šalių. Kaip vieną iš sąlygų, veikiančių lietuvių kalbos mokėjimo rezultatus, galima nurodyti ir lietuvių kalbos pamokų mėgimą: rezultatai statistiškai reikšmingi – didžioji dalis *labai gerai* (4 balais) įvertinusių lietuvių kalbos mokėjimą mėgsta ir lietuvių kalbos pamokas ir atvirkščiai.

Pabrėžtina, kad grįžę iš užsienio mokiniai yra labai skirtingų kalbos mokėjimo lygių, todėl mokant šiuos vaikus būtina atskirai vertinti kiekvieną atvejį, t. y. kiek grįžusių vaikų, tiek

situacijų. Remiantis interviu su mokiniais medžiaga, išskirtini keli iš užsienio grįžusių mokinių siūlomi lietuvių kalbos ugdymo būdai: tik grįžusiems į Lietuvą vaikams sudaryti galimybes labai intensyviai mokytis lietuvių kalbos prieš pradedant lankyti lietuvišką mokyklą, pradėjus lankyti mokyklą kelis mėnesius mokytis tik lietuvių kalbos, pasinerti į lietuvišką kalbinę aplinką – padėti suprasti, kalbėti, rašyti lietuviškai. Per kalbą mokiniai susieja save su šalimi ir jos kultūra. Grįžusių mokinių integraciją lengvintų lietuvių kalbos ir kultūros, kaip savos, jiems priklausančios, savivokos ugdymas.

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Šalių, iš kurių sugrįžo mokiniai, sąrašas ir mokinių skaičius / 19
2 pav. Tiriamųjų mokinių ugdymo įstaigų lankymas užsienyje / 20
3 pav. Tiriamųjų mokinių tėvų išsilavinimas / 21
4 pav. Mokinių skaičius (vnt.) ir metai, prieš kiek laiko sugrįžo iš užsienio / 21
5 pav. Gimtosios ir gyvenamosios šalies kalbos vartojimo pokytis skirtingo amžiaus tarpsniais (*pagal Montrul 2012: 7*) / 37
6 pav. Grįžusių iš užsienio mokinių psichologinė būsena, proc. / 43
7 pav. Grįžusių iš užsienio mokinių sociokultūrinė aplinka / 46
8 pav. Kalbos pasirinkimą ir vartojimą lemiančios esminės priežastys / 52
9 pav. Kalbų vartojimas namuose, proc. / 54
10 pav. Kelių kalbų pasirinkimas vartoti namie, proc. / 55
11 pav. Kalbų pasirinkimo santykis, proc. / 55
12 pav. Kalbų vartojimas namie pagal lytį, proc. / 55
13 pav. Kalbų vartojimas namie pagal klases, proc. / 56
14 pav. Kalbų pasirinkimo santykis žiūrint filmus, proc. /58
15 pav. Kalbų pasirinkimas žiūrint filmus, proc. / 58
16 pav. Kalbos pasirinkimas žiūrint filmus pagal lytį, proc. / 59
17 pav. Kalbų pasirinkimas žiūrint filmus pagal klases, proc. / 60
18 pav. Kalbų pasirinkimo santykis skaitant knygas, proc. / 61
19 pav. Kalbų pasirinkimas skaitant knygas, proc. / 61
20 pav. Kalbų pasirinkimas skaitant knygas pagal lytį, proc. / 62
21 pav. Kalbų pasirinkimas skaitant knygas pagal klasę, proc. / 62
22 pav. Kalbų pasirinkimo santykis, proc. / 64
23 pav. Kalbų pasirinkimas naršant internete, proc. / 64
24 pav. Kalbų pasirinkimas naršant internete pagal lytį, proc. / 65
25 pav. Kalbų pasirinkimas naršant internete pagal klasę, proc. / 66
26 pav. Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių kalbinė aplinka, proc. / 72
27 pav. Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių atsakymai į teiginį *Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad kiti suprastų*, proc. / 76
28 pav. Atsakymai į teiginį *Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad kiti suprastų* pagal klases, proc. / 77
29 pav. Grįžusių iš užsienio mokinių ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių atsakymai į teiginį *Norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą*, proc. / 80
30 pav. Atsakymai į teiginį *Norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą* pagal klases, proc. / 81
31 pav. Atsakymai į teiginį *Graži ir taisyklinga lietuvių kalba rodo, kad žmogus išsilavinęs*, proc. / 82
32 pav. Atsakymai į teiginį *Aš didžiuojuosi lietuvių kalba, nes ji yra mano kalba*, proc. / 84
33 pav. Atsakymai į teiginį *Aš didžiuojuosi lietuvių kalba, nes ji yra mano kalba* pagal klases, proc. / 84
34 pav. Atsakymai į teiginį *Aš didžiuojuosi lietuvių kalba, nes ji yra mano kalba* pagal klases, proc. / 85
35 pav. Atsakymai į teiginį *Kitų kalbų žodžiais galiu tiksliau pasakyti, ką galvoju* pagal klases, proc. / 86
36 pav. Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių kalbinės nuostatos, proc. / 89
37 pav. Atsakymai į teiginį *Lietuvių kalba yra sunki, man sunku gerai kalbėti ir rašyti*, proc. / 96

38 pav. Atsakymai į teiginį *Norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą*, proc. / 99
39 pav. Atsakymai į teiginį *Tai, ką galvoju ir jaučiu, geriausiai galiu pasakyti tik lietuvių kalba*, proc. / 101
40 pav. Vidinės ir išorinės lietuvių kalbos mokymosi priežastys (remiantis mokinių ir mokytojų tyrimu) / 102
41 pav. Lietuvių kalbos mokymosi vertinimas, proc. / 104
42 pav. Lietuvių kalbos mokymosi vertinimas pagal lytį, proc. / 104
43 pav. Lietuvių kalbos mokymosi vertinimas pagal klases, proc. / 105
44 pav. Lietuvių kalbos mokėjimo vertinimas: grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lietuvių kalbos mokėjimo lyginimas, proc. / 106
45 pav. Užsienio kalbos mokymosi vertinimas, proc. / 107
46 pav. Užsienio kalbos mokymosi vertinimas pagal lytį, proc. / 107
47 pav. Užsienio kalbos mokymosi vertinimas pagal klasę, proc. / 108
48 pav. Užsienio kalbos mokėjimo vertinimas: grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lietuvių kalbos mokėjimo vertinimo lyginimas, proc. / 109
49 pav. Grįžusių iš užsienio mokinių požiūris į lietuvių kalbos pamokas, proc. / 110
50 pav. Grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių požiūris į lietuvių kalbos pamokas, proc. / 111
51 pav. Teiginių *Lietuvių kalbos pamokos neįdomios* / *Man patinka lietuvių kalbos pamokos* ir lietuvių kalbos mokėjimo vertinimo sąveika, proc. / 112
52 pav. Kalbų mokėjimo ir mokymosi ryšys, suvestiniai duomenys, proc. / 115

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Tiriamųjų imtis ir bendroji charakteristika / 18
2 lentelė. Mokinių kalbos pasirinkimas ir vartojimas: grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lyginamoji analizė, proc. / 67
3 lentelė. Mokinių kalbos pasirinkimas žiūrint filmus: grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lyginamoji analizė, proc. / 68
4 lentelė. Mokinių kalbos pasirinkimas skaitant knygas: grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lyginamoji analizė, proc. / 69
5 lentelė. Mokinių kalbos pasirinkimas naršant internete: grįžusių iš užsienio ir nuolat Lietuvoje gyvenančių mokinių lyginamoji analizė, proc. / 69

LITERATŪRA

Alderson Charles J. 2000: *Assessing Reading*, Cambridge: Cambridge University Press, New York. Prieiga internete: https://pdfs.semanticscholar.org/a567/e53ceece54303e0b6c01976ac8a005b11a3d.pdf.

Aliūkaitė Daiva 2013: Kalbos variantiškumas paauglių akimis: lyties kintamasis. – *Acta Linguistica Lithuanica* 69, 219–268.

Aliūkaitė Daiva, Mikulėnienė Danguolė, Čepaitienė Agnė, Geržotaitė Laura 2017: *Kalbos variantiškumas ir jos vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Bagdonavičienė Vida 2008: Lituanistinio švietimo struktūra pasaulyje ir TMID veiklos kryptys. – *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 6, 17–22.

Balčiūnienė Ingrida, Kalninytė Agnė 2013: Priešmokyklinio amžiaus vaikų rišliojo pasakojimo ypatybė. – *Kalbos kultūra* 80. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/profile/Ingrida_Balciuniene/publication/270817642_Priesmokyklinio_amziaus_vaiku_risliojo_pasakojimo_ypatybes_The_main_characteristics_of_narrative_in_preschoolers/links/5691224f08aed0aed8146ffe/Priesmokyklinio-amziaus-vaiku-risliojo-pasakojimo-ypatybes-The-main-characteristics-of-narrative-in-preschoolers.pdf.

Balčiūnienė Ingrida, Kamandulytė-Merfeldienė Laura 2018: Ankstyvoji vaikų kalba: nuo kalbos paribio iki kalbinės komunikacijos. – *Kalbų studijos* 32. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/326559599_Early_Language_Acquisition_from_a_Language_Periphery_to_Verbal.

Beresnevičiūtė Vida 2005: Etninės grupės ir socialiniai kalbos aspektai. – *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 5(14), 113–126. Prieiga internete: vida-beresneviciute-poziuris-i-etnines-mazumas-turetu-buti-lankstesnis-ir-kompetentingesnis/4575.

Blažienė Agnė 2015: Dvikalbių vaikų rišliojo pasakojimo produktyvumas ir leksinė įvairovė. – *Taikomoji kalbotyra* 7. Prieiga internete: https://taikomojikalbotyra.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/54.

Bourdieu Pierre 1991: *Language and Symbolic Power*, Cambridge, Massachusetts: Harvard university Press.

Budginaitė Irma, Mašidlauskaitė Rūta 2015: Ar laukiami diasporos vaikai Lietuvoje? Tėvų ir mokytojų patirtys. – *Politologija* 2(78), 94–128. Prieiga internete: file:///C:/Users/AURELI~1/AppData/Local/Temp/AR_LAUKIAMI_DIASPOROS_VAIKAI_LIETUVOJE_TEVU_IR_MOK.pdf.

Celešiūtė Ingrida 2008: Lituanistinio vaikų ugdymo užsienio šalyse ypatumai. – *Oikos* 2(6), 52–72. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/289570514_AR_LAUKIAMI_DIASPOROS_VAIKAI_LIETUVOJE_TEVU_IR_MOKYTOJU_PATIRTYS.

Dabašinskienė Ineta, Balčiūnienė Ingrida, Krivickaitė Eglė 2011: Ar ankstyvasis užsienio kalbų mokymas lemia požiūrį į gimtąją kalbą? – *Kalbų studijos* 19, 143–147. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/265980537_Ar_ankstyvasis_uzsienio_kalbu_mokymasis_lemia_poziuri_i_gimtaja_kalba.

Dustmann Christian 1996: Return migration. The European experience. – *Economic Policy* 11(22), 213–250. Prieiga internete: https://doi.org/10.2307/1344525.

Eckert Penelope 1997: Age as a Sociolinguistic Variable. – *The Handbook of Sociolinguistics*, eds. Florian Coulmas, Ofxord: Blackwell, 151–167.

Flores Cristina 2010: The effect of age on language attrition: Evidence from bilingual returnees. – *Bilingualism: Language and Cognition* 13(4), 533–546, Cambridge: Cambridge University Press.

Flores Cristina, Snape Neal 2020: Language attrition and heritage language reversal in returnees. – All content following this page was uploaded by Neal Snape on 09 June 2020. – *The Cambridge Handbook of Heritage Languages and Linguistics*, ed. Silvina Montrul and Maria Polinsky, Cambridge: Cambridge University Press.

Giles Howard 1977:. Towards a Theory of Language in Ethnic group Relations. – *Language, Ethnicity and Intergroup*, 306–348. Prieiga internete: https://www.cambridge.org/core/journals/studies-in-second-language-acquisition/article/language-ethnicity-and-intergroup-relations-howard-giles-ed-london-academic-press-1977-pp-vi-370/82D8928.

Gruodytė Edita, Liutikienė Laima 2008: *Emigracijoje gyvenančių lietuvių vaikų ugdymo problematika. Emigracija ir šeima: vaikų ugdymo problemos ir iššūkiai*, Vilnius: Versus aureus.

Gudavičienė Eglė 2015: Bendrosios emigrantų kalbinio elgesio ir nuostatų tendencijos. – *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 43–59.

Yagmur Kutlay, Ehala Martin 2011: Tradition and innovation in the Ethnolinguistic Vitality theory. – *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. Prieiga internete: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01434632.2010.541913.

Jakaitė-Bulbukienė Kristina 2014: Lietuvių kalbos išsaugojimas emigrantų šeimoje: JAV atvejis. – *Taikomoji kalbotyra* 5. Prieiga internete: http://taikomojikalbotyra.lt/wp-content/uploads/2014/11/Bulbukiene_Lietuviu_kalbos_issaugojimas.pdf.

Jakaitė-Bulbukienė Kristina, Vaisėtaitė Eglė 2019: Jungtinės Karalystės lietuvių etninė tapatybė ir kalba. – *Emigrantai: kalba ir tapatybė* II: *keturi sociolingvistiniai portretai*, mokslinė redaktorė M. Ramonienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Kaminskas Kęstutis 2020: Grįžtantys iš emigracijos vaikai Lietuvos mokyklose. – *Gimtoji kalba* 2(632), 3–7.

Kaminskienė Lina, Navickienė Lijana, Bagdonas Algimantas 2014: *Integruoto modelio, skirto užsienyje gyvenantiems bei iš užsienio atvykusių lietuvių ir kitų šalių vaikų lituanistiniam ugdymui bei su jais dirbančių pedagogų ir kitų specialistų kvalifikacijos tobulinimui (lituanistinis modelis), vertinimas*. Prieiga internete: http://www.esparama.lt/documents/10157/490675/Modelio_vertinimas_1.pdf/f1d12879-d47a-429b-8422-af173934b858.

Kasatkina Natalija, Leončikas Tadas 2003: *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*, Vilnius: Eugrimas.

Kymlicka Will 2001: Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe. – *Can Liberal Pluralism Be Exported?*, Oxford: Oxford University Press, 13–103.

King Kendall A., Fogle Lyn and Logan-Terry Aubrey 2008: *Family Language Policy*. Prieiga internete: https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2008.00076.x

Kmiotek Łukasz K., Boski Paweł 2017: Language Proficiency and Cultural Identity as Two Facets of the Acculturation Process. – *Psychology of Language and Communication* 21(1). Prieiga internete: https://doi.org/10.1515/plc-2017-0010.

Knorr Jacqueline 2005: When German children come „home." Experiences of (re-)migration to Germany and some remarks about the „TCK"-ISSUE. – *Childhood and migration*, Verlag, Bielefeld.

Krivickaitė-Leišienė Eglė 2019: *Ankstyvojo amžiaus vaikų ugdymas: patirtis ISSA konferencijoje*. Prieiga internete: https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/projektai/projektu-veiklos/ankstyvojo-amziaus-vaiku-ugdymas-patirtis-issa-konferencijoje/26157.

Leung Constant, Harris Roy, Rampton Ben 2009: The Idealised Native Speaker, Reified Ethnicities, and Classroom Realities. – *Linguistic Anthropolygy. A Reader*, ed. Alessandro Duranti, London: Blackwell Publishing. Prieiga internete: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=ptk9xUamLeUC&oi=fnd&pg=PA137&dq=leung+2009+native+speaker&ots=StSzn-s1l2&sig=UG6JG-5kB9S1y9xmiPKTmGN06fE&redir_esc=y#v=onepage&q=leung%202009%20native%20speaker&f=false.

LPS 2012 – Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030". Prieiga internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517.

LRŠĮ 2011 – Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. Prieiga internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105.

LRVP 2016 – Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa. Prieiga internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/886c7282c12811e682539852a4b72dd4.

LSDD 2019 – Lietuvos statistikos departamento duomenys. Prieiga internete: https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/.

Lukočiūtė Lina, Mažeikis Gintautas, Mickutė Roma 2009: Hermeneutinė klasė: iš užsienio grįžusių mokinių tapatybės švytuoklė ir jos supratimas. – *Humanitariniai mokslai. Jaunųjų mokslininkų darbai* 4 (25).

Makarevičienė Alina, Budginaitė-Mačkinė Irma, Erentaitė Rasa, Strauka Orestas, Valansevičiūtė Gintvilė 2018: Švietimo paslaugų sugrįžusiems asmenims poreikio savivaldybėse tyrimas. Prieiga internete: https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/%C5%A0vietimo%20paslaugos%20sugr%C4%AF%C5%BEusiems_galutin%C4%97%20ataskaita_20181120.pdf.

Miliūnaitė Rita 2018: *Kalbos normos ir jų saviregualiacija interneto bendruomenėje*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 206–231.

NPS 2012 – 2014–2020 m. nacionalinės pažangos programa. Prieiga internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.439028.

PIRLS – *Tarptautinis skaitymo gebėjimų tyrimas* PIRLS. Prieiga internete: https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/1708_5d641f21e1ee7b0c65ae191b13de90c2.pdf; https://www.nec.lt/failai/6566_OECD_PISA2015_Ataskaita.pdf.

Poderienė Nida, Vaičiakauskienė Sonata 2019: Etnolingvistinis gyvybingumas mokinių santykio su kalba aspektais. – *Lituanistica* 65(4). Prieiga internete: https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica.

Poderienė Nida, Vaičiakauskienė Sonata 2019: Lietuvių kalbos prestižas: mokinių nuostatos dėl lietuvių kalbos švietimo politikos kontekste. – *Lituanistica* 65(3). Prieiga internete: https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica/issue/view/488.

Ramonienė Meilutė, Brazauskienė Jelena, Burneikaitė Nida, Daugmaudytė Jurga, Kontutytė Eglė, Pribušauskaitė Joana 2012: *Lingvodidaktikos terminų žodynas*, Vilnius: Vilniaus universitetas, Vilniaus universiteto leidykla.

Ramonienė Meilutė, Extra Guus 2011: *Multilingualism in Lithuanian Cities. Languages at Home and School in Vilnius, Kaunas and Klaipėda*, Klaipėda / Tilburg: Klaipėdos universiteto leidykla.

Ramonienė Meilutė, red., 2010: *Miestai ir kalbos* I: kolektyvinė monografija, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Ramonienė Meilutė, red., 2013: *Miestai ir kalbos* II: kolektyvinė monografija, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Ramonienė Meilutė, red., 2019: *Emigrantai: kalba ir tapatybė* II: *keturi sociolingvistiniai portretai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 11–21. Prieiga internete: https://www.vu.lt/leidyba/images/eknygos/Emigrantai_kalba_ir_tapatybe_II.pdf.

Riekhakaynen Elena 2019: Lithuanian Spoken Corpora and Studies of First Language Acquisition: a view from Outside. – *Lietuvių kalba* 13. Prieiga internete: http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/271.

Ruškus Jonas 2008: Į Lietuvą atvykusių lietuvių kilmės moksleivių patirtis: „Lietuvių namų" atvejis". – *Emigracija ir šeima: vaikų ugdymo problemos ir iššūkiai*, Vilnius: Versus aureus, 221–260.

Savicka Aida 2019: Lietuviškosios tapatybės sampratos kaita visuomenės sąmonėje 2008–2017 metais. – *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2(45), 68–83. Prieiga internete: https://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmas/article/view/20943.

Sipavičienė Audra, Gaidys Vladas, Dobrynina Margarita 2009: *Grįžtamoji migracija: teorinės įžvalgos ir situacija Lietuvoje*. Prieiga internete: http://iom.lt/images/publikacijos/failai/1427877517_Griztamoji_migracija.pdf.

Spolsky Bernard 2009: *Language Management*, Cambridge: Cambridge University Press.

ŠMSM 2018 – Išvykusių į užsienį asmenų nuotolinio mokymosi Lietuvos mokyklose ir tokio mokymo galimybių tyrimas. Prieiga internete: https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/griztantiems/Nuotolinio%20mokymo%20paslaugos%20u%C5%BEsienyje%20gyvenantiems_galutine%2020190710.pdf.

Šutinienė Irena 2009: Lietuvių imigrantų požiūriai į lituanistinį vaikų ugdymą. – *Filosofija. Sociologija* 20(4), 310–317.

Tamulionienė Aurelija 2019: Mokinių požiūris į lietuvių kalbą: ryšys tarp kalbos vartojimo, mokymo ir mokymosi. – *Bendrinė kalba* 92. Prieiga internete: doi.org/10.35321/bkalba.2019.

Tamulionienė Aurelija 2020: Mokinių kalbinė aplinka: kalbų vartojimas kasdieniame gyvenime. – *Gimtoji kalba* 6, 24–28.

Tollefson James W. 2017: Language Planning in Education. – *Language Policy and Political Issues in Education. Encyclopedia of Language and Education* (3rd ed.), eds. McCarty T., May S., Springer, Cham. Prieiga internete: https://doi.org/10.1007/978-3-319-02344-1_2.

Urbaitytė Kristina 2018: *Kauno kitakalbių kalbinės nuostatos ir tapatybė*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga internete: https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/35646.

Vilkienė Loreta 2010: Daugiakalbystė didžiuosiuose Lietuvos miestuose. – *Miestai ir kalbos*: kolektyvinė monografija, moksl. red. M. Ramonienė, Vilnius: VU leidykla.

Vilkienė Loreta 2017: Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. – *Taikomoji kalbotyra* 9, 1–25. Prieiga internete: https://taikomojikalbotyra.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/120.

Vilkienė Loreta 2019: Ar emigrantų kalba patiria atriciją? – *Kalbų studijos*. Prieiga internete: http://dx.doi.org/10.5755/j01.sal.0.34.21859.

Žvalionytė Dovilė 2014: *Grįžusių migrantų integracija kilmės šalies darbo rinkoje: Lietuvos atvejo analizė*: daktaro disertacija, Vilnius.

Žvirdauskas Dainius 2008: Lietuvos Respublikos piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi Lietuvoje ir gyvenančių užsienyje, vaikų ugdymo organizavimo problemos. – *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 6, 97–105.

SUMMARY

Overcoming Isolation: Linguistic Integration of Repatriated Children

Despite there having been a number of waves of Lithuanian migration, the most recent one is highly intensive, which makes it very important to give this process an adequate amount of attention and to dissect it from different angles. The repatriation trends that have emerged over the past few years show that many school-age children who have returned to Lithuania are experiencing challenges owing to the difficulties in their adapting at Lithuanian schools. One of the key reasons why repatriated children are going through social and cultural isolation is their inadequate Lithuanian language skills. This study aims both to address the trends in language proficiency, usage, teaching, and learning in repatriated children and to disclose the psychological, social, cultural aspects of adaptation that are relevant for both linguistic integration and naturalisation in Lithuania.

The empiric backbone of the study consists of data for analysis collected in schools that teach in the Lithuanian language across different counties in Lithuania: Druskininkai, Kaunas, Klaipėda, Panevėžys, Šiauliai, Vilnius (the purpose of the questionnaires being to study students' attitude towards the Lithuanian language). The study deals with the statements in the questionnaire that showcase the connection between the students' usage, proficiency, and learning of the language and reveal the relation of the language identity. The goal of the study is to recognise and identify possibilities to resolve the problems of linguistic integration of emigrant students who have returned to Lithuania.

The introduction to the study covers the issues that the study addresses as well as its relevance, presents an overview of the surveys, and describes the methods employed in

conducting them. Chapter Two analyses the sociocultural environment of repatriated students based on quantitative and qualitative data, pinpointing the underlying factors that determine the circumstances of integration of repatriated students, and assessing the causes that drive the choice of one language over others. Chapter Three describes, based on quantitative and qualitative data and the perceived importance of linguistic attitudes and motivation to learn the Lithuanian language, the attitudes of repatriated students towards the social value of the Lithuanian language and their linguistic identity, the challenges in teaching and learning Lithuania and the conditions of how these can be overcome. The conclusions offer a summary of how the data of the study and the information collected within its framework expand the field of problems of linguistic integration of students repatriating from abroad, considering the factors of sociocultural integration, the linguistic environment, the attitude towards the linguistic identity and motivation to learn Lithuanian, the connection between teaching and learning, and provide insights into the possibilities to facilitate the linguistic integration of students in Lithuania.

To sum up the circumstances and problems of the linguistic integration of students that have returned from abroad, follow conclusions grounded on the research data presented in the study.

1. As a result of the recent surge in repatriation, Lithuania, just like other countries, is facing the difficult challenge of helping the repatriating students adapt in Lithuania, discover it as their home. Students returning from overseas are members of two cultures: the culture of Lithuania they assimilated from their families, and that of the country in which they were raised. They often do not consider Lithuania home but rather a new land, one in which they have to discover themselves, adapt to the new way of life, traditions, culture of social interaction, the linguistic environment of the Lithuanians. Assistance to students in mastering the Lithuanian language is key in order to help them avoid cultural and social isolation, learn how to use the

experience and knowledge gained in the foreign country, and use it while learning in the Lithuanian educational system.

Repatriated students identify inadequate Lithuanian language proficiency as the number one problem they face as they start going to a Lithuanian school. Notably, students who have attended a school in Lithuania for two years or more note that they are still having difficulties learning other subjects due to their inferior Lithuanian language skills. Repatriated students also need to close language proficiency gaps and deal with the problems in the school life when they need to adapt to their new cultural setting as well as the psychological challenges that the changes in their family life situation have brought.

The material of the quantitative study reveals the role the teacher's personality plays in the linguistic integration and school-side psychological adaptation of repatriated students. Owing to discrimination on teachers' part, some students experience isolation, go through traumatic experiences with teachers upholding an oppositional *us* vs *him* relationship (as in 'We have to tolerate them') in the classroom environment, considering the new student as an *alien* that creates additional problems. Students who said they were doing well at school pointed to teachers' attention and help finding friends. The adults' stance on repatriated students determines whether the students will fit in. One of the key conditions for a successful integration at school is teachers' sensitivity and ability to understand the repatriated students and help them become involved in the classroom community, building a learning culture that is based on mutual trust and sincerity.

2. Repatriated students are bilingual or multilingual and their linguistic environment depends on their family, peers, the social and cultural environment. A comparison of data for repatriated and resident students has revealed major gaps in the linguistic environment: while resident students live in a Lithuanian linguistic environment (with two – Lithuanian and

English – languages dominating), children who have repatriated from abroad have to deal with a bilingual environment.

The results of the study show that repatriated students have a very different usage of the Lithuanian language; however, it has to be emphasised that students see the Lithuanian language as a necessity and make efforts to use it in different settings. The highest degree of preservation of the Lithuanian language comes from reading books, with students mentioning several (two or three) languages when it comes to daily usage and indicating similar results in terms of other activities, such as browsing the internet or watching movies. Notably, the language of most students is predominantly Lithuanian and English with no significant differences observed in the data for girls and boys, the only differentiating element being the age: while Lithuanian is the go-to language in junior years, senior students tend to opt for the English language as often as not.

3. The linguistic attitudes and linguistic identity of repatriated students are revealed through the assessment of how important the Lithuanian language is for communication and social interaction, the social status that it has, as well as students' relationship with the Lithuanian language as part of their identity.

The results of the study show that many students returning from overseas possess a pragmatic approach to the Lithuanian language. Of all the linguistic attitudes covered in the study, two-thirds of repatriated students consider the Lithuanian language a tool of communication; slightly fewer of them value its significance in terms of a higher social standing. Less than a half of the students say that the emotional tie with the Lithuanian is part of their identity. The multifaceted aspect of linguistic identity has further evidence in the fact that more than one-half of students in their senior years who repatriated to Lithuania several or more years ago still consider Lithuanian a second language.

In terms of identity and linguistic attitude, there have been some major differences between repatriated and resident students, with over two-thirds of students who are permanent residents pointing to the importance of being able to speak Lithuanian for the purposes of acquiring a university degree and saying they have an emotional tie with the Lithuanian language as their own.

Through language, students assimilate the culture of the country, connect themselves to the country and its linguistic community. There are obvious ties between language proficiency, linguistic attitudes, and cultural identity. Repatriated students would find it easier to achieve linguistic and cultural integration through raising their awareness of the Lithuanian language as the language they have inherited, one that they own.

4. Repatriated students are motivated to learn Lithuanian by interior reasons: the desire to learn the Lithuanian language and have a good education, be able to speak Lithuanian freely, the love of Lithuania, and so on – on the other hand, external motivators to learn Lithuanian are seen as an important element by teachers who accentuate that students need encouragement, support, and praise.

Most students receive average grades – from *fair* (3 points) to *poor* (2 points) – for their knowledge of the Lithuanian language; this result stays virtually the same across all age groups. The results have showed that students' grades in foreign language proficiency excel those that they get for their Lithuanian skills, averaging *very good* (4 points). It is quite likely that this result is affected by the fact that, as often as not, Lithuanian schools offer English as the first foreign language and most of the students polled had repatriated from English-speaking countries. One condition affecting the grades in Lithuanian proficiency that deserves mentioning is students' fondness for Lithuanian classes: the results are statistically important here, with the vast majority

of students with a *very good* (4-point) grade in their Lithuanian skills saying they love their Lithuanian classes, and vice-versa.

It needs to be emphasised that students who have repatriated from abroad have highly variegated language skills and, when it comes to teaching, need to be approached on a case-by-case basis, the number of different situations equalling that of repatriated children. Based on the data collected during teacher interviews, several proposed methods of teaching Lithuanian to repatriated children can be identified: children who have just returned to Lithuania can be allowed to take a crash-course in Lithuanian before they start going to a Lithuanian school or they can be taught only Lithuanian for several months once they start school, or they can be submersed in a Lithuanian linguistic environment so that they can begin to understand, speak, and write in Lithuanian.

1 PRIEDAS. Mokinio klausimynas

Mokinių požiūrio į lietuvių kalbą tyrimas

Mes esame iš Lietuvių kalbos instituto, norime sužinoti, ką mokiniai mano apie lietuvių kalbą, todėl prašytume Tavęs dalyvauti mūsų tyrime. Skaityk klausimus ir, kur yra langelis (☐), pažymėk tinkamą atsakymą, kur palikta vietos (_____), įrašyk. Vardo rašyti nereikia, bet prašytume atsakyti taip, kaip galvoji.

1. Kurioje klasėje Tu dabar mokaisi? _____

2. Kiek Tau dabar yra metų? Įrašyk skaičių: _____

3. Pažymėk savo lytį: ☐ vyr. / ☐ mot.

4. Miestas ar kaimas, kuriame gyveni? Įrašyk pavadinimą _____

5. Jei žinai, pažymėk, koks Tavo tėčio ir mamos išsilavinimas:

Tėčio – ☐ vidurinis (12 klasių), ☐ profesinis (aukštesnioji mokykla), ☐ aukštasis (universitetas).

Mamos – ☐ vidurinis (12 klasių), ☐ profesinis (aukštesnioji mokykla), ☐ aukštasis (universitetas).

6. Kuria kalba ar kalbomis įprastai kalbi namuose? ☐ lietuvių, ☐ lenkų, ☐ rusų, ☐ anglų, kita _____(įrašyk)

7. Įrašyk, kuria kalba paprastai Tu **a) žiūri filmus?**

_____

b) skaitai knygas?

_____

c) naršai internete?

_____

8. Ar Tu gyvenai kitoje šalyje (ne Lietuvoje) ilgiau nei metus? ☐ taip / ☐ ne (jei ne, pereik prie 9 **klausimo**)

8a) Jei taip, tai prieš kiek laiko grįžai į Lietuvą? _____ (įrašyk)

8b) Kurioje šalyje gyvenai? _____

8c) Ar Tu kitoje šalyje lankei vaikų **darželį?** ☐ taip / ☐ ne; **mokyklą?** ☐ taip / ☐ ne.

8d) Jei kitoje šalyje lankei mokyklą, kiek metų? _____

9. Pažymėk, kaip Tau sekasi mokykloje mokytis šiuos dalykus, kokius pažymius įprastai gauni?

9a) Matematika: 1/2/3/4/5/6/7/8/9/10 (apibrauk, kokių pažymių gauni daugiausia).

9b) Lietuvių kalba: 1/2/3/4/5/6/7/8/9/10 (apibrauk, kokių pažymių gauni daugiausia).

9c) Gamtos dalykai: 1/2/3/4/5/6/7/8/9/10 (apibrauk, kokių pažymių gauni daugiausia).

9d) Užsienio kalba: 1/2/3/4/5/6/7/8/9/10 (apibrauk, kokių pažymių gauni daugiausia).

10. Mums įdomu, kaip Tu jauteisi per paskutines dvi savaites. Pažymėk tinkamiausią atsakymą apie save.

	Visą laiką	Beveik visą laiką	Daugiau nei pusę laiko	Mažiau nei pusę laiko	Kartais	Niekada
Jaučiausi linksmos nuotaikos.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jaučiausi ramus (-i) ir atsipalaidavęs (-usi).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jaučiausi aktyvus (-i) ir energingas (-a).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Atsibudęs (-usi) jaučiausi žvalus (-i) ir pailsėjęs (-usi).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mano kasdieniame gyvenime buvo daug mane dominančių dalykų.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jaučiausi patenkintas (-a) savo gyvenimu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jaučiausi patenkintas (-a) savimi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Man buvo gera mokykloje.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

11. Kokia Tavo nuomonė apie lietuvių kalbą? Pagalvok ir pažymėk tinkamiausią atsakymą.

	Teiginiai	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku
1.	Aš didžiuojuosi lietuvių kalba.	☐	☐	☐
2.	Norint gauti gerą darbą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą.	☐	☐	☐
3.	Manau, kad reikėtų kurti daugiau naujų lietuvių kalbos žodžių.	☐	☐	☐
4.	Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad kiti suprastų.	☐	☐	☐
5.	Mano draugai, kalbėdami lietuviškai, vartoja daug užsienio kalbos žodžių.	☐	☐	☐
6.	Mėgstu skaityti knygas.	☐	☐	☐
7.	Norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą.	☐	☐	☐
8.	Į savo kalbą įterpiu ir kitų kalbų žodžių.	☐	☐	☐
9.	Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad išlaikytume lietuviškumą.	☐	☐	☐
10.	Mokytojai turėtų labiau rūpintis, kaip kalba ir rašo lietuviškai.	☐	☐	☐
11.	Lietuvių kalba yra sunki, man sunku gerai kalbėti ir rašyti.	☐	☐	☐

12.	Užsienio kalbos žodžiai lietuvių kalbą praturtina.	☐	☐	☐
13.	Aš didžiuojuosi lietuvių kalba, nes ji yra mano kalba.	☐	☐	☐
14.	Lietuvių kalbos pamokos neįdomios.	☐	☐	☐
15.	Kitų kalbų žodžiais galiu tiksliau pasakyti, ką galvoju.	☐	☐	☐
16.	Tai, ką galvoju ir jaučiu, geriausiai galiu pasakyti tik lietuvių kalba.	☐	☐	☐
17.	Bendrauti su draugais angliškai madinga.	☐	☐	☐
18.	Lietuvių kalba yra pasenusi kalba.	☐	☐	☐
19.	Man patinka lietuvių kalbos pamokos.	☐	☐	☐
20.	Daugiausia nelietuviškų žodžių perimu iš draugų.	☐	☐	☐
21.	Daugiausia į savo kalbą įterpiu *rusų* kalbos žodžių.	☐	☐	☐
22.	Daugiausia į savo kalbą įterpiu *anglų* kalbos žodžių.	☐	☐	☐
23.	Daugiausia nelietuviškų žodžių mano kalboje atsiranda iš filmų.	☐	☐	☐
24.	Graži ir taisyklinga lietuvių kalba rodo, kad žmogus išsilavinęs.	☐	☐	☐
25.	Lietuvių kalba man nepatinka.	☐	☐	☐
26.	Su draugais mieliau bendrauju kita kalba, nelietuvių.	☐	☐	☐
27.	Turiu gerai mokėti lietuvių kalbą, kad įstočiau į gerą gimnaziją.	☐	☐	☐
28.	Mano šeimos nariai vieni kitus skatina kalbėti gražia lietuvių kalba.	☐	☐	☐

Dėkojame!

2 PRIEDAS. Mokytojų klausimynas

Klausimynas mokytojams, dirbantiems su grįžusiais iš užsienio vaikais (pradinių klasių mokytojams ir lituanistams)

I. Bendroji informacija

Mokykla _____ Darbo mokykloje patirtis (metais)_____

Kurios klasės mokinį mokote?_____ Kokio mokinys amžiaus?_____

Iš kurios valstybės jis grįžo?_____

Kelintus metus mokinys yra grįžęs į Lietuvą (prašytume pažymėti):

1 2 3 kita

Kuria kalba (-omis) mokinys kalba namuose?

Lietuvių / jei kita, prašytume įrašyti_____

Ar yra lankęs lituanistinę mokyklėlę užsienyje?

TAIP NE

Pažymėkite tinkamą variantą:

1. Mokinys yra gimęs užsienio valstybėje.
2. Mokinys yra augęs Lietuvoje iki _____ metų.

Prašytume pažymėti tinkamą (-us) variantą (-us):

1. Mokinys mokosi išlyginamojoje klasėje.
2. Mokosi padedant mokytojui padėjėjui.
3. Mokiniui skiriamos papildomos lietuvių kalbos pamokos.
4. Vietoj užsienio kalbos pamokų mokomas lietuvių kalbos.
5. Mokosi kartu su visais pagal Bendruosius ugdymo planus ir patvirtintas Bendrąsias programas.
6. Kita_____

II. Apie lietuvių kalbos mokymą:

1. Su kokiomis svarbiausiomis problemomis susiduriate, mokydama (-as) grįžusį iš užsienio vaiką? (nurodykite 3 ar daugiau)
   1)
   2)
   3)
2. Kas mokiniui, mokantis lietuvių kalbos, sekasi lengviausiai?
3. Kas mokiniui, mokantis lietuvių kalbos, sekasi sunkiausia?
4. Kas stiprina mokinio motyvaciją mokytis lietuvių kalbos?
5. Kokios pagalbos mokiniui labiausiai reikia?
6. Kokie mokymo metodai, Jūsų nuomone, labiausiai pasiteisina?
7. Jūsų mintys, pastebėjimai.

APIE AUTORES

NIDA PODERIENĖ

Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centro jaunesnioji mokslo darbuotoja. Mokslinių tyrimų sritys: etnolingvistika, leksinė semantika, kalbos politika.

Dr. AURELIJA TAMULIONIENĖ

ORCID id: https://orcid.org/0000-0003-0728-1856

Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centro mokslo darbuotoja. Mokslinių tyrimų sritys: jaunimo kalba, kalbos variantiškumas, kalbinės nuostatos, sakytinės ir rašytinės kalbos tyrimai.

Mokslo studijoje, remiantis kiekybiniais ir kokybiniais duomenimis, nagrinėjama grįžusių mokinių sociokultūrinė aplinka, išskiriant pagrindinius veiksnius, lemiančius kalbines grįžusių iš užsienio mokinių integracijos aplinkybes, aptariamos priežastys, lemiančios vienos kalbos pasirinkimą kitų kalbų atžvilgiu. Vertinant kalbinių nuostatų ir motyvacijos mokytis lietuvių kalbos svarbą, nagrinėjamos grįžusių iš užsienio mokinių nuostatos dėl lietuvių kalbos socialinės vertės ir kalbinės tapatybės, aptariami lietuvių kalbos mokymosi sunkumai ir jų įveikos sąlygos.

Lietuvių kalbos redaktorė Irutė Raišutienė
Santrauką į anglų kalbą vertė Jūras Barauskas
Viršelio dailininkas Rokas Gelažius
Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5
10308 Vilnius
www.lki.lt